

พระคัมภีร์
ชาดก และ อรรถกถาชาดก
บาลี - ไทย
เล่ม ๑๑
(บาลี ภาค ๔ ตอนที่ ๒)

JĀTAKAPĀLI and JĀTAKATṬHAKATHĀ
Pāli - Thai
Volume XI
(Pāli Part IV Second Section)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๕๔

สารบัญ
พระคัมภีร์ชาดก และ อรรถกถาชาดก
บาลี-ไทย เล่ม ๑๑
(บาลี ภาค ๔ ตอนที่ ๒)

เรื่อง	หน้า
ติคนิบาต	
๔. อัปกันทรวรรค	
๑. อัปกันทรชาดก (๒๘๑)	๑
๑. พรรณนาอัปกันทรชาดก (๒๘๑)	๓
๒. เสยยชาดก (๒๘๒)	๒๘
๒. พรรณนาเสยยชาดก (๒๘๒)	๒๙
๓. วัฑฒกีสุกรชาดก (๒๘๓)	๔๐
๓. พรรณนาวัฑฒกีสุกรชาดก (๒๘๓)	๔๒
๔. สิริชาดก (๒๘๔)	๖๒
๔. พรรณนาสิริชาดก (๒๘๔)	๖๓
๕. มณีสุกรชาดก (๒๘๕)	๗๘
๕. พรรณนามณีสุกรชาดก (๒๘๕)	๗๙
๖. สาธุกชาดก (๒๘๖)	๙๑
๖. พรรณนาสาธุกชาดก (๒๘๖)	๙๒
๗. ลากครหิกชาดก (๒๘๗)	๙๘
๗. พรรณนาลากครหิกชาดก (๒๘๗)	๙๙

(๔๘)

เรื่อง	หน้า
๘. มัจจุททานชาดก (๒๘๘)	๑๐๕
๘. พรรณนามัจจุททานชาดก (๒๘๘)	๑๑๐
๙. นานาฉันทชาดก (๒๘๙)	๑๑๕
๙. พรรณนานานาฉันทชาดก (๒๘๙)	๑๒๐
๑๐. สีสวีมั่งสกชาดก (๒๙๐)	๑๒๗
๑๐. พรรณนาสีสวีมั่งสกชาดก (๒๙๐)	๑๒๘
ประมวลชาดกที่มีในอัมภันตรวรรค	๑๓๓
๕. กุมภวรรค	
๑. กัทรฆฎเภทกชาดก (๒๙๑)	๑๓๔
๑. พรรณนากัทรฆฎเภทกชาดก (๒๙๑)	๑๓๕
๒. สุปีตตชาดก (๒๙๒)	๑๔๑
๒. พรรณนาสุปีตตชาดก (๒๙๒)	๑๔๒
๓. กายนีพพิณฑชาดก (๒๙๓)	๑๕๓
๓. พรรณนากายนีพพิณฑชาดก (๒๙๓)	๑๕๔
๔. ชัมพูชาทกชาดก (๒๙๔)	๑๖๐
๔. พรรณนาชัมพูชาทกชาดก (๒๙๔)	๑๖๑
๕. อันตชาดก (๒๙๕)	๑๖๖
๕. พรรณนาอันตชาดก (๒๙๕)	๑๖๗
๖. สมุทราชาดก (๒๙๖)	๑๗๐
๖. พรรณนาสมุทราชาดก (๒๙๖)	๑๗๑

เรื่อง	หน้า
๗. กามวิลาปชาดก (๒๕๗)	๑๗๗
๗. พรรณนากามวิลาปชาดก (๒๕๗)	๑๗๘
๘. อุทุมพรชาดก (๒๕๘)	๑๘๓
๘. พรรณนาอุทุมพรชาดก (๒๕๘)	๑๘๔
๙. โกมารियปุตตชาดก (๒๕๙)	๑๙๐
๙. พรรณนาโกมารियปุตตชาดก (๒๕๙)	๑๙๑
๑๐. พกชาดก (๓๐๐)	๑๙๘
๑๐. พรรณนาพกชาดก (๓๐๐)	๑๙๙
ประมวลชาดกที่มีในกุมภวรรค	๒๐๔
รวมวรรคที่มีในติกนิบาต	๒๐๔
๔. จตุกกนิบาต	
๑. กาลิงควรรค	
๑. จุลกาลิงคชาดก (๓๐๑)	๒๐๕
๑. พรรณนาจุลกาลิงคชาดก (๓๐๑)	๒๐๗
๒. มหาอัสดาโรหชาดก (๓๐๒)	๒๒๗
๒. พรรณนามหาอัสดาโรหชาดก (๓๐๒)	๒๒๘
๓. เอกราชชาดก (๓๐๓)	๒๔๐
๓. พรรณนาเอกราชชาดก (๓๐๓)	๒๔๒
๔. ทัททรชาดก (๓๐๔)	๒๕๐
๔. พรรณนาทัททรชาดก (๓๐๔)	๒๕๑

(๕๐)

เรื่อง	หน้า
๕. สีสวีมั่งสขาดก (๓๐๕)	๒๕๘
๕. พรรณนาสีสวีมั่งสขาดก (๓๐๕)	๒๕๙
๖. สุธาดาขาดก (๓๐๖)	๒๖๗
๖. พรรณนาสุธาดาขาดก (๓๐๖)	๒๖๘
๗. ปลาสขาดก (๓๐๗)	๒๗๖
๗. พรรณนาปลาสขาดก (๓๐๗)	๒๗๘
๘. ชาวสกุณขาดก (๓๐๘)	๒๘๖
๘. พรรณนาชาวสกุณขาดก (๓๐๘)	๒๘๗
๙. นวขาดก (๓๐๙)	๒๙๑
๙. พรรณนานวขาดก (๓๐๙)	๒๙๓
๑๐. สัยหขาดก (๓๑๐)	๓๐๒
๑๐. พรรณนาสัยหขาดก (๓๑๐)	๓๐๓
ประมวลขาดกที่มีในกาลิงควรรค	๓๑๑

๒. ปุจฉิมันทวรรค

๑. ปุจฉิมันทขาดก (๓๑๑)	๓๑๒
๑. พรรณนาปุจฉิมันทขาดก (๓๑๑)	๓๑๓
๒. กัสสปมันทียขาดก (๓๑๒)	๓๒๐
๒. พรรณนากัสสปมันทียขาดก (๓๑๒)	๓๒๑
๓. ขันติวาทีขาดก (๓๑๓)	๓๓๐
๓. พรรณนาขันติวาทีขาดก (๓๑๓)	๓๓๑

เรื่อง	หน้า
๔. โลกภูมิชาดก (๓๑๔)	๓๔๒
๔. พรรณนาโลกภูมิชาดก (๓๑๔)	๓๔๓
๕. มังสชาดก (๓๑๕)	๓๕๖
๕. พรรณนามังสชาดก (๓๑๕)	๓๕๗
๖. สสบัณฑิตชาดก (๓๑๖)	๓๖๕
๖. พรรณนาสสบัณฑิตชาดก (๓๑๖)	๓๖๖
๗. มตโรทนชาดก (๓๑๗)	๓๗๘
๗. พรรณนามตโรทนชาดก (๓๑๗)	๓๗๙
๘. กณเวรชาดก (๓๑๘)	๓๘๗
๘. พรรณนากณเวรชาดก (๓๑๘)	๓๘๘
๙. ติตติรชาดก (๓๑๙)	๔๐๑
๙. พรรณนาติตติรชาดก (๓๑๙)	๔๐๒
๑๐. สุขจชชาดก (๓๒๐)	๔๑๐
๑๐. พรรณนาสุขจชชาดก (๓๒๐)	๔๑๒
ประมวลชาดกที่มีในปุจฉัมณฑวรรค	๔๒๔

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ

ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับมูลนิธิภูมิพลโลกิกฯ

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภงฺค.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺค
วิ. ภิกฺขุณี.	วินยปิฎก	ภิกฺขุณีวิภงฺค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิ. จุ.	วินยปิฎก	จุลลวคฺค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. ส.	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนฺธวคฺค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ม. มุ.	มชฺฉิมนิกาย	มูลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฉิมนิกาย	มชฺฉิมปณฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฉิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
ส. ส.	สํยุตฺตนิคาย	สคาถวคฺค
ส. นิ.	สํยุตฺตนิคาย	นิทานวคฺค
ส. ขนฺธ.	สํยุตฺตนิคาย	ขนฺธวารวคฺค
ส. สพา.	สํยุตฺตนิคาย	สพายตนวคฺค
ส. มหา.	สํยุตฺตนิคาย	มหาวารวคฺค
อง. เอกก.	องฺคุตฺตรนิคาย	เอกกนิปาด
อง. ทุก.	องฺคุตฺตรนิคาย	ทุกนิปาด

คำย่อ	คำเต็ม	
อง. ติก.	องค์กรคุณธรรมนิเทศ	ติกนิเทศ
อง. จตุกก.	องค์กรคุณธรรมนิเทศ	จตุกกนิเทศ
อง. ปณจก.	องค์กรคุณธรรมนิเทศ	ปณจกนิเทศ
อง. ฉก.	องค์กรคุณธรรมนิเทศ	ฉกนิเทศ
อง. สศตค.	องค์กรคุณธรรมนิเทศ	สศตคนิเทศ
อง. อฎจก.	องค์กรคุณธรรมนิเทศ	อฎจกนิเทศ
อง. นวก.	องค์กรคุณธรรมนิเทศ	นวกนิเทศ
อง. ทสก.	องค์กรคุณธรรมนิเทศ	ทสกนิเทศ
อง. เอกาทสก.	องค์กรคุณธรรมนิเทศ	เอกาทสกนิเทศ
ช. ช.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. ฐ.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. อ.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. อธิ.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. ส.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. วิ.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. เปต.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. เถร.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. เถรี.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. ชา.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. มหา.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. จุฬ.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. ป.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. อ.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. พุทธ.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม
ช. จริยา.	ชุมชนคุณธรรมนิเทศ	ชุมชนคุณธรรม

(๕๔)

คำย่อ	คำเต็ม
อภิ. สั.	อภิธรรมปิฎก ธมฺมสงฺกณี
อภิ. วิ.	อภิธรรมปิฎก วิภงฺก
อภิ. ธา.	อภิธรรมปิฎก ธาตฺกถา
อภิ. ปุ.	อภิธรรมปิฎก ปุคฺคฺลปญฺจคฺติ
อภิ. ก.	อภิธรรมปิฎก กถาวตฺถ.
อภิ. ย.	อภิธรรมปิฎก ยมก
อภิ. ป.	อภิธรรมปิฎก ปฏฺฐาน

วิธีใช้ เช่น วิ. มหาวินย. ๑/๔๑๓. หมายถึง คัมภีร์พระวินัยปิฎก ฉบับสยามรัฐ
เล่มที่ ๑ หน้า ๔๑๓.

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ	คำเต็ม
ส.	สีหขโปตุถ (ฉบับสิงหฬ)
ม.	มรุมโปตุถ (ฉบับพม่าเดิม)
ฉ.	ฉฎฐสงคีติโปตุถ (ฉบับสังคายนาคั้งที่ ๖)
รา.	รามณุขโปตุถ (ฉบับมอญ)
โป.	โปราณ โปตุถ (ฉบับไบลานเก่า)
อิ.	อิจุคสิโปตุถ (ฉบับอังกฤษเดิมใช้ชื่อว่ายุ.)

(๕๖)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET
as used in this pāli text
of
THE BHŪMIBALO BHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

a   ำ ā   ิ i   ี ī   , u   , ū   े e   โ ो

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฃ gha	ง ṅa
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฌ jha	ญ ña
ฎ ṭa	ฏ ṭha	ฑ ḍa	ฒ ḍha	ณ ṇa
ด ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ฝ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ ḷa	◌ ṃ	

FIGURES

๑ 1   ๒ 2   ๓ 3   ๔ 4   ๕ 5   ๖ 6   ๗ 7   ๘ 8   ๙ 9   ๐ 0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
कु ku	กู kū	เก ke	ไก ko

พระคัมภีร์

ชาดก และ อรรถกถาชาดก

บาลี - ไทย

เล่ม ๓๑

(บาลี ภาค ๔ ตอนที่ ๒)

พระบาลีสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก
ติกนิบาต

๔. อพฺภนฺตรวคฺค

๑. อพฺภนฺตรชาดก (๒๘๑)

๙๑. “อพฺภนฺตรโร นาม ทูโม
ยสฺส ทิพฺพมิตฺถํ ผลํ
ภุตฺวา โทหฺสินี นารี
จกฺกวตฺตี วิชยติ.

๙๒. ตวมปิ ภทฺเท มหฺสีสิ
สา จาปิ ปติโน ปิยา
อาหริสฺสติ เต ราชา
อิทํ อพฺภนฺตรํ ผลํ.

๕. อํภันฺตรวรรค

๑. อํภันฺตรชาดก (๒๘๑)

๙๑. “ผลแห่งต้นไม้ชื่ออภันดร เป็น
ผลไม้ทิพย์ นารีผู้แพ่ทอง ได้บริโภคน
ผลไม้ทิพย์นั้นแล้ว จะประสูติพระ
ราชโอรสเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ.

๙๒. พระนางผู้เจริญ แม้พระองค์ก็จะได้
เป็นพระอัครมเหสี ทั้งจักเป็นที่
โปรดปรานรักใคร่ ของพระราช-
สวามี พระราชาจักทรงนำผลไม้
ชื่ออภันดรนี้ มาให้แก่พระนาง
(เป็นแน่).

๙๓. ภตฺตฺรตฺเต ปฺรภฺกนฺโต
 ยํ จานมฺธิคจฺจติ
 สูโร อตฺตปฺริจฺจาติ
 ลภมาโน ภวามหนฺ”ติ.
 อพฺภนฺตรชาตกํ ปจฺมํ.

๙๓. บุคคลผู้กล้าหาญ ผู้เสียสละตน
 พากเพียรในประโยชน์ของท่าน ผู้
 ได้เลี้ยงดูตนมา ย่อมถึงซึ่งฐานะใด
 เราเป็นผู้จะได้ฐานะนั้น”.
 อัปฺภนฺตรชาตกํ ที่ ๑.

อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย ติกนิบาต

๔. อพฺภนฺตรวคฺค

๑. อพฺภนฺตรชาตกวณฺณนา

(๒๘๑)

อพฺภนฺตโร นาม ทุโมติ อิทั
สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต สาริปฺตตต-
เถรสฺส พิมฺพาเถรียา อมฺพรสทานํ
อารพฺภ กเถสิ.

สมฺมาสมฺพุทฺเฐ หิ ปวตฺติตปว-
ธมฺมจกฺเก เวสาลียํ กุฎฺฐาคารสาลา-
ยํ วิหรนฺเต มหาปชาปตี โคตมี ปณฺจ
สากียสฺตานิ อาทาย คนฺตฺวา ปพฺพชฺชํ
ยาจิตฺวา ปพฺพชฺชณฺเฑว อฺปสมฺปทณฺจ
ลภี.

๕. อัพฺภันฺตรวรรค

๑. พรรณนาอัพฺภันฺตรชาดก

(๒๘๑)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการ
ที่พระสารีบุตรเถระถวายรสมะม่วง แก่
พระนางพิมพาเถรี ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้มีคำว่ **ต้นไม้อ้อพฺภันฺตร** เป็นต้น.

เรื่องพิสดารว่า เมื่อพระสัมมา-
สัมพุทฺธเจ้า ทรงมีพระธรรมจักรอัน
ประเสริฐให้เป็นไปแล้ว ประทับอยู่ที่
กุฎฺฐาคารสาลา ณ พระนครเวสาลี
พระนางมหาปชาปตีโคตมี พาสากีย-
ชาติยานีประมาณ ๕๐๐ นาง ไปทูล
ขอบรรพชา ได้บรรพชาและอุปสมบท
แล้ว.

อปรภาเค ตา ปณจस्ता ภิกขุณิโย
 นนทโกวาทิ สุตวา อรหตุตฺ ปาปุณีสุ.
 สตุถริ ปน สาวตถิยํ อุปนิสฺสาय
 วิหรนฺเต ราหุลมาตา เทวี “สามิโก
 เม ปพฺพชิตฺวา สพฺพพญฺตํ ปตุโต,
 ปตุโตปิ เม ปพฺพชิตฺวา ตสฺเสว
 สนฺติเก วสติ, อหํ อคารมชฺเฒ กิ
 กริสฺสามิ, อหฺมปิ ปพฺพชิตฺวา สาวตถิยํ
 คนฺตฺวา สมฺมาสมฺพุทฺธญฺจ ปตุตตญฺจ
 นินทฺธํ ปสฺสมานา วิหริสฺสามิ”ติ
 จินฺเตตฺวา ภิกขุณีอุปฺสฺสยํ คนฺตฺวา
 ปพฺพชิตฺวา อจฺจริยฺุชฺชฌายาหิ สทุธิ
 สาวตถิี คนฺตฺวา สตุถารญฺจ
 ปิยฺปตุตตญฺจ ปสฺสมานา เอกสฺมี
 ภิกขุณีอุปฺสฺสเย วาสํ กปฺเปสิ.
 ราหุลสามเณโร อากนฺตฺวา มาตฺรํ
 ปสฺสตี.

อถกทิวสํ เถรียา อุทรวาโต
 กุปฺปิ. सा ปตุเต ทฏฺฐํ อาคเต
 ตสฺส ทสฺสนตฺถาย นิกฺขมิตฺตุํ นาสกฺขิ.

จำเนียรกาลผ่านมา นางภิกษุณีประมาณ
 ๕๐๐ รูปนั้น สดับนันทโกวาทสุตรแล้ว
 บรรลุพระอรหัต. ก็แหละเมื่อพระศาสดา
 เสด็จเข้าไปอาศัยพระนครสาวัตถี ประทับ
 อยู่ พระนางพิมพาเทวี พระมารดาของ
 พระราहुล ทรงดำริว่า “พระราชสวามี
 ของเรา ทรงผนวชแล้ว ทรงบรรลุความ
 เป็นพระสัมพันธัญญ์(ความเป็นผู้รู้สิ่งทั้งปวง)
 แม้พระโอรสของเรา ก็ออกบรรพชาอยู่
 ในสำนักของพระราชสวามี เราจักทำ
 อะไรในท่ามกลางพระราชมณเฑียร, แม้
 เราก็จักบวชแล้วไปอยู่ที่พระนครสาวัตถี
 จะได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและโอรส
 เนื่องนิตย” ดังนี้แล้วเสด็จไปยังสำนัก
 นางภิกษุณี ทรงบรรพชาแล้วเสด็จไป
 ยังพระนครสาวัตถีพร้อมด้วยนางภิกษุณี
 ผู้อาจารย์ และอุปัชฌาย์ เฝ้าเยี่ยมเยียน
 พระศาสดาและโอรสที่รัก ทรงพักอาศัย
 อยู่ในสำนัก ของนางภิกษุณีแห่งหนึ่ง.
 ราหุลสามเณรมาเยี่ยมเยียนพระมารดา.

อยู่มาวันหนึ่ง โรคลมในพระอุทร
 (โรคจุกเสียด) ของพระเถรีกำเริบขึ้น.
 เมื่อสามเณรราहुลผู้โอรส มาเยี่ยม

อญฉาว อาคนุตวา อผาสุกภาว
 กถยิสฺส โส มาตุ สนฺติกั กนฺตวา
 “กั เต ลทฺฐั วฏฺฐตี”ติ ปุจฺฉิ. “ตาด
 อคารมชฺเฒ เม สกฺกราทึหิ โยชิต
 อมฺพรเส ปิตะ อุทรวาโต วุปรสมฺมตติ,
 อิทานิ ปน ปิณฺฑทาย จริตฺวา ชีวิตั
 กปุเปม กุโต ตั ลภิสฺสามา”ติ.

พระนางพิมพาเถรีนั้น ไม่อาจจะออกไป
 พบสามเณรราหุลนั้นได้. นางภิกษุณี
 อื่น ๆ มา จึงบอกความที่พระนางเถรี
 ทรงไม่สบายแก่สามเณรราหุล. สามเณร
 นั้นไปยังสำนักของพระมารดา ถามว่า
 “พระแม่เจ้าได้ไอสกอะไร จึงจะควร”.
 พระนางพิมพาเถรีตอบว่า “ลูกรัก ใน
 ท่ามกลางพระราชมนเทียร เมื่อมารดา
 ได้ดื่มน้ำมะม่วงที่เขาปรุงร้ง เจือด้วย
 น้ำตาลกรวดเป็นต้น โรคลมที่เสียดในท้อง
 ก็จะระงับลงได้. แต่บัดนี้พวกเราต้อง
 เทียวบิณฑบาตเลี้ยงชีพ จักได้น้ำมะม่วง
 มาแต่ไหน”.

สามเณโร “ลภนุโต อหริสฺสามี”ติ
 วตฺวา นิภฺขมิ. ตสฺส ปนายสฺมโต
 อฺปฺชฺฌาโย ฌมฺมเสนาปติ, อจฺริโย
 มหาโมคฺคัลลาโน, จุฬปิตา อานนฺทต-
 เถโร, ปิตา สมฺมาสมฺพุทฺโธติ
 มหาสมฺปฺตฺติ. เอวํ สนฺเตปิ อญฺฉสฺส
 สนฺติกั อคฺนุตฺวา อฺปฺชฺฌายสฺส สนฺติกั
 กนฺตฺวา วนฺทิตฺวา ทุมฺมุขากาโร หุตฺวา
 อญฺฉาสิ.

สามเณรราหุลพูดว่า “เมื่อกระหม่อมฉัน
 หามาได้ก็จักนำมาถวาย” แล้วอำลาออกไป.
 ก็ท่านสามเณรราหุลนั้น มีมหาสมบัติ
 อยู่ คือพระธรรมเสนาบดีสารีบุตร เป็น
 พระอุปัชฌาย์ พระมหาโมคคัลลานะเป็น
 อาจารย์ พระอานนทเถระเป็นอา พระ
 สัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระบิดา. เมื่อเป็น
 เช่นนี้ เธอจึงมิได้ไปยังสำนักของผู้อื่น
 เดินตรงไปยังสำนักของพระอุปัชฌาย์
 ให้แล้วมีหน้าระทมทุกข์ยืนอยู่.

วรรณคดีภาษาไทย ป.ท. ๑๑-๑

อก นั เถโร “กินุโข ราชูล ทุมุโข
 วิหาสี”ติ^๑ อาห. “มาตุ เม ฆนุเต
 เถรียา อุทรวาโต กุปิโต”ติ. “กี
 ลทุฏ วฏฏตี”ติ. “สกุกรโยชิตน กิร
 อมฺพรเสน ผาสุ โหตี”ติ. “โหตุ
 ลภิสฺสามิ มา จินฺตยิ”ติ.

ลำดับนั้น พระสารีบุตรเถระกล่าวกับ
 สามเณรราชูลนั้นว่า “ราชูล เหตุไฉน
 เธอจึงมีหน้าเศร้าระทมทุกข์”. สามเณร
 ราชูล เรียนว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ โรคลม
 ในท้องแห่งพระเถรี ผู้เป็นพระมารดาของ
 กระหม่อมกำเริบขึ้น”. พระเถระถามว่า
 “ควรได้ยาอะไร”. สามเณรราชูลเรียนว่า
 “ทราบว่ พระมารดาจะมีความสำราญ
 เพราะดื่มน้ำมะม่วง ที่ปรุงร้งเจือด้วย
 น้ำตาลกรวด”. พระเถระพุดปลอบใจว่า
 “ไม่เป็นไร เราจักหามาให้ได้ เธออย่า
 คิดไปเลย”.

โส ปุณฺทิวเส ตํ อาทาย
 สาวตฺถิยํ ปวิสิตฺวา สามเณรํ
 อาสนสาลาโย นิสิตาเปตฺวา ราชทวารํ
 อคมาสิ. โกสลราชา เถรํ ทิสฺวา
 นิสิตาเปสิ. ตํขณฺณณฺเวว อุตฺตยานปาโล
 ปิณฺฑชิปุกกานํ มธฺรอมฺพานํ เอกปฺปฏํ
 อหริ. ราชฯ อมฺพานํ ตจํ อปนฺตฺวา
 สกุกรรสํ ปกุชิปิตฺวา สยเมว มทฺทิตฺวา
 เถรสฺส ปตฺตํ ปุเรตฺวา อทาสิ.

วันรุ่งขึ้นพระสารีบุตรเถระนั้น พา
 สามเณรราชูลนั้น เข้าไปในพระนคร
 สาวตฺถิ ให้สามเณรนั่งคอยอยู่ที่โรงฉัน
 แล้วก็ไปยังประตูราชนิเวศน์. พระเจ้า
 โกศล ทอดพระเนตรเห็นพระเถระแล้ว
 นิมนต์ให้นั่ง. ในขณะเดียวกันนั่นเอง
 คนเฝ้าพระอุทยาน นำผลมะม่วงพวงสุก
 มีรสอร่อยมาพวงหนึ่ง. พระราชาทรง
 ปอกเปลือกมะม่วง ใส่รสน้ำตาลกรวด

^๑ ฉ. วิยาสีติ.

คั้นด้วยพระองค์เองที่เดียว ถวายจนเต็ม
บาตรพระเถระ.

เถโร ราชนิเวศนา นิภุมิตฺวา
อาสนศาลั กนฺตฺวา สามเณรสฺส
อทาสี “ตํ หริตฺวา มาตุ เต เทหิ”ติ.
โส อหริตฺวา อทาสี. เถรียา
ปริภุตฺตมตฺเตยว อฺทรวาโต วุปลมฺหิ.
ราชาปิ มนุสฺสํ เปเสสิ “เถโร อิท
นีสิตฺตฺวา อมฺพรสํ น ภฺญชฺชិ, คจฺจน
กสฺสจฺจิทฺถินฺนภาวํ ชานาหิ”ติ. โส
เถเรน สทฺธิํ กนฺตฺวา ตํ ปวตฺตํ
ณตฺวา อากนฺตฺวา รณฺโณ กเถสิ.
ราชา จินฺตฺเวสิ “สเจ สตุถา อคารํ
อาวสิสฺสตี, จกฺกวัตฺตฺติราชา อภาวิสฺส,
ราหุลสามเณโร ปริณายกฺรตฺนํ, เถรี
อิตฺถิรตฺนํ, สกฺลจกฺกวาพรชฺชํ เอเต
สณฺเณว อภาวิสฺส, อเมหฺหิ เอเต วต
อุปฺภุจฺจนฺตฺเตหิ จริตฺพุพฺพํ อสฺส, อิทานิ
ปพฺพชิตฺตฺวา อเมหฺ อฺปนฺนิสฺสาย วสนฺตฺเตสุ
เอเตสุ น ยุตฺตํ อมฺหากํ ปมชฺชิตฺตฺนํ”ติ.

พระเถระ ออกจากพระราชนิเวศน์ไป
ยังโรงฉัน ได้มอบให้แก่สามเณรว่า
“เธอจงนำน้ำสมะม่วงคั้นนั้นไปถวายแก่
มารดาของเธอเถิด”. สามเณรราหุลนั้น
ได้นำไปถวายแล้ว. พอพระเถรีเสวย
น้ำผลมะม่วงเท่านั้น โรคลมเสียดท้อง
ก็สงบระงับ. ฝ่ายพระราชาทรงส่งคนไป
ว่า “พระเถระนั้ที่ราชนิเวศน์นี้แล้ว
มิได้ฉันรสน้ำมะม่วง, เจ้าจงไปดูให้รู้ว่า
พระเถระให้แก่ใคร”. เขาไปพร้อมกับ
พระเถระ ทราบเรื่องนั้นแล้ว กลับมา
กราบทูลแต่พระราชา พระราชาทรง
ดำริว่า “ถ้าหากพระศาสดาจักทรงอยู่
ครองบ้านเมือง พระองค์ก็จักได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ส่วนราหุลสามเณร
ก็จักได้เป็นขุนพลแก้ว, พระเถรีจักได้เป็น
นางแก้ว, ราชสมบัติ ในจักรวาลทั้งสิ้น
ก็จักตกเป็นของท่านเหล่านี้ที่เดียว, คว
ที่เราจะพึงบำรุงท่านเหล่านี้เที่ยวไป และ
บัดนี้เมื่อท่านเหล่านั้น ทรงบรรพชาแล้ว
อาศัยเราอยู่ ไม่ควรที่เราจะละเลยเสีย”.

โส ตโต ปฏฺจาย เถรียา นิพพุตฺ
อมฺพรสฺ ทาเปสฺ. เถเรน พิมฺพตฺเถรียา
อมฺพรสฺสส ทินฺนภาโว ภิกฺขุสฺเฆ
ปากโฏ ชาโต.

อถกทิวสฺ ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ
สมฺภูจาเปสฺ “อาวุโส สาริปฺตฺตตฺเถโร
กิริ พิมฺพตฺเถรี อมฺพรเสน สนฺตปฺเปสฺ”ติ.

สตุถา อาคณฺตุวา “กายนฺตุถ
ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนุณา”ติ
ปฺจุณฺตีวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต
“น ภิกฺขเว อิทาเนว ราหุลมาตา
สาริปฺตฺเตน อมฺพรเสน สนฺตปฺปิตา,
ปฺพุเพเปสฺ เอตํ สนฺตปฺเปสฺยิวา”ติ
วตุวา อตฺตี อหริ.

อตฺเต พาราณสียํ พุรหมฺทตฺเต
รชฺชํ การเนเต โพรสิสฺตุโต กาสิกคามเก
พุรหมฺณกุลเ นิพฺพตฺติตฺวา วยฺปฺตฺโต

จำเดิมแต่นั้นมาพระเจ้าโกศลนั้น ก็รับสั่ง
ให้ถวายน้ำรสมะม่วง แก่พระนางพิมพา
เถรีเป็นประจำ. ความที่พระสารีบุตรเถระ
ให้น้ำรสมะม่วงแก่พระนางพิมพาเถรี ก็
ปรากฏเลื่องลือไปในหมู่ภิกษุสงฆ์.

อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากัน
ในธรรมสภาว่า “ผู้มีอายุ ข้าว่า ท่าน
พระสารีบุตรเถระเลี้ยงพระนางพิมพาเถรี
ให้สดชื่นด้วยน้ำรสมะม่วง”.

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “ภิกษุ
ทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนาเรื่อง
อะไรกันหนอ” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
“เรื่องชื่อนี้พระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า “ภิกษุ
ทั้งหลาย มิใช่แต่ในชาตินี้เท่านั้น ที่
สารีบุตร เลี้ยงมารดาราคูลให้อิ่มหน้า
ด้วยน้ำรสมะม่วง, แม้ในชาติปางก่อน
สารีบุตรนี้ ก็เลี้ยงมารดาราคูลนี้ให้
อิ่มหน้าแล้วเหมือนกัน” ดังนี้แล้วทรง
นำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนคร
พาราณสี, พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูล

ตฤกสิลายิ สพฺพสิปฺปานิ อุกฺคเหตฺวา
 สณฺหปิตมฺราราโส มาตาปิตูนํ อจฺจเยน
 อิติปฺพพฺพชฺชํ ปฺพพชิตฺวา หิมวณฺตปฺปเทส
 อภิณฺญา จ สฺมาปตฺติโย จ
 นิพฺพตฺเตตฺวา อิติคณฺปรีวฺโต คณฺสตุถา
 หุตฺวา ทิมฺสสฺส อทฺธุนํ อจฺจเยน
 โลณฺมพิลเสวณฺตถาย ปฺพพตปาทา
 ไอตริตฺวา จาริกญฺจรมานो พาราณสียํ
 ปตฺวา อุตฺตยาเน วาสํ กปฺเปสิ.

พราหมณ์ ในหมู่บ้านกาสิ ครั้นเจริญวัย
 แล้วเรียนศิลปศาสตร์ทั้งปวง ในกรุง
 ตักสิลา สร้างฐานะอยู่ครองฉราราวิสัย
 เมื่อมารดาบิดาล่วงลับไปแล้ว จึงออกบวช
 เป็นฤาษี ย้งอภิญญาและสมาบัติให้บังเกิด
 มีคณะฤาษีแวดล้อม เป็นศาสดาของคณะ
 อยู่ในหิมวันตประเทศ จำเนียรกาลล่วง
 มานาน เพื่อต้องการจะลี้มรสเค็มและ
 รสเปรี้ยว จึงลงจากเชิงเขาเที่ยวจาริกไป
 จนบรรลุถึงพระนครพาราณสี พักอาศัย
 อยู่ในพระอุทยาน.

อถสฺส อิติคณฺสสฺส สีลเตเชน สกฺกสฺส
 ภาวนํ กมฺปิ. สกฺโก อวาชฺชมาโน ตํ
 การณํ ฆตฺวา “อิมํสํ ตาปसानํ
 อนาวาสา ย ปริสกุภิสฺสามิ, อถ เต
 ภิณฺนาวาสา อุตฺทหฺตฺวา จรมานา
 จิตฺเตกคฺคตํ น ลภิสฺสนฺหิติ, เอวํ เม
 ผาสุกํ ภวิสฺสตี”ติ จินฺตเตตฺวา “โก นุ
 โข อุปาโย”ติ วิมฺสนฺโถ อิมํ อุปายํ
 อทฺทส “มชฺฌิมยามสมนฺนตฺเร รณฺโฆ
 อคฺคฺมเหลสิยา สิริกพฺภํ ปวิสิตฺวา
 อากาเส จตฺวา ‘ภทฺเท สเจ ตฺวํ
 อพฺภนฺตฺรํ อมพฺปกุภํ ชาเทยฺยาสิ, ปฺตฺตํ

ครั้งนั้น ภพของท้าวสักกเทวราชสะท้อน
 หวนไหวด้วยเดชแห่งศีลของหมู่ฤาษีนั้น.
 ท้าวสักกเทวราช ทรงรำพึงพิจารณา
 ครั้นทรงทราบเหตุนั้นแล้ว จึงทรงดำริ
 ว่า “เราจักเพียรพยายาม เพื่อให้ดาบส
 เหล่านี้อยู่ไม่ได้, เมื่อเป็นเช่นนั้น ดาบส
 เหล่านี้ผู้นั้นผู้ถูกทำลายที่อยู่ ถูกกลั่นแกล้ง
 ประทุษร้าย แล้วจักร้อนเร่ไป ไม่ได้
 ความที่จิตมีอารมณ์แน่วแน่เป็นหนึ่ง, เมื่อ
 เป็นเช่นนี้เราก็จักมีความสุขสำราญได้”
 แล้วทรงตรัสตรองต่อไปว่า “อะไรหนอแล
 เป็นอุปาย” ได้ทรงเห็นอุปายนี้ว่า “ใน

ลภิสฺสสิ, โส จกฺกวตฺติราชา ภวิสฺสตี”ติ
 อัจจิภิสฺสสามิ,

ระหว่างเวลามัชฌิมยาม เราจักเข้าไปยัง
 ห้องบรรทมอันมีสิริ ของพระราชอัถกัณทรเหสี
 ยืนอยู่ในอากาศ แล้วบอกพระนางว่า
 ‘พระนางผู้เจริญ ถ้าหากพระองค์เสวย
 ผลมะม่วงสุกชื่ออัถกัณทร พระองค์ก็จัก
 ได้พระราชโอรส พระราชโอรสนั้นจักได้
 เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช’,

ราชา เทเวีย กถิ สุตฺวา อมฺพ-
 ปกฺกสฺสตุถาย อุตฺยานิ เปเสสฺสติ,
 อถาหิ . อมฺพานิ อนฺตรธาเปสฺสามิ,
 รณฺเวย อุตฺยานเ อมฺพานิ อภาวํ
 อาโรเจสฺสนฺติ, เตน^๑ ‘เก ขาทฺนฺตี”ติ
 วุตฺเต ‘ตฺวาปฺสา ขาทฺนฺตี”ติ วฏฺชนฺติ,
 ตํ สุตฺวา ราชา ตฺวาปฺเส โปถฺเตวา
 นิหราเปสฺสติ, เอมฺปิ เต เม
 อุปทฺทฺตา ภวิสฺสตี”ติ.

พระราชาทรงสดับถ้อยคำของพระ
 ราชเทวี แล้วจักทรงส่งราชบุรุษ ไปยัง
 พระอุทยาน เพื่อต้องการผลมะม่วงสุก
 เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจักบันดาลให้ผลมะม่วง
 อันตรธานไปเสีย ราชบุรุษทั้งหลาย ก็
 จักกราบทูล ให้พระราชาทรงทราบว่
 ผลมะม่วงในพระอุทยานไม่มี และเมื่อ
 พระราชานั้นตรัสถามว่า ‘ใครกิน
 เสียหมดแล้ว’ พวกเขาก็จักกราบทูลว่า
 ‘ดาบสทั้งหลายกินเสียหมด’, พระราชา
 ได้ทรงสดับเช่นนั้น จะรับสั่งให้โยยตี
 ขับไล่พระดาบสเหล่านั้นออกไป, พระ
 ดาบสเหล่านั้น จักเป็นผู้ถูกราบกว
 แม้ด้วยอุบายอย่างนี้”.

^๑ น. “เก เต ขาทฺนฺตี”ติ.

โส มชฺฌิมยามสมนนฺตเร สิริคพฺภ
ปวิสิตฺวา อากาเส จิตฺ อตฺตโน
เทวราชภาวํ ชานาเปตฺวา ดาย สทุธิ
สลฺลปฺนฺโต ปุริมา เทว คากา อโวจ

๓๑. “อพฺภนฺตโร นาม ทุโม
ยสฺส ทิพฺพมิตฺ ฝล
ภุตฺวา โทหพิณฺ นาริ
จกฺภวตฺติ วิชยติ.

๓๒. ตวมฺปิ ภทฺเท มหสิสิ
สา จาปิ ปติโน ปิยา
อาหริสฺสติ เต ราชา
อิทํ อพฺภนฺตรํ ฝลนฺ”ติ.

ตตฺถ อพฺภนฺตโร นาม ทุโมติ
อิมิณา ตาว ทามนิกมชนปทปพฺพตาทินิ
อสุกฺสฺส อพฺภนฺตโรติ อวตฺวา เกวล์
เอกํ อพฺภนฺตรํ อมฺพรฺกฺขํ กเถติ.

ท้าวสักกเทวราชนั้น เสด็จเข้าไป
ยังห้องบรรทมอันมีสิริ ในระหว่างเวลา
เที่ยงคืน ประทับยืนในอากาศ ทรงให้
พระอัครมเหสีทราบว่าเป็น
ท้าวสักกเทวราช เมื่อจะทรงสนทนากับ
พระอัครมเหสีนั้น ได้ตรัส๒ คากาแรกว่า

๓๑. “ผลแห่งต้นไม้ชื่ออัปภัณฑร เป็น
ผลไม้ทิพย์ นารีผู้แพ่ท้อง ได้บริโภค
ผลไม้ทิพย์นั้นแล้ว จะประสูติพระ
ราชโอรสเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ.

๓๒. พระนางผู้เจริญ แม้พระองค์ก็จะได้
เป็นพระอัครมเหสี ทั้งจักเป็นที่
โปรดปรานรักใคร่ ของพระราช-
สวามี พระราชาจักทรงนำผลไม้
ชื่ออัปภัณฑรนี้ มาให้แก่พระนาง
(เป็นแน่)”.
บรรดาคำเหล่านั้น ด้วยคำว่า

ต้นไม้ชื่ออัปภัณฑรนี้ ท้าวสักกเทวราช
มิได้ตรัสว่า ต้นไม้ชื่ออัปภัณฑรที่อยู่ภายใน
คามนิกมชนบท และบรรพตเป็นต้นโน้น
แต่ตรัสเอาเฉพาะต้นมะม่วงต้นเดียวเท่านั้น
ชื่ออัปภัณฑร.

ยสุส ทิพฺพมิตฺติ ผลนฺตฺติ ยสุส
อมฺพรฺกฺขสุส เทวตานิ ปริโภการหิ
ทิพฺพผลํ. อิทฺถนฺตฺติ ปน นิปาตมตฺตเมว.
โทหพินฺตฺติ สมฺชชาติโทหพา.

ตฺวมฺปิ ภาทฺเท มเหสีสฺสิตฺติ ตฺวํ โสภนา^๑
มเหสี อสิ. อฏฺจกถายํ ปน มเหสี^๒
วาติปิ ปาโจ.

ธา จาปิ ปติโน ปิยาติ. โสฬสฺสนฺนํ
เทวีสฺสฬสฺसानํ อพฺภนฺตเร อคฺคฺคมเหสี
จ ปติโน จ ปิยาติ อตฺถโก.

อาหริสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ผลนฺตฺติ ตสฺสา เต ปิยาย อคฺคฺคมเหสียา
อิทฺถิ มยา วุตฺตปฺปการํ ผลํ ราชชา
อาหฺราเปสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
จกฺกวตฺตติคฺคพฺภํ ลภิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

คำว่า ผลแห่งต้นไม้ชื่ออัพกันตร เป็น
ผลไม้ทิพย์ ความว่า ผลไม้แห่งต้นไม้
มะม่วงชื่ออัพกันตรใดเป็นทิพย์ ควรแก่
การบริโภคของเทวดาทั้งหลาย. คำว่า
อิทฺถิ เป็นเพียงนิบาตเท่านั้น. คำว่า
ผู้แพ้ออก ได้แก่ ผู้เกิดแพ้ออกขึ้นมา.

คำว่า พระนางผู้เจริญ แม้พระองค์ก็จะ
ได้เป็นพระอัครมเหสี ความว่า พระองค์
ผู้เลอโฉม จะได้เป็นพระอัครมเหสี. ส่วน
ในอรรถกถามีบาลีว่า มเหสี ดังนี้บ้าง.

คำว่า ทั้งจักรทรวงเป็นที่โปรดปรานรักใคร่
ของพระราชสวามี ความว่า ในภายใน
พระราชเทวี ๑๖,๐๐๐ นาง พระนาง
จะได้เป็นเอกอัครมเหสีและเป็นที่โปรด-
ปรานรักใคร่ ของพระราชสวามี.

คำว่า พระราชาจักรทรวงนำผลไม้ ชื่อ
อัพกันตรนี้ มาให้แก่พระนาง (เป็นแน่)
ความว่า พระราชาจักให้ราชบุรุษนำ
ผลไม้มีประการดังที่เรากล่าวแล้วนี้ มา
ให้แก่พระองค์นั้น ผู้เป็นอัครมเหสี อัน
ทรงเป็นที่โปรดปราน, พระองค์นั้น

^๑ ฉ. โสภเน.

^๒ ฉ. มเหสี จาติปิ.

เอวี่ สกุโก เทวียา อีมา เทว
คาถา วตุวา “ตุ่ว อปุปมตตวา โหหิ,
มา ปปญจมาสิ, เสว รณโย
อาโรเจยยาสี”ติ ตั ออนุสาเสตวา อตตโน
วสนญฺฐานเมว คโต.

สา ปุณทิวเส คิลานาลยั ทสเสตวา
ปริจาริกานัน สณฺณํ ทตุวา นิปชฺชิ.

ราชา สมุสฺสสิตเสตจจตุเต สีหาสเน
นิสินุโน นญฺกานิ ปสฺสสนุโต เทวี
อทิสฺวา “กหึ เทวี”ติ ปริจาริก
ปุจฺฉิ. “คิลานา เทวา”ติ. โส ตสฺสา
สนฺติกั กนฺตุวา สยนปสฺเส นิสีทิตฺวา
ปิฏฺฐิ ปริมชฺชนุโต “กิณฺเต ภาทเท
อผาสฺสกนฺ”ติ ปุจฺฉิ.

ครั้นเสวยผลมะม่วงอัปภัตรนั้น จักได้
ทรงพระกรรม์พระเจ้าจักรพรรดิ.

ท้าวสักกเทวราช ครั้นตรัส ๒
พระคาถาแก่พระเทวีอย่างนี้แล้ว จึงตรัส
สอนพระนางว่า “ขอพระองค์อย่าได้
ประมาทอย่าได้ทำให้การเนิ่นช้า พรุ่งนี้
ฟังกราบทูลแต่พระราชา” แล้วเสด็จไป
ยังทิพยสถานที่ประทับของพระองค์ทันที.

วันรุ่งขึ้น พระเทวีนั้น ทรงแสดงอาการ
ลงว่า ทรงประชวร ให้การนัดหมาย
แก่เหล่านางกำนัลทั้งหลาย แล้วทรง
บรรทม.

พระราชา ประทับนั่งบนพระที่นั่งสีหราช
บัลลังก์ ได้พระเศวตฉัตรที่ยกขึ้น ทอด
พระเนตรดูนางสนมนักฟ้อนทั้งหลาย มิได้
ทรงเห็นพระเทวี ตรัสถามนางกำนัลว่า
“พระราชเทวีประทับอยู่ที่ไหน” เหล่า
นางกำนัลกราบทูลว่า “พระราชเทวี
ทรงประชวรเพคะ”. พระองค์จึงเสด็จไป
ยังสำนักของพระราชเทวีนั้น ประทับนั่ง
ข้างพระที่บรรทม ทรงลูบพระปฤษฎางค์
พลางตรัสถามว่า “น้องนางผู้มีพระพักตร์

อันทงาม เธอไม่มีความเกษมสำราญอะไร
หรือ”.

“มหาราช อญญ์ อผาสุกั นาม
นตฺถิ, โทหโพ ปน เม อุปฺปนฺโน”ติ.
“กั อิจฺฉสิ ภาทฺเท”ติ. “อพฺภนฺตรอมฺพผลํ
เทว”ติ. “อพฺภนฺตรอมฺโพ นาม เทว
กนฺ อตฺถิ”ติ. “นาคํ เทว
อพฺภนฺตรอมฺพํ ชานามิ, ตสฺส ปน
เม ผลํ ลภมานาย ชีวิตํ อตฺถิ,
อลภมานาย นตฺถิ”ติ. “เตนหิ
อาหฺราเปสฺสามิ, มา จินฺตยิ”ติ.

พระเทวีทูลว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า ชื่อว่า
ความไม่เกษมสำราญอย่างอื่นมิได้มี, แต่
ว่า หม่อมฉันเกิดการแพ้ท้องพะคะ”.
พระราชชาติรสถามว่า “น้องหญิง ผู้มี
พระพักตร์อันทงาม เธอปรารถนาอะไร
หรือ”. พระเทวีทูลว่า “หม่อมฉันปรารถนา
ผลมะม่วงอัปภันดรพะคะ”. พระราชา
ตรัสถามว่า “เทวี ธรรมดาว่ามะม่วง
อัปภันดรมีอยู่ ณ ที่ไหน”. พระเทวีทูลว่า
“ข้าแต่สมมติเทพ หม่อมฉันไม่รู้จักมะม่วง
อัปภันดร, แต่เมื่อหม่อมฉันได้ผลมะม่วง
อัปภันดรนั้น จึงจะมีชีวิตอยู่, เมื่อไม่ได้
ก็จะมีชีวิตอยู่”. พระราชาตรัสถามว่า
“ถ้าเช่นนั้น เราจะให้ราชบุรุษหามาให้,
เธออย่าได้คิดวิตกไปเลย”.

ราชา เทวี อสฺสาเสตฺวา อฏฺฐาย
คนฺตฺวา ราชปลฺลงฺเก นิสินฺโน
อมฺจุเจ ปกฺโกสาเปตฺวา “เทวียา
อพฺภนฺตรมฺเพ นาม โทหโพ อุปฺปนฺโน,
กั กาทพฺพนฺ”ติ ปุจฺฉิ. “เทว ทฺวินฺนํ
อมฺพานํ อพฺภนฺตฺเร จิตฺโต อมฺโพ

พระราชาทรงปลอบพระทัยเทวี แล้วเสด็จ
ลุกขึ้นไปประทับนั่งบนพระราชบัลลังก์
รับสั่งให้เรียกอำมาตย์ทั้งหลายมาเฝ้า ตรัส
ถามว่า “พระเทวีเกิดการแพ้ท้อง อยาก
เสวยมะม่วงชื่ออัปภันดร, เราจะทำ
อย่างไรดี”. พวกอำมาตย์กราบทูลว่า

อพกนุตรมโพ นาม, อุกุยานัน เปเสตวา
 อพกนุตรเร จิตอมุพโต ผลั ออาหาราเปตวา
 เทเวีย ทาเปเสสามา”ติ.^๑

ราชา “สาธู เอวรूपิ อมพ
 อาหารา”ติ อุกุยานัน เปเสสิ. สกุโก
 อตตโน อานุกาเวน อุกุยานเน อมพานิ
 ขาทิตสทิสานิ กตวา อนนุตราเปสิ.
 อมพตุถาย คตา สกอลอุกุยานัน วิจิริตวา
 เอกิ อมพมปิ อลภิตวา อากนุตวา
 อุกุยานเน อมพานิ อภาวํ รณโฏ
 กถียิสฺ. เก อมพานิ ขาทนุติติ.
 ตาปสา เทวาติ. ตาปเส อุกุยานโต
 ไปเถตวา นีหระธาติ. มนุสฺสา “สาธู”ติ
 สมปฏิจฺฉิตวา^๒ นีหริสฺ.

“ข้าแต่สมมติเทพ มะม่วงที่ตั้งอยู่ระหว่าง
 มะม่วงทั้งสอง ชื่อว่ามะม่วงอัภันตร,
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จักส่งราชบุรุษ
 ไปยังพระอุทยาน ให้นำผลจากต้นมะม่วง
 ที่ตั้งอยู่ ในระหว่างต้นมะม่วงทั้งสองมา
 ถวายแด่พระราชเทวี”.

พระราชชาตรัสว่า “ดีแล้ว พวกท่าน
 ทั้งหลายจงนำมะม่วงเห็นปานนี้มา” ทรง
 ส่งไปยังพระอุทยาน. ท้าวสักกเทวราช
 ก็ทรงบันดาล ให้ผลมะม่วงทั้งหลาย ใน
 พระราชอุทยานอันตรธานไปเหมือนอย่าง
 ถูกคนกินหมดแล้ว ด้วยอำนาจของ
 พระองค์. พวกราชบุรุษพากันเที่ยวไป
 ทิวพระราชอุทยาน เพื่อต้องการมะม่วง
 ไม่ได้มะม่วงแม้แต่ผลเดียว กลับมา
 กราบทูลแด่พระราชชา ว่ามะม่วงใน
 พระราชอุทยานไม่มี. พระราชาตรัสถาม
 ว่า ใครกินมะม่วงทั้งหลายหมด.
 พวกราชบุรุษกราบทูลว่า พวกดาบส
 พระเจ้าข้า. พระราชาตรัสว่า พวก
 ท่านจงไปยติดาบสทั้งหลาย ขับไล่ออก
 จากอุทยาน. คนทั้งหลายรับพระ

^๑ ฉ. ทาเปธาติ.

^๒ ฉ. ปฏิสฺฉิตวา.

ราชดำรัสว่า “ดีแล้วพระเจ้าข้า” แล้ว
ไล่ดาบสออกไป.

สกุทสู มโนโรถ มตถกัม ปาปุณิ.
เทวี อมฺพผลตฺถาย นิพทุธฺ กตฺวา
นิปฺชฺชิว. ราชชา กตฺตพฺพกิจฺจํ
อปฺสฺสนฺโต อมฺจฺเจ จ พฺรหฺมณฺเณ จ
สนฺนิปาตาเปตฺวา “อพฺภนฺตรอมฺพสฺส
อตฺถิกาวํ ชานาถา”ติ ปุจฺฉิ.
พฺรหฺมณฺณา อาหฺสุ “เทว
อพฺภนฺตรอมฺโพ นาม เทวตาณํ
ปริโกโค หิมวนฺเต กาณฺจนฺคฺหาย
อนฺโต อตฺถิ”ติ อโย โน ปรมฺปรโต^๑
อนฺสฺสโว”ติ. “โก ปน ตโต อมฺพํ
อาหฺริตุํ สกุทิสฺสตี”ติ. “น สกุทฺตา ตตฺถ
มนฺุสฺสญฺเณน กนฺตุํ เอกํ สุวโปตฺกํ
เปเสตฺตุํ วฏฺฏตี”ติ.

มโนรถ ของท้าวสักกเทวราชก็บรรลุถึง
ที่สุด. พระราชเทวีทรงบรรทม ทำการ
ผูกพระทัย เพื่อต้องการจะเสวยผลมะม่วง
ให้ได้เท่านั้น. พระราชามีได้ทรงเห็นลู่ทาง
ที่จะทรงกระทำได้ จึงมีพระบรมราช-
โองการให้อำมาตย์และพราหมณ์ทั้งหลาย
มาประชุมพร้อมกันแล้วตรัสถามว่า “ท่าน
ทั้งหลายทราบว่ ผลมะม่วงชื่ออัพกันตร
มีอยู่หรือ” พราหมณ์และอำมาตย์ทั้งหลาย
กราบทูลว่า “ขอเดชะ พระองค์ผู้ทรง
พระคุณอันประเสริฐ ดันมะม่วงที่มีชื่อ
อัพกันตรนี้ เป็นเครื่องปริโภคของเทวดานี้
ข้าพเจ้าพึงสืบ ๆ กันมาว่า มีอยู่ในถ้ำทอง
ในป่าหิมพานต์”. พระราชาตรัสว่า “ก็
ใครเล่าจักสามารถนำผลมะม่วง มาจาก
ที่นั่นได้”. พราหมณ์และอำมาตย์
ทั้งหลายกราบทูลว่า “ผู้ที่เป็นมนุษย์
ไม่สามารถจะไปที่นั่นได้ ควรจะส่ง
ลูกนกแขกเต้าตัวหนึ่งไป”.

^๑ ฉ. ปรมปราคโค.

เตน จ สมเณ ราชกุล เอโก
 สุวโปตโก มหาสรีโร กุมารกาน
 ยานกจกุกนาภิมตโต งามสมปโน
 ปณฺณา อุปายกุสโล. ราชา ต
 อาหาราเปตฺวา “ตาด สุวโปตก อห
 ตว พหุปกโร กาณจนปณฺชเร วสสิ,
 สุวณฺณตมฺมุกเก มธฺลาเซ ชาทสิ,
 สกฺกรปานกํ ปิวสิ, ตยาปิ อมฺหาก
 เอกํ กิจฺจํ นิตฺตริตฺตํ วฏฺฏตี”ติ. อาห.
 “กึ เทวา”ติ.

“ตาด เทเวีย อพฺภนฺตรอมฺเพ โทหโพ
 อุปฺปนฺโน, โส จ อมฺโพ หิมวฺนฺเต
 กาณจนปพฺพตฺนฺตเร อตฺถิ, เทวตานํ
 ปรีโกโค, น สกฺกา ตตฺถ มนุสฺสญฺเตน
 คนฺตํ, ตยา ตโต ผลํ อหริตฺตํ
 วฏฺฏตี”ติ. “สาธฺ เทว อหริสฺสามิ”ติ.

ก็ในสมัยนั้น ลูกนกแขกเต้าใน
 ราชตระกูลตัวหนึ่ง มีร่างกายใหญ่ ขนาด
 เท่าคุมจักรรถ ของราชกุมารทั้งหลาย
 สมบูรณ์ด้วยเรียวแรง มีปัญญาเฉลียว
 ฉลาดในอุบาย. พระราชารับสั่งให้นำ
 ลูกนกแขกเต้านั้นมา ตรัสว่า “พ่อลูก
 นกแขกเต้า เรามีอุปการคุณต่อเจ้ามาก
 เจ้าอยู่ในกรงทอง, กินข้าวตอกกลุ่กน้ำผึ้ง
 ในจานทอง, ดื่มน้ำที่ผสมด้วยน้ำตาลกรวด
 เจ้าควรจะช่วยเหลือกิจของเราสักอย่าง
 หนึ่ง”. ลูกนกแขกเต้าทูลว่า “กิจอะไร
 พระเจ้าข้า”.

พระราชชาติตรัสตอบว่า “พ่อมหาจำเริญ
 พระราชเทวีเกิดการแพ้พระกรรม์ อยากร
 เสวยผลมะม่วงอัปภัณฑร, ก็มะม่วงนั้นมี
 อยู่ในระหว่างกาญจนบรรพต ในป่า
 หิมพานต์ เป็นของบริโภคนสำหรับเทวดา
 ทั้งหลาย, ผู้ที่เป็นมนุษย์ไม่สามารถจะไป
 ในสถานที่นั้นได้, เจ้าควรนำผลมะม่วง
 มาจากกาญจนบรรพตนั้น”. ลูกนก
 แขกเต้าทูลว่า “ขอเดชะสมมติเทพ ได้
 พะยะคะ ข้าพระองค์จักนำมาถวาย”.

อด นั ราชา สุวณฺณตมฺภฏเก มธฺลฺลาเช
 ขาธาเปตฺวา สกฺกรปานกั ปายेतฺวา
 สตปฺปากเตเลนฺสสุส ปกฺขนฺตฺรานิ มกฺขेतฺวา
 อุโภหิ หตฺถเหหิ คเหตฺวา สีหปญฺชเร
 จตฺวา อากาเส วิสขุเชสิ. โสปี
 รณฺโณ นิปจฺจการั ทสฺเสตฺวา อากาเส
 ปกฺขนฺโต^๑ มนุสฺสสปถั อติกฺกมฺม
 หิมวณฺเต ปจฺเม ปพฺพตฺนฺตเร วสนฺตฺานั
 สุวกานั สนฺติกั คนฺตฺวา “อพฺพนฺตรอมุโห
 นาม กตฺถ อตฺถิ, กเถถ เม ตั
 จานฺนุ”ติ ปุจฺฉิ. “มยั น ชานาม,
 ทฺุติเย ปพฺพตฺนฺตเร สุวกา ชานิสฺสนฺติ”ติ
 อาหุสฺ.

โส เตสั สุตฺวา ตโต อุปฺปตฺติตฺวา
 ทฺุติยั ปพฺพตฺนฺตเร อคฺมาสิ, ตถา
 ตติยั, ตถา จตฺตุตถั, ปญฺจมึ, ฉฏฺฐั
 อคฺมาสิ. ตตฺุราปี นั สุวกา^๒ “น

ลำดับนั้น พระราชาทรงให้ลูกนกแขกเต้า
 นั้น กินข้าวตอกคลุกน้ำผึ้ง ในจานทอง
 ให้ดื่มน้ำผสมน้ำตาลกรวด ทรงขโลมทา
 ระหว่างขนปีกลูกนกแขกเต้าด้วยน้ำมัน
 ที่เคี่ยวตั้ง ๑๐๐ หน ทรงจับด้วยพระหัตถ์
 ทั้งสอง ประทับยืนที่สีหบัญชร แล้วทรง
 ปล่อยไปในอากาศ. ฝ่ายลูกนกแขกเต้า
 แสดงอาการเคารพแต่พระราชา แล้วก็
 บินไปในอากาศล่องเลยดินแดนของมนุษย์
 ไปจนกระทั่งถึงที่อยู่ ของนกแขกเต้า
 ทั้งหลาย ซึ่งอยู่ในชอกบรรพตชอกแรก
 ในป่าหิมพานต์ ร้องถามว่า “ชื่อว่า
 มะม่วงอัพภันดรอยู่ในที่ไหน, ท่านทั้งหลาย
 จงบอกสถานที่นั้นให้แก่เราเถิด”. นก
 แขกเต้าทั้งหลายร้องตอบว่า “พวกเราไม่รู้
 นกแขกเต้าทั้งหลาย ในชอกบรรพตชอก
 ที่ ๒ จักรู้กระมัง”.

ลูกนกแขกเต้า นั้น ฟังคำของนก
 แขกเต้าเหล่านั้นแล้ว บินขึ้นจากที่นั้น
 ไปยังชอกบรรพตชอกที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔
 ที่ ๕ ที่ ๖. นกแขกเต้าทั้งหลาย ที่อยู่ใน

^๑ ฉ. ปกขนฺตฺนฺโต.

^๒ ฉ. สุกา.

มยิ ชานาม, สตุตเม ปพพตฺตเร
 สุวกา ชานิสฺสนฺติ”ติ อาหฺสุ. โส
 ตตฺตถาปี คนฺตฺวา “อพฺภนฺตรมฺโพ นาม
 กตฺถ อตฺถิ”ติ ปุจฺฉิ. “อสุกฺกุจฺจาน
 นาม กาญจนปพพตฺตเร”ติ. “อหิ
 ตสฺส ผลตฺถาย อากโต, มํ ตตฺถ
 เนตฺวา ตโต เม ผลํ ทาเปถา”ติ.

สุวคณา อาหฺสุ “สมฺม โส เวสฺสวณ-
 มหาราชสฺส ปรีโกโก, น สกฺกา
 อฺปฺสงฺกมิตฺถุ, สกฺลรฺกฺโข มฺลโต ปฏฺจาย
 สตฺตฺหิ โลหชาเลหิ ปริกฺขิตฺโต,
 สหสฺสกฺมฺภณฺทฺรภฺชสา รกฺขนฺติ, เตหิ
 ทิฏฺฐสฺส ชีวิตํ นาม นตฺถิ,
 กปฺปฏฺจจฺานคฺคิ^๑ วีย อวิจิมหานิรยสทิสฺ
 ตํ จานํ, มา ตตฺถ ปฏฺจจฺานํ กรี”ติ.

ชอกบรพตเมื่อนั้น ก็กล่าวว่า “พวก
 เราทั้งหลายมิได้ทราบเลย, แต่นกแขกเต้า
 ทั้งหลาย ที่อยู่ในชอกบรพตชอกที่ ๗
 คงจักทราบ”. ลูกนกแขกเต้านั้นก็บินไป
 แม้ในที่นั้นแล้ว ถาว่า “ชื่อว่า มะม่วง
 อัปภัณฑรมีอยู่ที่ไหน”. นกแขกเต้าทั้งหลาย
 ตอบว่า “มะม่วงอัปภัณฑร มีอยู่ในชอก
 กาญจนบรพต ในสถานที่ชื่อโน้น”.
 ลูกนกแขกเต้านั้นก็กล่าวว่า “เรามาเพื่อ
 ต้องการผลมะม่วงอัปภัณฑรนั้น ท่าน
 ทั้งหลาย โปรดนำเราไป ณ ที่นั้น
 แล้วให้ผลมะม่วงแต่ที่นั้นแก่เราเถิด”.

หมูนกแขกเต้าพูดว่า “เพื่อนรัก มะม่วง
 อัปภัณฑรนั้น เป็นของเสวยสำหรับท้าว
 เวสวัณมหาราช, ใคร ๆ ไม่อาจจะเข้า
 ไปได้, ต้นไม้ทั้งหมด(ในที่นั้น) เขาเอา
 ตาข่ายเหล็กล้อมไว้ถึง ๗ ชั้น ตั้งแต่โคน
 ต้นไม้ทีเดียว, มีหมูกุมภัณฑ์ และรากษส
 (ยักษ์ร้าย, ผีเสื้อน้ำ) เป็นจำนวนพัน
 รักษาอยู่, ชื่อว่า ชีวิตของผู้ที่กุมภัณฑ์
 และรากษสเหล่านั้นเห็น ย่อมไม่มีรอดเลย,
 สถานที่นั้น เป็นเหมือนไฟบรรลัยกัลป์

^๑ ฉ. กปฺปฏฺจจฺานคฺคิอวิจิมหานิรยสทิสฺสุจฺานํ.

คล้ายกับอเวจีมหานรก, ท่านอย่าได้ทำ
ความปรารถนาไปในที่นั่นเลย”.

“สเจ ตุมเห น จจณถ, มยหิ
จันนี อาจิกุชถา”ติ. “เตนหิ อสุเกน
จ อสุเกน จ จาเนน ยาหิ”ติ. โส
เตหิ อาจิกุชิตวเสน สฎฐุ มคคัม
อุปราเรตฺวา ตํ จันนี คนฺตฺวา ทิวา
อุตฺตานํ อทสฺเสตฺวา มชฺฌิมยาม-
สมนฺนฺตเร รกฺขสาณํ นิทฺโทกฺกมฺนสมเย
อพฺภนฺตรมฺพสฺส สนฺตีกิํ คนฺตฺวา
เอเกน มฺลนฺตเรณ สณฺนิกิํ อภิรุหิตฺตุํ
อารภิ. โลหชาลํ “กิริ”ติ สทฺทมกาสิ.

ลูกนกแขกเต้ากล่าวว่า “ถ้าหากพวก
ท่านไม่ไปไซ้ไร, โปรดบอกสถานที่แก่
ข้าพเจ้าเถิด”. นกแขกเต้าทั้งหลายจึงบอก
(หนทาง)ให้ว่า “ถ้าเช่นนั้นท่านจงไปทาง
โน้น ๆ เถิด”. ลูกนกแขกเต้านั้นทรงจำ
หนทางตามที่นกแขกเต้าเหล่านั้นบอกให้
ด้วยดี แล้วจึงบินไปยังสถานที่นั้น เวลา
กลางวันไม่แสดงตน ในเวลาพวกรากษส
นอนหลับในระหว่างเที่ยงคืนจึงเข้าไปใกล้
ต้นมะม่วงอัพภันดร เริ่มได้ขึ้นไปค่อย ๆ
ทางระหว่างโคนต้นหนึ่ง. ตาข่ายเหล็ก
ส่งเสียงดัง “กรีก”.

เต รกฺขสา ปพฺพชฺฌิตฺวา อนฺโต
สุวโปตกํ ทิสฺวา “อมฺพโจโร”ติ คเหตฺวา
กมฺมกรณํ สํวิทฺหิสฺสุ. เอโก “มฺข
ปกุชิตฺวา คิลิสฺสามิ นนฺ”ติ อาห.
อปโร “หตฺเตหิ มทฺทิตฺวา ผุสิตฺวา^๑
วิปฺปกีริสฺสามิ นนฺ”ติ. อปโร “เทวธา
ผาเลตฺวา องฺคาเรสุ ปจิตฺวา

รากษสเหล่านั้น ตื่นขึ้นมามองเห็น
ลูกนกแขกเต้าข้างใน รู้ว่า “เป็นผู้ขโมย
มะม่วง” จึงจับไว้ จัดแจงที่จะทำการ
ลงโทษ. รากษสคนหนึ่งพูดว่า “เราจัก
ใส่ลูกนกแขกเต้านั้นเข้าไปในปาก แล้ว
กลืนกินเสีย”. รากษสอีกคนหนึ่งพูดว่า
“เราจักขยี้ลูกนกแขกเต้านั้นด้วยมือทั้งสอง

^๑ จ. ปญจิตฺวา

ชาทิสฺสามิ”ติ. โส เตสํ กมฺมกรณ-
สํวิธานํ สุตฺวาปิ อสนฺตสิตฺตฺวา เต
รทฺขเส อามนฺเตตฺตฺวา “อมฺโห รทฺขสา
ตฺเมห กสฺส ปฺริสา”ติ อาท.

“เวสฺสวณฺนมหาราชฺสสา”ติ. “อมฺโห
ตฺเมหฺปิ เอกสฺส รณฺโวย ปฺริสา,
อหฺมฺปิ รณฺโวย มนุสฺสสฺส ปฺริโส,
พาราณสีราชา มํ อพฺภนฺตรมฺพ-
ผลตฺตฺยาเย เปเสสิ, สุวาทํ ตตฺถเว
อตฺตโน รณฺโวย ชีวิตํ ทตฺวา อากโตมฺหิ,
โย หิ อตฺตโน มาตาปิตฺตฺนญฺเจว
สามิกสฺส จ อตฺตยาเย ชีวิตํ ปฺริจฺจชฺติ,
โส เทวโลเกเยว นิพฺพตฺตติ, ตสฺมา
อหฺมฺปิ อิมฺมฺหา ติรจฺจณานโยนียา
มฺฤจิตฺวา^๑ เทวโลเกเยว นิพฺพตฺตติสฺสามิ”ติ
วตฺวา ตติยํ กถาถมาห

แล้วฉีกมันให้ละเอียด”. รากษสอีกตนหนึ่ง
พูดว่า “เราจักผ่าออกเป็น ๒ ซีก แล้ว
ปิ้งไฟกิน”. ลูกนกแขกเต้านั้น แม่ได้ยิน
การที่รากษสเหล่านั้น จัดแจงการลงโทษ
ก็มิได้สะดุ้งหวาดเสียวเลย กลับเรียก
รากษสเหล่านั้นมากล่าวว่า “รากษส
ผู้เจริญทั้งหลาย พวกท่านเป็นบุรุษ
ของใคร”.

เมื่อรากษสเหล่านั้นตอบว่า “เป็นบุรุษของ
ท้าวเวสวัณมหาราช”. ลูกนกแขกเต้า
กล่าวว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลายแม้พวก
ท่านเป็นบุรุษของพระราชาองค์หนึ่ง ถึง
ตัวเราก็เป็นบุรุษของพระราชา ผู้เป็น
มนุษย์เหมือนกัน พระเจ้าพาราณสีทรง
ส่งเรามา ด้วยพระราชประสงค์ผลมะม่วง
อัปภัทร เรานั้นได้ถวายชีวิตแด่พระ
ราชาของตน ในพระนครพาราณสีนั้น
แล้ว จึงได้มา ก็บุคคลผู้ใดสละชีวิต
ของตน เพื่อประโยชน์แก่มารดาบิดา
และเจ้านายของตน ผู้นั้นย่อมจะบังเกิด
ในเทวโลกทีเดียว เพราะฉะนั้น แม้ตัว
เราพ้นจากกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานนี้แล้ว ก็

^๑ น. จวิตฺวา.

จักได้บังเกิดในเทวโลกแน่แท้” ดังนี้
แล้วจึงกล่าวคาถา ที่ ๓ ว่า

๙๓. “ภตุตฺรตฺเถ ปรกฺกนฺโต
    ยํ จานมฺหิคฺจฺจติ
    สุโร อตฺตปริจฺจาติ
    ลภมาโน ภวามหนฺ”ติ.

๙๓. “บุคคลผู้กล้าหาญ ผู้เสียสละตน
    พากเพียรในประโยชน์ของท่าน ผู้
    ได้เลี้ยงดูตนมา ย่อมถึงซึ่งฐานะใด
    เราเป็นผู้จะได้ฐานะนั้น”.

ตตฺถ ภตุตฺรตฺเถติ ภตุตา วุจฺจติ
ภตุตาทิหิ ภรณกโปสโก^๑ ปิตา มาตา
สามิโก จ, อิติ ติวิสฺสุสาปิ ตสฺส
ภตุตฺ อตฺถาย.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ใน
    ประโยชน์ของท่าน ผู้ได้เลี้ยงดูตนมา
    ความว่า บิดามารดาและเจ้านายผู้บำรุง
    เลี้ยงด้วยข้าวเป็นต้น ท่านเรียกว่าผู้เลี้ยงดู
    เพื่อประโยชน์ของท่านผู้เลี้ยงดูตนมา แม้
    ทั้งสามท่านนั้น ดังกล่าวมาจะนี้.

ปรกฺกนฺโตติ ปรกฺกมํ กโรนฺโต
วายนฺโต. ยํ จานมฺหิคฺจฺจติ ยํ
สุขการณํ ยสฺ ฺวา ลภํ ฺวา
สคฺคสมฺปตฺติ ฺวา อธิคฺจฺจติ.

คำว่า พากเพียร ความว่า ทำความ
    พากเพียร คือพยายามอยู่. คำว่า ย่อมถึง
    ซึ่งฐานะใด ความว่า ย่อมได้ยศก็ตาม
    ลาภก็ตาม สวรรค์สมบัติก็ตาม อันเป็น
    เหตุแห่งความสุขใจ.

สุโรติ อภีรุ วิภกฺกสมฺปนฺโน. อตฺต-
ปริจฺจาติติ กายเ จ ชีวีเต จ
นิรเปกฺโข หุตฺวา ตสฺส ติวิสฺสุสาปิ
ภตุตฺ อตฺเถ^๒ อตฺตานํ ปริจฺจขนฺโต.

คำว่า บุคคลผู้กล้าหาญ ความว่า ผู้ไม่
    ขลาดกลัว คือสมบุรณ์ด้วยความกล้าหาญ.
    คำว่า ผู้เสียสละตน ความว่า บุคคล
    เป็นผู้ไม่อาลัยในร่างกายและชีวิต เสียสละ

^๑ ฉ. ภรณโปสกา.

^๒ ฉ. อตฺถาย.

ลภมาโน ภวามหนฺติ ยํ โส เอวรูปุ
 สุโร เทวสมปตฺตี วา มนุสฺสสมปตฺตี
 วา ลภติ, อหฺมปิ ตํ ลภมาโน
 ภวามิ, ตสฺมา หาโสว เม เอตถ, น
 ตาโส, กิ ปน มํ ตุมฺเห ตาเสถติ.

เอวํ โส อิมาย กาถาย เตสํ
 ฐมมํ เทเสสิ. เต ตสฺส ฐมมกถํ สุตฺวา
 ปสนฺนจิตฺตา “ฐมฺมิโก เอส, น สกฺกา
 มาเรตุํ, วิสขุเชถ นนฺ”ติ วตฺวา
 สุวโปตกํ วิสขุเชตฺวา “อมฺโภ สุวโปตก
 มุตฺโตสิ, อมฺหากํ หตฺถโต โสตุถินา
 คจฺฉนา”ติ อาหํสุ. “มยฺหํ อาคมนฺ
 มา ตุจฺฉํ กโรถ, เทถ เม เอกํ
 อมฺพผลนฺ”ติ.

ตนเอง ในประโยชน์ของท่านผู้เลี้ยงดูตน
 มา แม้ทั้งสามท่านนั้น.

คำว่า เราเป็นผู้จะได้ฐานะนั้น ความว่า
 บุคคลผู้กล้าหาญเห็นปานนี้ นั้น ย่อมได้
 เทวสมบัติหรือมนุษย์สมบัติใด, ถึงเราก็
 จะได้สมบัตินั้น เพราะฉะนั้น เราจึงเป็น
 ผู้ร่าเริงไม่สะดุ้งกลัวในเรื่องนี้ ก็ท่าน
 ทั้งหลาย จะทำให้เราสะดุ้งหวาดกลัวได้
 อย่างไรเล่า.

ลูกนกแขกเต้านั้น แสดงธรรมแก่
 รากษสเหล่านั้น ด้วยคาถานี้ ด้วยประการ
 ฉะนี้. รากษสเหล่านั้น พังธรรมกถา
 ของลูกนกแขกเต้านั้นแล้ว มีจิตเลื่อมใส
 กล่าวว่า “ลูกนกแขกเต้านี้เป็นผู้ตั้งอยู่
 ในธรรม, พวกเราไม่อาจจะฆ่าได้, ท่าน
 ทั้งหลาย จงปล่อยลูกนกแขกเต้านั้นไป
 เกิด” แล้วปล่อยลูกนกแขกเต้าไป กล่าวว่า
 “นี่แน่ะ ลูกนกแขกเต้าผู้เจริญ ท่านเป็น
 ผู้พ้นภัยแล้วท่านจงไปจากมือของพวกเรา
 โดยสวัสดิภาพเกิด”. ลูกนกแขกเต้า
 กล่าวว่า “อย่าทำให้การมาของเรา
 ต้องเปล่าประโยชน์เลย, จงให้ผลมะม่วง
 อัปภัณฑรแก่เราผลหนึ่งเกิด”.

“สุวโปตก ดุยุห์ เอกัง อมพผล์ ทาตุ
นาม น ภาโร, อิมสุมิ ปน รุกเข
อมพานิ อากนุตวา^๑ คณิตานิ
คณิตานิ, เอกสุมิ ผลเ อสมนุต
อมุหากัง ชีวิตัง นตฺติ, เวสฺสวณน หิ
กุกฺขมิตฺวา สกึ โอลฺลิกิตเ ตตฺตกปาเล
ปุกฺขิตตฺตติลา วีย กุมฺภณฺทสฺสสฺส
ภิกฺขิตฺวา วิปฺปกีริยติ. เตน เตะ ทาตุ
น สกโกม, ลมมานญฺจานัน^๒ ปน
อากิจฺขิสฺสามา”ติ.

“โยโกจิ^๓ เทตุ สมตฺโต, ลมมานญฺจานัน
อากิจฺขณา”ติ. “เอตสฺส กาณฺจนปฺพทศ-
ชาลสฺส^๔ อนุตเร โชติรสฺ นาม
ตาปโส อคฺคิ ชุหฺมาโน กาณฺจน-

รากษสทั้งหลายกล่าวตอบว่า “ดูกร
ลูกนกแขกเต้า การที่จะให้ผลมะม่วง
ผลหนึ่งแก่ท่าน มิใช่หน้าที่(ที่พวกเรา
จะให้) ด้วยว่ามะม่วงทั้งหลายบนต้นนี้
ท้าวเวสวัตน์ นายของพวกเรามานับ
ไว้ ๆ เมื่อผลไม้ขาดไป(เพียง)ผลเดียว
ชีวิตของเราทั้งหลายก็จักไม่มี เพราะเมื่อ
ถูกท้าวเวสวัตน์โกรธกริ้ว แลดูแล้วเพียง
ครั้งเดียว ภูมิกัณฑ์จำนวน ๑,๐๐๐ ก็จัก
แตกกระจัดกระจายย่อยยับไป เหมือน
เมล็ดงาที่เข้าใส่ไว้ในกระเบื้อง อันร้อน.
เพราะฉะนั้น พวกเราจึงไม่สามารถจะ
ให้แก่ท่านได้ แต่ว่าเราทั้งหลายจักบอก
สถานที่ที่พอจะหาได้”.

ลูกนกแขกเต้าถามว่า “ใครเล่าสามารถ
จะให้, ท่านทั้งหลายจงบอกสถานที่
ที่พอจะให้ได้เกิด”. รากษสเหล่านั้นจึงบอก
ว่า “ในระหว่างชายแ่งกาณฺจนบรพตนี้

^๑ ฉ. องกุตวา คณิตานิ.

^๒ ฉ. ลมมานญฺจานัน.

^๓ อิติ ปุฏฺจาย ฉ. โยโกจิ เทตุ, ผลเนว เม อคฺคโ.

ลมมานญฺจานัน อากิจฺขณาติ.

^๔ ฉ. กณฺจนปฺพทศส.

ปนุติยา^๑ นาม ปณฺณสาลายํ วสตี พระดาบสชื่อโชติรส บุษบาไฟ เป็นผู้
เวสุสวณฺสสุส กุญฺปะโก, เวสุสวโณ จ ไกลชิดกับตระกูลของท้าวเวสวัณ พัก
ตสฺส นีพทุรํ จตฺตารี อมฺพผลานิ อาศัยอยู่ ณ บรรณศาลาชื่อกาญจนบันตี
เปเสตี, ตสฺส สนฺตีกํ ศจฺฉนา”ติ.

และท้าวเวสวัณส่งผลมะม่วงไปถวายท่าน
ดาบสนั้นเป็นประจำ วันละ ๔ ผล ท่าน
จึงไปยังสำนักพระดาบสนั้นเกิด”.

โส “สาธุ”ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ลูกนกแขกเต้านั้นรับคำว่า “ดีละ”
ดาบสสุส สนฺตีกํ คนฺตุวา วนฺทิตฺวา ไปยังสำนักของดาบส ไขว้แล้วจับอยู่
เอกมนฺตํ นิสีทึ. อถ นํ ดาบโส ณ ที่ข้างหนึ่ง. ลำดับนั้น ดาบสถาม
“กุโธ อากโตสี”ติ ปุจฺฉิ. “พาราณสี- ลูกนกแขกเต้านั้นว่า “เจ้ามาจากไหน”.
รณฺโณ สนฺตีกา”ติ. “กิมตฺถาย ลูกนกแขกเต้ากล่าวว่า “จากสำนักของ
อากโตสี”ติ. “อมฺหากํ รณฺโณ เทวียา พระเจ้าพาราณสี”. ดาบสกล่าวว่า “เจ้า
อพฺภนฺตรมฺพกฺเก โทหโพิ อุปฺปนฺโน, มาเพื่อต้องการอะไร”. ลูกนกแขกเต้า
ตทตฺถาย อากโตมฺหิ, รกฺขสา ปน กล่าวไว้ว่า “พระราชเทวีของพระราชา
เม สยํ อพฺภนฺตรมฺพกฺกํ อทฺตวา ของข้าพเจ้า ทรงเกิดการแพ้พระกรรม
ตุมฺหากํ สนฺตีกํ เปเสสุ”ติ. อดอยากเสวยผลมะม่วงสุข ชื่ออัปภัณฑร,
ข้าพเจ้ามาเพื่อต้องการผลมะม่วงอัปภัณฑร

นั้น, แต่ว่าพวกราชาสไม่ยอมให้ผล
มะม่วงอัปภัณฑรสูกแก่ข้าพเจ้าด้วยตนเอง
ส่งข้าพเจ้ามายังสำนักของพระคุณท่าน”.

^๑ ฉ. กณฺจนปคฺคิตฺยา นาม.

“เตนหิ นิสีท, ลภิสฺสสี”ติ. อถสฺส เวสฺสวณฺเณ จตฺตาริ ผลานิ เปเสสิ. ตาปโส ตโต เทว ปรีฏญฺชิ. เอกํ สฺวาปตกสฺส ขาหนตฺถาย อทาสิ. เตน ตสฺมี ขาทิตฺเต เอกผลํ สิฏฺถาย ปกฺขิปิตฺวา สฺวาปตกสฺส คีวายํ ปฏิมุญฺจิตฺวา “อิทานิ กจฺจนฺตา”ติ สฺวาปตกํ วิสฺซุเชสิ.

โส ตํ อหริตฺวา เทเวยา อทาสิ. สาทํ ขาทิตฺวา โทหฬํ ปฏฺิปปสฺสสมฺภสิ. ตโตนิทานํ โสมนสฺสปฺตโต^๑ อโหสิ.

สตฺถา อิมํ ฆมฺมเทสนํ อหริตฺวา ชาดกํ สโมธานสิ “ตทา เทวี ราหุลมาตา อโหสิ, สฺวาปตโก^๒

ดาบสพฺพุตฺวา “ถ้าเช่นนั้น เจ้าจงนั่งคอยก่อนเกิด เจ้าจักได้”. ลำดับนั้น ท้าวเวสวันทรงส่งผลมะม่วง มาถวายดาบสนั้น ๔ ผล. จากจำนวน ๔ ผลนั้น ดาบสฉันเสีย ๒ ผล ให้ลูกนกแขกเต้ากิน ๑ ผล. เมื่อลูกนกแขกเต้ากินนั้นเสร็จแล้ว ดาบสเอามะม่วงผลหนึ่งใส่สาแหกรคล่องที่คอของลูกนกแขกเต้าแล้วพุดว่า “บัดนี้เจ้าจงไปเกิด” ปล่อยนกแขกเต้าไป.

ลูกนกแขกเต้านั้น นำมะม่วงอัพภันดรนั้นไปถวายแด่พระราชเทวี. พระนางได้เสวยมะม่วงอัพภันดรนั้นแล้ว ก็ทรงระงับการแพ้พระครรภ์ลงได้. ส่วนพระเจ้าโกศลก็ทรงชื่นชมโสมนัส เนื่องด้วยเหตุที่ได้ผลมะม่วงอัพภันดรนั้นมาสมพระราชประสงค์.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า “พระราชเทวีในชาตินั้น ได้กลับชาติ

^๑ น. ปนฺสสา ปฺตโต นาโหสิ.

^๒ น. สฺวาปตโก.

ราชุโล, ราช^๑ อานนโท, มาเกิดเป็นมารดาของราชุโลในชาตินี้,
 อมพปกททายโก ตาปโส สารีปุตโต, ลูกนกแขกเต้า กลับชาติมาเกิดเป็น
 อุตยาน^๒ วุฏจตาปโส ปน สามเณรราชุโล, พระราชากลับชาติมา
 สมุมาสมพุทโธ อโหสิ^๓ติ. เกิดเป็นอานนท์, ตาปสผู้ให้มะม่วงสุก
 กลับชาติมาเกิดเป็นสารีบุตร, ส่วนตาปส
 ผู้อยู่ในพระอุทยาน ได้เป็นพระสัมมา-
 สัมพุทธเจ้า” ดังนี้แล.

อพุกนตรชาตกวรรณนา ปจมา.

พรรณนาอัปภันตรชาดก ที่ ๑ จบ.

^๑ ฉ. อัย ปาโจ น ทิสฺสติ.

^๒ อโหสิ ปฏฺธาย ฉ. อุตยาน นินฺนุคฺคตาปโส ปน อหเมว
 อโหสิณฺติ.

๒. เสยยชาตก (๒๘๒)

๙๔. “เสยยโส เสยยโส โหติ
โย เสยยมุปเสวติ
เอเกน สนฺธิ กตุวาน
สตํ วชฺเฒ อโมจยฺี.

๙๕. ตสฺมา สพฺเพน โลเกน
สนฺธิ กตุวาน เอกโก
เปจฺจ สกฺกํ นิคฺจเจยฺย
อิทํ สฺนฺนาถ กาสฺยา.

๙๖. อิทํ วตุวา มหาราชา
กํโส พาราณสีคฺคโห
ธนฺํ ตฺถุทฺธิญฺจ นิกฺขิปป
สณฺณมํ อชฺฌปาถมฺี”ติ.

เสยยชาตกํ ทฺุติยฺี.

๒. เสยยชาตก (๒๘๒)

๙๔. “บุคคลใด เข้าไปคบหา บุคคลผู้
ประเสริฐ บุคคลนั้น ย่อมเป็นผู้มี
ส่วนแห่งความเป็นผู้ประเสริฐ โดย
ความประเสริฐ (ของผู้นั้น) เราได้
กระทำการติดต่อ กับคนผู้เดียว
ปลดเปลื้องท่านทั้งหลาย ผู้ต้องโทษ
ได้ตั้ง ๑๐๐ คน.

๙๕. เพราะฉะนั้น บุคคลคนเดียวทำการ
ติดต่อกับสัตว์โลกทั้งปวงแล้ว ละไป
แล้ว ก็จะมีเข้าถึงโลกสวรรค์ได้
ชาวกาสิทั้งหลายท่านจงฟังถ้อยคำ
(ของเรา)นี้เถิด.

๙๖. มหาราชาเจ้า ผู้ทรงพระนามว่า
กังสะ ทรงครอบครอง(ราชสมบัติ)
ในพระนครพาราณสี ตรัสตั้งนี้แล้ว
ก็ทรงสละทิ้งธนูและแสงศร เข้าถึง
การสำราญอยู่”.

เสยยชาตก ที่ ๒.

๒. เสยยชาตกถณณา (๒๘๒)

เสยยโส เสยยโส โหตีติ อิทํ
สตุถา เขตวานะ วิหรนุโต เอกํ
โกสลรณฺโณ อมจจํ อารพุก กเถสิ.

โส กิร รณฺโณ พหุปกาวโร
สพฺพกิจฺจนิปฺผาทโก อโหสิ. ราชา
“พหุปกาวโร เม อยนฺ”ติ ตสฺส มหนฺตํ
ยสํ อทาสิ. ตํ อสหมานา อณฺเณ
อมจจา รณฺโณ เปสฺสณฺณํ อุปลํหริตฺวา
ตํ ปริภินฺทิสฺสุ. ราชา เตสํ วจนํ
สทฺทหิตฺวา โทสํ อนุปปริกฺขิตฺวา ว ตํ
สีลวนฺตํ นิทฺโทสํ สงฺขลิกพนฺธเนน
พนฺธาเปตฺวา พนฺธนาคารา ปกฺขิปาเปสิ.

โส ตตุถ เอกโกว วสนฺโต สีลสมฺปตฺติ
นิสฺสาย จิตฺเตกคฺคตํ ลภิตฺวา

๒. พรรณนาเสยยชาดก (๒๘๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตะวันมหาวิหาร ทรงปรารภ
อำมาตย์คนหนึ่งของพระเจ้าโกศล ตรัส
พระธรรมเทศนานี้มีคำว่าย่อมเป็นผู้มี
ส่วนแห่งความเป็นผู้ประเสริฐโดยความ
ประเสริฐ เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า อำมาตย์ผู้นั้น ได้เป็น
ผู้สำเร็จราชการทั้งปวง มีอุปการะแก่
พระเจ้าโกศลเป็นอันมาก. พระเจ้าโกศล
ทรงดำริว่า “อำมาตย์ผู้นี้มีอุปการะคุณ
แก่เรามาก” จึงได้พระราชทานยศอัน
ยิ่งใหญ่แก่อำมาตย์ผู้นั้น. อำมาตย์พวกอื่น
ที่ไม่ชอบอำมาตย์นั้น ก็คอยส่อเสียด ยุยง
พระราชานั้น ทำลายอำมาตย์ผู้นั้น.
พระราชานั้นหลงเชื่อ ถ้อยคำของอำมาตย์
เหล่านั้น มิได้ทรงพิจารณาโทษเลย
รับสั่งให้จองจำอำมาตย์ผู้มีศีล หาโทษ
มิได้นั้น ด้วยเครื่องจองจำคือโซ่ตรวน
แล้วให้ขังไว้ในเรือนจำ.

อำมาตย์นั้น เมื่ออยู่แต่ลำพังผู้เดียวใน
เรือนจำนั้น อาศัยศีลสมบัติ ได้ความที่

อรรถกถาชาดก ป.ท.๑๑-๒

เอกคัคคิจิตโต สงขาระ สมมสิตวา
 โสตาปัตติผล ปาปฺณิ. อถสฺส ราชชา
 อปรภาเค นิทฺโทสภาวํ ฌตฺวา
 สงฺขลิกพฺนุชฺฌํ ภินฺทาเปตฺวา ปุริมยสโต
 มหฺนตฺตวํ ยสํ อทาสิ. โส “สตุถาร
 วฺนฺทิสฺสวามี”ติ พฺหุณี กนฺธมาลาทีนิ
 อาทาย วิหารํ กนฺตฺวา ตถาคถํ
 ปุชฺชตฺวา วฺนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสิตฺติ.

สตุถา เตน สทฺธี ปฏิสฺนุถารํ กโรนฺโต
 “อนตฺโต เกิร เต อูปฺนฺโน”ติ
 อสฺสุมฺหา”ติ อาห. “อาม ภนฺเต
 อูปฺนฺโน, อหํ ปน เตน อนตฺถน
 อตฺถํ อทาสิ, สุวาทํ พฺนุชฺฌาคาเร
 นิสิตฺติวา โสตาปัตติผลํ นิพฺพตฺเตสิ”ติ.
 สตุถา “น โข อูปาสก ตฺวณฺเฑว
 อนตฺถน อตฺถํ อหริ โปราณก-
 ปณฺทิตาปิ อตฺถโน อนตฺถน อตฺถํ
 อหริสฺสเยว”ติ วตฺวา เตน ยาจิโต
 อตฺถํ อหริ.

จิตแน่วแน่อยู่ในอารมณ์เดียว มีจิต
 แน่วแน่อยู่ในอารมณ์เดียว พิจารณาดู
 สังขารทั้งหลาย ได้บรรลุโสดาปัตติผล.
 ต่อมา พระเจ้าโกศลทรงทราบว่
 อำมาตย์นั้นไม่มีความผิด รับสั่งให้ถอด
 เครื่องจองจำโซ่ตรวนออก แล้วได้พระ
 ราชทานยศใหญ่ยิ่งกว่าเดิม. อำมาตย์นั้น
 คิดว่า “เราจักถวายบังคมพระศาสดา”
 ถือกของหอมและดอกไม้เป็นต้น เป็น
 อันมากไปพระวิหาร บูชาพระตถาคต
 ถวายบังคมเรียบร้อยแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร
 ข้างหนึ่ง.

พระศาสดา เมื่อจะทรงทำปฏิสันถารกับ
 อำมาตย์นั้น จึงตรัสว่า “เราได้ฟังมาว่า
 ทราบว่า ราชทัณฑ์อันหาประโยชน์มิได้
 เกิดขึ้นแก่ท่านหรือ”. อำมาตย์กราบทูล
 ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญเกิดขึ้นจริง
 พระเจ้าข้า, แต่ข้าพระองค์ได้ใช้สิ่งที่หา
 ประโยชน์มิได้นั้น ทำให้เป็นประโยชน์
 ข้าพระองค์นั้น นั่งอยู่ในเรือนจำทำ
 โสดาปัตติผลให้บังเกิดได้”. พระศาสดา
 ตรัสว่า “อุปาสก มิใช่แต่ท่านผู้เดียว
 เท่านั้น ได้นำประโยชน์มาด้วยสิ่งอันหา

ประโยชน์มิได้ แม้บัณฑิตรุ่นเก่าทั้งหลาย
ก็ได้นำประโยชน์มาให้แก่ตน ด้วยสิ่ง
ที่หาประโยชน์มิได้เหมือนกัน” ดังนี้
อำมาตย์นั้นทูลอาราธนา จึงทรงนำ
อดีตนิทานมาว่า.

อดีต พาราณสีย์ พุรัมพุดเต
รชช การเนเต โพธิสตโต ตสส
อคุคมเสลียา กุณิสมี นิพพุดิตตวา
วยปุตโต ตกุกสิลาย์ สพฺพลิปฺพานิ
อุกฺคเหตฺวา ปิตุ อจฺจเยน รชเช
ปติฏฺจาย ทส ราชธมฺเม อโกเปตฺวา
ธมฺเมณ^๑ สเมน รชช การเสตี ทาน
เทติ, ปญฺจ สีลานิ รกฺขติ, อุโปสถกมฺม
กโรติ.

ในอดีตกาล ครั้นเมื่อพระเจ้า
พหุหมทตทรวงครองราชสมบัติ ณ พระนคร
พาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในพระ-
นครภักของอัครมเหสีของพระองค์ ครั้น
เจริญวัยแล้ว ทรงศึกษาศิลปศาสตร์
ทั้งปวง ในกรุงตักสิลา เมื่อพระราชบิดา
สวรรคตแล้ว ทรงดำรงอยู่ในราชสมบัติ
ไม่ทรงทำให้ทศพิธราชธรรมเสื่อมเสีย
ทรงครองราชสมบัติโดยธรรมสม่ำเสมอ
ทรงถวายทาน, รักษาศีล ๕ รักษา
อุโบสถกรรม.

อถสเสโก อมจฺใจ อนฺเตปุเร ปทุสิ.
ปาทมูลิกาทโย ฉตฺวา “อสุกอมจฺใจ
อนฺเตปุเร ปทุฏฺจ”ติ รณฺเณ อาโรเจสุ.
ราชา ปรีกฺคณฺหาเปฺนโต ยถาสภาวโต

ต่อมา อำมาตย์ของพระองค์คนหนึ่งก่อ
การร้ายภายในพระราชวัง. หมู่อำมาตย์
บาทมูลิกาเป็นต้น ทราบเหตุแล้วกราบทูล
พระราชอาว่า “อำมาตย์คนโน้นก่อการร้าย

^๑ น. ธมฺเมณ สเมน รชช การเสตี อิทํ น ทิสฺสติ.

^๒ น. ปรีกฺคณฺหาเปฺนโต.

ณตฺวา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา “มา มํ
อิโต ปฏฺจาย อฺปฏฺจหิ”ติ นิสฺสรีย^๑
อกาสิ. โส คนฺตฺวา อณฺเฏตรํ
สามนฺตรราชานํ อฺปฏฺจหิ. สพฺพวตฺตุ
เหฏฺฐา มหาสีลฺวชาตเก กถิตเมว.

ภายในพระราชวัง”. พระราชาเมื่อ
จะสั่งจับ ทรงสืบสวนทราบชัดตาม
ความจริงแล้ว รับสั่งให้หาอำมาตย์
คนนั้นมาเฝ้า ตรัสว่า “นับตั้งแต่นี้ไปท่าน
อย่าบำรุงเราเลย”. แล้วทรงทอดยศออก.
อำมาตย์ผู้นั้นไปบำรุงพระเจ้าสามนตรราช
องค์หนึ่ง. เรื่องทั้งหมดได้กล่าวไว้แล้ว
ในมหาสีลฺวชาดก ในหนหลังนั่นเอง.

อิธาปิ โส ราชา ติกฺขตฺตํ วิมฺลิตฺวา
ตสฺส อมจฺจสฺส วจฺนํ สทฺทหิตฺวา
“พาราณสีรชฺชํ คนฺหิสฺสามิ”ติ มหนฺเตน
ปริวารเณ รชฺชสีมํ ปาปฺถนิ. พาราณสี-
รณฺเฎ สจฺจตสฺสคฺคตา^๒ มหาโยธา ตํ
ปวตฺตี ณตฺวา^๓ “เทว อสฺสุกราชา กิร
พาราณสีรชฺชํ คนฺหิสฺสามิ”ติ ชนปทํ
ภินฺทนฺโต อากจฺจติ. เอตฺถเว นํ
คนฺตฺวา คนฺหิสฺสามา”ติ อาหํสฺสุ. “มยฺหํ
ปรวิหีสาย ลทฺเชน รชฺเชน กมฺมํ
นตฺติ, มา กิณฺณจि กริตฺถา”ติ.

แม้ในชาดกเรื่องนี้ พระราชาพระองค์นั้น
ได้ทรงทดลอง(อำมาตย์นั้น) ถึง ๓ ครั้ง
จึงได้ทรงเชื่อถ้อยคำของอำมาตย์นั้น แล้ว
ทรงพระดำริว่า “เราจักชิงเอาราชสมบัติ
ของพระเจ้าพาราณสี” เสด็จถึงราช-
อาณาเขต ด้วยบริวารจำนวนมาก.
นายทหารผู้ใหญ่ของพระเจ้าพาราณสี
ประมาณ ๗๐๐ คน ทราบความเป็นไป
นั้นแล้ว กราบทูลว่า “ขอเดชะ พระองค์
ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ทราบว่า พระ
ราชาเมืองโนนตีชนบทชายแดนแตกแล้ว
เข้ามาด้วยมุ่งหมายว่า ‘จักชิงเอา
ราชสมบัติในพระนครพาราณสี’ พวก

^๑ น. นิพฺพิสฺส.

^๒ สී. ปณฺจสฺสคฺคตา.

^๓ น. สฺควา.

ข้าพระองค์จักไปจับพระราชอาชญาพระองค์นั้น
ในชนบทนั้นให้ได้". พระเจ้าพาราณสี
ตรัสว่า "เรามีได้ครองราชสมบัติที่ได้มา
ด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น พวกท่านอย่า
ได้ทำอะไร (แก่เขา)เลย".

โจรราชา อาคนธวา นคร
ปริกขิปี. ปุณ อมจจา ราชานัน
อุปสงกมิตวา "เทว มา เอว กริตถ,
คณฺหาม นนฺ"ติ อาหฺสุ. ราชานัน "น
ลพฺภา กิณฺจิ กาทฺตุ นครทวารานิ
วิวรธา"ติ วตฺวา สยํ อมจจคณปริวฺโต
มหาดเล ปลลฺงเก^๑ นิสฺสิทิ. โจรราชา
จตุสฺสุ ทฺวาเรสฺสุ มนฺสุเส โปถนฺโต
นครํ ปริสฺสิตฺวา ปาสาทํ อารุห
อมจจสตปริวฺตํ ราชานัน คาทาเปตฺวา
สงฺขลิกาหิ พนฺธาเปตฺวา พนฺธนาคาร
ปกฺขิปาเปสิ.

พระราชอาชญาเป็นโจรมาล้อมพระนคร
ไว้. อำมาตย์ทั้งหลายเข้าไปเฝ้าพระราช
อาชญา กราบทูลว่า "ขอเดชะ ขอพระองค์
โปรดอย่าได้ทรงกระทำเช่นนี้เลย, พวก
ข้าพระองค์จะจับพระราชอาชญาให้ได้".
พระราชอาชญาตรัสว่า "พวกท่านอย่าได้กระทำ
อะไร(แก่เขา)เลย จงพากันเปิดประตู
พระนครเสียเถิด" พระองค์เอง มีหมู่
อำมาตย์แวดล้อม ประทับนั่งบนพระราช-
บัลลังก์ในท้องพระโรง. พระราชอาชญาเป็น
โจรโหดผู้คนที่ประตูเมืองทั้งสิ้น เข้าไปยัง
พระนคร ขึ้นไปยังปราสาท รับสั่งให้จับ
พระราชอาชญา ซึ่งมีอำมาตย์จำนวนร้อย
แวดล้อม รับสั่งให้มัดด้วยโซ่ตรวน แล้ว
ให้ขังไว้ในเรือนจำ.

^๑ ฉ. ราชปลฺลฺงเก.

ราชา พนุชนาคาเร นิสินโนว
 โจรราชาน์ เมตตายนโต เมตตชฌาน์
 อุปปาเทสิ. ตสฺส เมตตาย อานุกาเวน
 โจรรณฺโณ กาย ทาโห อุปฺปชฺชิ.
 สกถสรีรมสฺส ยมกอกุกาหิ ฉापियมาน์
 วिय ชาต. โส มหาทุกฺขากิฉฺจนโน
 “คินฺนุโข การณฺ”ติ ปุจฺฉิ. “ตุเมห
 สीलวนตํ ราชาน์ พนุชนาคาเร
 ปกฺขิปาเปถ^๑ เตน โว อิทํ ทุกฺขํ
 อุปฺปนฺนํ ภาวิสฺสตี”ติ.

โส คนฺตุวา โปธิสฺตตํ ขมาเปตฺวา
 “ตุมหากํ รชฺชํ ตุมหากเมว โหตุ”ติ
 รชฺชํ ตสฺเสว นิยุยาเทตฺวา “อโธ
 ปฏฺจาย ตุมหากํ ปจฺจตฺถิกโก มยฺหํ
 ภาโร โหตุ”ติ วตฺวา ปทฺฐจามจฺจสฺส
 ราชาน์ กาทเรตฺวา อตฺตโน นครเมว
 กโธ.

พระราชาประทับนั่งอยู่ในเรือนจำนั่นเอง
 ทรงเจริญเมตตา แผ่ไปยังพระราช
 ผู้เป็นโจร ทรงทำฌานมีเมตตาเป็น
 อารมณให้เกิดขึ้น. ด้วยอานุภาพแห่ง
 เมตตาภาวนาของพระราชานั้น ความ
 ร่ำร้อนบังเกิดขึ้นในพระวรกาย ของ
 พระราชาผู้เป็นโจร. พระสรีระทั้งสิ้น
 ของพระราชานี้เป็นโจรนั้น เป็นประดุจ
 ดังถูกคบเพลิงในยมโลกเผาผลาญ. พระราชา
 ผู้เป็นโจรพระองค์นั้น เมื่อถูกความทุกข์
 ใหญ่หลวงเสียดแทงแล้ว ตรัสถามว่า
 “มีเหตุอะไรหนอแล”. อำมาตย์ทั้งหลาย
 กราบทูลว่า “พระองค์รับสั่งให้จงจำ
 พระราชาผู้มีศีลไว้ในเรือนจำ ความทุกข์
 นี้คงจะเกิดขึ้นแก่พระองค์ ด้วยเหตุนี้”.

พระราชานี้เป็นโจรนั้น เสด็จไปให้พระ
 โปธิสัตว์ประธานอภัยโทษ ตรัสว่า
 “ราชสมบัติของพระองค์ ของจริงเป็นของ
 พระองค์ตามเดิมเกิด”มอบถวายราชสมบัติ
 คืน แก่พระเจ้าพาราณสีพระองค์นั้น
 ตามเดิมแล้วตรัสว่า “ตั้งแต่นี้ไป ข้าศึก
 ศัตรูของพระองค์จงเป็นภาระ ของ

^๑ ฉ. ปกฺขิปถ.

กระหม่อมฉัน” รับสั่งให้ลงพระราชอาญา
แก่อำมาตย์ผู้ประทุษร้าย แล้วเสด็จกลับ
ไปยังพระนครของพระองค์ตามเดิม.

โพธิสตุโต อลังกตมहाตเล
สมุสสุสิตเสตจจตุเต ปลลลงเก^๑ นิสินุโน
ปริวารेतวา^๒ นิสินุเนหิ อมจเจหิ
สทุธิ สลุลปนุโต ปุริมา เทว คากา
อโวจ

พระโพธิสัตว์ ประทับนั่งบนพระ
ราชบัลลังก์ ภายใต้เศวตฉัตรที่ยกขึ้น
ในท้องพระโรงใหญ่ ซึ่งประดับประดา
ตกแต่งไว้แล้ว เมื่อจะตรัสปราศรัยกับหมู่
อำมาตย์ ที่นั่งเฝ้าแวดล้อม ได้ตรัส ๒
พระคาถาดังว่า

๙๔. “เสยฺยโส เสยฺยโส โหติ
โย เสยฺยมุปเสวติ
เอเกน สนฺธิ กตุวาน
สตุ วชฺฌ อโมจยิ.

๙๔. “บุคคลใด เข้าไปคบหา บุคคลผู้
ประเสริฐ บุคคลนั้น ย่อมเป็นผู้มี
ส่วนแห่งความเป็นผู้ประเสริฐ โดย
ความประเสริฐ (ของผู้นั้น) เราได้
กระทำการติดต่อกับคนผู้เดียว
ปลดเปลื้องท่านทั้งหลาย ผู้ต้องโทษ
ได้ตั้ง ๑๐๐ คน.

๙๕. ตสฺมา สพฺเพน โลเกน
สนฺธิ กตุวาน เอกโก^๓

๙๕. เพราะฉะนั้น บุคคลคนเดียวทำการ
ติดต่อกับสัตว์โลกทั้งปวงแล้ว ละไป

^๑ น. ราชปลลลงเก.

^๒ น. ปริวารेतวา นิสินุเนหิติ อิทิน ทิสฺสตี.

^๓ น. เอกโค.

เปจจ สคฺคํ นิคฺจเจยฺย
อิทํ สุณฺนาถ กาสฺลียา”ติ.

แล้ว ก็จะมีฟังเข้าถึงโลกสวรรค์ได้
ชาวากาสีทั้งหลายท่านจึงฟังถ้อยคำ
(ของเรา)นี้เกิด”.

ตตฺถ เสยฺยโส เสยฺยโส โหติ
โย เสยฺยมุปฺเสวตีติ อนาวชชอตุตฺตม-
ธมฺมสงฺขาโต เสยฺโย อังโส โกฏฺฐจาโส
อสุสฺสาติ เสยฺยโส, กุสลธมฺมนิสฺสึโต
ปุกฺคโล. โย ปุณฺนปุณฺนี ตํ เสยฺยํ
กุสลธมฺมภาวนํ กุสลาภีรตํ วา
อตุตฺตมปุกฺคลมุปฺเสวตี, โส เสยฺยโส
โหติ ปสฺสสตโร เจว อตุตฺตริตโร จ โหติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า บุคคลใด
เข้าไปคบหาบุคคลผู้ประเสริฐ บุคคลนั้น
ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นผู้ประเสริฐ
โดยความประเสริฐ (ของผู้นั้น) ความว่า
บุคคลชื่อว่า เป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็น
ผู้ประเสริฐ เพราะว่าความประเสริฐ
กล่าวคือ ธรรมอันอุดมมหาโทษมิได้ เป็น
ส่วน คือ เป็นโกฏฐาสของบุคคลนั้น,
ได้แก่ บุคคลผู้อาศัยกุศลธรรม. บุคคลใด
เข้าไปช่องเสพการเจริญกุศลธรรมอัน
ประเสริฐ หรือ (เข้าไปช่องเสพ) บุคคล
ผู้สูงสุด ผู้ยินดีในกุศลธรรมนั้นบ่อย ๆ
บุคคลนั้น ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งความ
ประเสริฐ คือเป็นผู้นำสรรเสริญกว่า
และเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่า.

เอเกน สนฺธิ กตฺวาน สติ วชฺเฌ
อโมจยฺนิตฺติ ตทิมินาปิ เจตํ เวทิตพฺพํ
อหํ หิ เสยฺยํ เมตฺตภาวนํ
อุปฺเสวนฺโต ตาย เมตฺตภาวนาย
เอเกน โจรรณฺญา สนฺธิ สนฺถวํ

อนึ่งแม้ด้วยคำว่า เราได้กระทำการติดต่อกับคนผู้เดียว ปลดปล่อยท่านทั้งหลาย ผู้ต้องโทษได้ตั้ง ๑๐๐ คน นี้ ฟังทราบ
ดังนั้น ก็เราเข้าไปช่องเสพเมตตาภาวนา อันประเสริฐอยู่ ชื่อว่าทำการติดต่อก็คือ

กตวา เมตตาทาวนั ฆฎตวา^๑ ตุมเห
สตชเน วชฌปุตเต^๒ อโมจยิ.

ความสนิทสนมกับคนผู้เดียว คือ กับพระ
ราชาผู้เป็นโจรด้วยการเจริญเมตตา คือ
สืบทอดเมตตาทาวนา ปลดเปลื้องท่าน
ทั้งหลาย ผู้ต้องโทษจำนวนตั้ง ๑๐๐ ได้.

ทุตติยกาย อตุโก. ยสุมา อหัง
เอเคน สทฐิ เอกโต เมตตาทาวนาย
สนธิ กตวา ตุมเห วชฌปุตเต
สตชเน โมเจสี, ตสุมา เวทิตพพเมเวตัง
ตสุมา สพฺพเพน โลเคน สทฐิ
เมตตาทาวนาย สนธิ กตวา เอกโก^๓
ปุกฺคโล เปจฺจ ปรโลเก สคฺคั
นิกฺขเจยฺย. เมตตาย หิ อุปจาร์
กามาวจร ปฏิสนธิ เทติ, อปฺปนา
พฺรหมโลเก. อิห มม วจฺนํ สพฺพเป
ตุมเห กาสิกฺรภูจฺวาสินิ สฺสุณาถาติ.

เนื้อความในคาถาที่ ๒ มีว่า. เพราะ
เราทำการติดต่อกับพระราชารู้เป็นโจร
ผู้เดียว ด้วยเมตตาทาวนาโดยผู้เดียว
จึงเปลื้องท่านทั้งหลายตั้ง ๑๐๐ คน ซึ่ง
ต้องโทษเสียได้ ฉะนั้น ควรทราบว่
บุคคลคนเดียว ทำการติดต่อกับเมตตาทา-
วานากับสัตว์โลกทั้งปวง ละไปแล้ว
ย่อมเข้าถึงสวรรค์ในปรโลก. แท้จริง
อุปจารฌานยอมให้ปฏิสนธิในกามาวจร-
สวรรค์ ด้วยเมตตาทาวนา, อปฺปนาฌาน
ยอมให้ปฏิสนธิในพรหมโลก. ดูกรชาว
แคว้นแคว้นกาสิทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย
แม้ทั้งหมดจงฟังถ้อยคำของเรานี้เกิดดังนี้.

เอวํ มหาสตุโต มหาชนสฺส
เมตตายุตฺตาย^๔ ทาวนาย คุณฺ
วณฺเณตฺตวา ทฺวาทสโยชนิกะ พาราณสี-

พระมหาสัตว์ ทรงพรรณนาคุณ
ของทาวนา อันประกอบด้วยเมตตาแก่
มหาชนอย่างนี้แล้ว ทรงสละเศวตฉัตร

^๑ น. ภเวตวา.

^๒ น. วชฌ.

^๓ น. เอกโต.

^๔ น. เมตตาทาวนาย.

นคเร เสตจจตุตตี ปหาย หิมวนต์ ในพระนครพาราณสีอันกว้างใหญ่ถึง ๑๒
 ปวิสิตวา อีสิปพพชช ปพพชช. โยชน แล้วเสด็จเข้าป่าหิมพานต์ผ่นวช
 เป็นฤๅษี.

สตถา อภิสมพุทโธ^๑ หุตวา พระศาสดา ทรงเป็นผู้ตรัสรู้พร้อม
 ตติยั กาถมาห เจเพาะแล้ว ตรัสพระคาถาที่ ๓ ว่า

๙๖. "อิทัง วตวา มหาราชา

กัโส พาราณสีคคโ

ธนุ์ ตุณฺฑิณฺจ^๒ นิกฺขิปป

สญฺญมม อชฺฌปาคมี"^๓ติ.

๙๖. "มหาราชาเจ้า ผู้ทรงพระนามว่า

กัังสะ ทรงครอบครอง(ราชสมบัติ)

ในพระนครพาราณสี ตรัสดังนี้แล้ว

ก็ทรงสละทิ้งธนูและแสงศร เข้าถึง
 การสำรวมอยู่".

ตตถ มหาราชาติ มหนฺโต ราชา.

กัโสติ ตสฺส นาม.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พระ

มหาราชาเจ้า ได้แก่ พระราชาผู้ยิ่งใหญ่.

คำว่า กัโส เป็นพระนามของพระราชา

พระองค์นั้น.

พาราณสีคคโหติ พาราณสี คเหตุวา

อชฺฌาวสนโต พาราณสีคคโ, โส

ราชา อิทัง วจัน วตวา ธนุญจ

สรสฺงชาติ ตุณฺฑิณฺจ^๒ นิกฺขิปป

โอหาย ฉชฺชเตตวา สีสฺสยฺม อูปคโต

คำว่า ทรงครอบครอง ในพระนคร

พาราณสี ความว่า ชื่อว่า ทรงครอบ-

ครองในพระนครพาราณสี เพราะ

ยึดพระนคร พาราณสีไว้ได้แล้วอยู่

ครอบครอง (กาถานั้นมีอธิบายว่า) พระ

^๑ ฉ. สมมาสมพุทโธ.

^๒ ฉ. กชฺชชช.

ปพฺพชิตฺโต ปพฺพชิตฺตฺวา จ ปน ฌานํ
อุปฺปาเตตฺวา อปริหีนชฺฌาโน พุรฺหมโลก
อุปฺปนฺโนติ.

สตฺถา อิมํ ฅมฺมเทสนํ อahrtitฺวา
ชาตกํ สโมธาเนสิ “ตทา โจรรราชา
อานนฺโท อโหสิ, พาราณสีราชา ปน
อหเมว”ติ.

เสยยชาตกาวณฺณนา ทฺติยา.

ราชาพระองค์นั้น ตรัสพระดำรัสแล้ว
สละทิ้ง คือทอดทิ้งลูกธนูและแสงศร
กล่าวคือลูกศร แล้วเสด็จออกบรรพชา
ถึงการสำรวมระวังในศีล ก็แลครั้นทรง
บรรพชาแล้ว ก็ทรงทำฌานให้บังเกิดขึ้น
มิได้เสื่อมจากฌานเสด็จอุปบัติในพรหมโลก.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
“พระราชาผู้เป็นโจรในชาตินั้น ได้กลับ
ชาติมาเกิดเป็นอานนท์, ส่วนพระเจ้า
พาราณสี ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”.

พรรณนาเสยยชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. วัชฌกีสฤกรชาตก (๒๘๓)

๙๗. “วรํ วรํ ตุํ นินฺหนํ ปุเร จริ
อสุมี ปเทเส อภิภุยุย สุกเร
โสทานิ เอโก พุยกุชฺช ปคम्म ฌายสิ
พลนฺนุ เต พุยกุชฺช น จชฺช วิชฺชติ.

๙๘. อิมสุสุตา ยนฺติ ทิโสทิสํ ปุเร
ภยทุชิตา เลณคเวสิโน ปุณฺ
เตทานิ สงฺกมฺม วสนฺติ เอกโต
ยตฺตภูจิตา ทุปฺปสหฺชฺชิเม มยา.

๙๙. นมตฺตํ สงฺฆานํ สมากตานิ
ทิสฺวา สยํ สขยํ วทามิ อพฺภุตํ
พุยกุชฺชํ มิกา ยตฺต ชินฺสี ทาจิโน
สามคฺคิยา ทาจฺพลฺลสุ มุจฺจเว”ติ.

๓. วัชฌกีสฤกรชาตก (๒๘๓)

๙๗. “ดูกรพญาเสือโคร่ง ในกาลก่อน
ท่านเที่ยวย้ายสุกรทั้งหลาย ใน
ประเทศนี้ แล้วฆ่าสุกรตัวที่ดี ๆ
นำมา แต่ในบัดนี้ ท่านผู้เดียวเดิน
ซบเซากลับมา ดูกรพญาเสือโคร่ง
วันนี้ กำลังของท่านเห็นจะไม่มีละ
กระมัง.

๙๘. ได้ยินว่า ในกาลก่อน สุกรทั้งหลาย
เห็นข้าพเจ้าแล้ว ถูกความกลัว
บีบคั้น แยกย้ายพากันหาที่หลบซ่อน
ไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่ แต่บัดนี้ สุกร
เหล่านั้น อยู่เป็นกลุ่มพร้อมเพรียง
กันดี อนึ่ง ในวันนี้ สุกรเหล่านั้น
ยืนอยู่ในชัยภูมิอันดี ยากที่ข้าพเจ้า
จะย้ายได้.

๙๙. เราขออ่อนน้อม แก่หมู่สุกรทั้งหลาย
ที่มาประชุมกัน เราเองเห็นซึ่งความ
อัศจรรย์แล้ว จึงกล่าวความสนธิ-
สนม อันไม่เคยมีมาก่อนเลย เพราะ
มฤคสุกรทั้งหลายผู้มีเขี้ยวเป็นกำลัง
ช้านะเสือโคร่งได้ด้วยความสามัคคี

อันใดก็พากันรอดพ้น(จากมรณภัย)
ด้วยความสามัคคีอันนั้น เพราะ
กำลังเขียว”.

วัชฌกีสูกรชาดก ๑ ตติย.

วัชฌกีสูกรชาดก ที่ ๓.

๓. วาฑุมทีสูกรชาตกวัฒนนา

(๒๘๓)

วรํ วรํ ตวนุตติ อิทํ สตุถา
 เขตวานเน วิหรนุโต ธนุกคหติสสุตเถรํ
 นาม อารพุก กเถสิ.

ปเสนทิโกศลธมฺเณ^๑ ปิตา มหา-
 โกสโล พิมพิสารธมฺเณ ธีตรํ เวเทหิ
 นาม โกสลเทวี ทมานโน ตสุสา
 นุหานจุนฺณมูลเมว สตสหสฺสุจฺจํ
 กาสิกคามํ อทาสิ. อชาตสตฺตุนา ปน
 ปิตริ มาริตเ โกสลเทวีปิ โสกาภิภูตา
 กาลมกาสิ.

ตโต ปเสนทิโกศลราชา จินฺตเสสิ
 “อชาตสตฺตุนา ปิตา มาริตเ, ภคินีปิ
 เม สามิเก กาลกเต โสเกน กาลกตา,

๓. พรรณนาว่าฑุมทีสูกรชาดก

(๒๘๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระ
 ธนุกคหติสสเถระ ตรัสพระธรรมเทศนา
 นี้ มีคำว่่า ท่าน(เที่ยวย้าย)สูกรที่ดี ๆ
 เป็นต้น.

พระเจ้ามหาโกศล พระราชบิดาของ
 พระเจ้าปเสนทิโกศล เมื่อพระราชทาน
 พระนางโกศลเทวี ผู้เป็นราชธิดา
 พระนามว่า เวเทหิ แก่พระเจ้าพิมพิสาร
 ได้พระราชทานบ้านกาสิกคาม อัน
 เกือบช่วยได้ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ให้เป็น
 มูลค่าแบ่งสำหรับสรองสนานเท่านั้น แก่
 พระราชธิดานั้น. ครั้นพระเจ้าอชาตศัตรู
 ให้ปลงพระชนมชีพพระราชบิดา พระ-
 นางเจ้าโกศลเทวี ก็ทรงเศร้าโศก เสด็จ
 ทิวศด.

ตั้งแต่นั้นมา พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรง
 ดำริว่่า “พระเจ้าอชาตศัตรู ปลง
 พระชนมชีพพระบิดาแล้ว, ฝ่ายพระนาง

^๑ จ. ปเสนทิธมฺเณ.

ปิดฆาตกสุส โจรสสุ กาสิกคามัม น
ทศสามีมิตี.

โส ตัม อชาตสตุตสุส น อทาสี. ตัม
คามัม นิสฺสาย เตสํ ทูวิณฺนมปิ กาลเณ
กาลัม ยุกฺทํ โหติ. อชาตสตุตฺ ตฺรโณ
สมตฺโต. ปเสนทิโกสโล มหุลลโกเยว.
โส อภิภูณํ ปฺราเชติ. มหาโกสลสฺสาปิ
มนุสฺสา เยภฺยูเยน ปฺราชิตา. อถ
ราชา “เตน มยํ อภิณฺหํ ปฺราชิตา,
กิณฺนุโข กาทพฺพนุ”ติ อมจฺเจ ปุจฺฉิ.
“เทว อຍယာ นาม มนฺตจฺเจกา
โหนฺติ, เขตวณฺมหาวิหาเร ภิกฺขุณฺํ กถံ
โสตุํ วมฺภูตีมิตี. ราชา “เตนหิ ตายံ
เวลายံ ภิกฺขุณฺํ กถาสฺลลาป
สุณฺนาถา”ติ จารปฺริเส อาณฺาเปสิ. เต
ตโต ปฏฺจาย ตถา อกัสมฺ.

โกศลเทวีผู้เป็นภคินีของเรา ครั้นพระ
ราชสวามีสวรรคตแล้ว พลอยต้องเสด็จ
ทิวงคต เพราะความเศร้าโศก, เราจักไม่
ให้บ้านกาสิกคาม (แก่พระเจ้าอชาตศัตรู)
ผู้เป็นโจร ปลงพระชนม์พระราชบิดา”.

พระเจ้าปเสนทิโกศลนั้น จึงมิได้พระ
ราชทานบ้านกาสิกคามนั้น แก่พระเจ้า
อชาตศัตรู. เพราะอาศัยบ้านกาสิกคาม
นั่นเอง พระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระเจ้า
อชาตศัตรู แม้ทั้งสองพระองค์นั้น ต้อง
เกิดการรบกันเนื่องๆ. พระเจ้าอชาตศัตรู
กำลังทรงรุ่มร้อน จึงทรงเป็นผู้มีความ
สามารถ. ส่วนพระเจ้าปเสนทิโกศลทรง
ชราภาพแล้ว. พระองค์จึงทรงพ่ายแพ้
เนื่องนิตย. ถึงแม้พลรบของพระเจ้าโกศล
ก็พ่ายแพ้เป็นส่วนมาก. ต่อมาพระราช
ตรีสตามอำมาตย์ทั้งหลายว่า “พวกเรา
พ่ายแพ้พระเจ้าอชาตศัตรูนั้นเนื่องนิตย,
ควรทำอย่างไรกันดีหนอ”. หม่อมอำมาตย์
กราบทูลว่า “ขอเดชะ พระองค์ผู้ทรง
พระคุณอันประเสริฐ ธรรมดาพระผู้
เป็นเจ้าของทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้มีปัญญา
ความคิดเฉลียวฉลาด, ควรที่จะฟังภิกษุ

ทั้งหลาย สนทนากันในพระเชตวัน
มหาวิหาร”. พระราชาทรงใช้จารบุรุษ
ไปด้วยพระดำรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น พวก
ท่านทั้งหลายจงคอยฟังภิกษุทั้งหลาย
สนทนาปราศรัยกันในเวลานั้น”. ตั้งแต่
นั้นมา จารบุรุษเหล่านั้น ก็ได้กระทำ
อย่างนั้น (ตามรับสั่งนั้น).

ตสมิ ปน กाल เทว มหุลล-
กตเถรา วิหารปัจจนฺเต ปณฺณสาลา ย
วสนฺติ ทนฺตตฺเถโร^๑ จ ฐนฺคฺคหฺติสฺสตฺเถโร
จ. เตสฺ ฐนฺคฺคหฺติสฺสตฺเถโร ปจฺมยาเมปิ
มชฺฌิมยาเมปิ สุปิตฺวา^๒ ปจฺฉิมยาเม
ปชฺชฌิตฺวา อุมฺมุกฺกาณิ โปเถตฺวา^๓
อกุคิ ชาเลตฺวา นิสฺสินฺโณ อาห
“ภนฺเต^๔ ทนฺตตฺเถร กิ นินฺทิตฺวา
นินฺทิตฺวา นินฺทิตฺวา”ติ “มยฺ อนิทฺทิตฺวา
กิ กริสฺสามา”ติ “อญฺจาย ตาว
นินฺทิตฺวา”ติ. โส อญฺจาย นิสฺสินฺโณ ตํ
ทนฺตตฺเถรํ อาห “ภนฺเต ทนฺตตฺเถร

ก็ในเวลานั้น พระเถระผู้เฒ่า ๒ รูป
คือ พระทันตเถระและพระธนฺคฺคหฺติสฺส-
เถระ อาศัยอยู่ในบรรณศาลา สุตแดน
(พระเชตวันมหาวิหาร) บรรดาพระเถระ
๒ รูปนั้น พระธนฺคฺคหฺติสฺสเถระ จำวัด
ในปฐมยามบ้าง ในมัชฌิมยามบ้าง แล้ว
ตื่นขึ้นในเวลาปัจฉิมยาม นั่งตีชุดชุดไฟ
สว่างแล้วกล่าวว่า “ท่านทันตเถระผู้เจริญ
ท่านนอนหลับหรือว่านั่ง”. พระทันตเถระ
กล่าวว่า “เราไม่นอนหลับจักกระทำ
อะไร”. พระธนฺคฺคหฺติสฺสเถระกล่าวว่า
“ท่านลุกขึ้นนั่งก่อนเถิด”. พระธนฺคฺคห-

^๑ ฉ. ทตฺตเถโร.

^๒ ฉ. นินฺทิตฺวา.

^๓ ฉ. โสเถตฺวา.

^๔ อโธ ปญฺจาย ฉ. “ภนฺเต ทนฺตตฺเถร”ติ. กิ ภนฺเต
คิ สุตฺตเถรคิ. กิ นินฺทิตฺวา นินฺทิตฺวา.

อยู่^๑ พาโล มโหทร โกลโล
 ปาติภุตตภตต์ ปุติเมว กโรติ,
 ยุทฺธวิจาร์ณ ปน กิญจิ น ชานาติ,
 ปราชิต^๒ ปราชิตเว นรินโท”ติ. “กั
 ปน กาคุ วฏฺฐิตี”ติ. ตสฺมี ขณ
 เต จารปฺริสา^๓ เตสํ กถํ สุนฺนตา
 อฏฺฐจฺสุ.

ติสสเถระลุกขึ้นนั่งแล้ว คุยกับพระ
 ทันทเถระนั้นว่า “ท่านทันทเถระผู้เจริญ
 พระเจ้าโกศลผู้มีพระอุทรพลุ้ยนี้ทรงเงืงเวลา
 ทรงกระทำ พระกระยาหารที่เสวยแล้ว
 ในถาด ให้เสียไปเปล่า ๆ ช่างไม่รู้จัก
 พิจารณายุทธวิธีอะไรเลย, พระองค์ทรง
 เป็นจอมนรชน ทรงแพแล้วแพอีกนั่นเอง”.
 พระทันทเถระถามว่า “ก็พระเจ้า
 ปเสนทิโกศล ควรจะทรงทำอะไรเล่า”.
 ในขณะนั้น จารบุรุษเหล่านั้น ยืน
 คอยฟังถ้อยคำของพระเถระทั้งสองนั้นอยู่.

ธนฺคุคฺคหิติสฺสเถโร ยุทฺธ วิจาร์เส
 “ภนฺเต ยุทฺธ^๔ นาม ปทุมพฺยูโ
 จกฺกพฺยูโ สกฏพฺยูโหติ ตโย พฺยูหา
 โหนฺติ อชาตสฺตุตฺติ คณฺหิตฺกามาเน
 อสุเก นาม ปพฺพตฺกจฺฉิสฺมี ทฺวิสุ
 ปพฺพตฺภิตฺติสุ มนฺสุเส จเปตฺวา ปฺรโต
 ทฺพพฺล^๕ ทฺพพฺลํ ทสฺเสตฺวา ปพฺพตฺนฺตรํ

พระธนุคคหิติสสเถระ จึงชี้แจง
 ยุทธวิธีว่า “ท่านผู้เจริญ ขึ้นชื่อว่าใน
 การยุทธสงครามมีพยุหะ (กระบวนทัพ)
 อยู่ ๓ อย่าง คือ ปทุมพยุหะ (กระบวนทัพ
 รูปดอกบัว) จักกพยุหะ (กระบวนทัพ
 รูปกงจักร) สกฏพยุหะ (กระบวนทัพแบบ
 กองเกวียน) ถ้าหากพระเจ้าปเสนทิโกศล

^๑ อโธ ปฏฺฐาย น. ออฺ เต โลโต มโหทรโกสโล
 จาฏิมคฺคตํ ภคฺคเมว ปุติ กโรติ.

^๒ น. ปราชิต ปราชิตเวว วทาเปตฺติ.

^๓ น. จรปฺริสา.

^๔ น. ยุทฺธ นาม คิวโร.

^๕ น. ทพฺพล.

ปวิฏฐภาวํ อชานาเปตวา^๑ ปวิฏฐมคฺคํ
 อุปัจฉินฺหิตฺวา^๒ ปุโรโต จ ปจฺจนโต
 จ อุโฆสุ ปพฺพตภิตฺตีสฺสุ วคฺคิตฺวา
 อุนฺหนาทิตฺวา ชาเล^๓ ปวิฏฐํ มจฺฉํ วย
 อุนฺหนาทิตฺวา วฏฺฏกโปตกํ^๔ วย จ
 กตฺวา สกฺกา อสฺส ตํ คเหตุนฺ”ติ.

มีพระราชประสงค์จะจับพระเจ้าอชาตศัตรู
 แล้ว ควรชும்ช้อนผู้คนพลนิกายไว้ที่ข้าง
 เหลี่ยมเขาทั้งสองข้าง ณ หุบเขาชื่อโน้น
 แสดงทัพนหน้าให้เห็นว่า มีกำลังอ่อนแอ
 อย่าให้พระเจ้าอชาตศัตรู ทราบกำลัง
 กองทัพ (ของตน) ที่เข้าไปชும்ช้อนอยู่
 ในระหว่างภูเขา แล้วคอยตีสกัดกั้นทางที่
 พระเจ้าอชาตศัตรู พาพลนิกายเข้าไป
 แล้วชும்พลรบอยู่ที่เหลี่ยมเขาทั้งสองข้าง
 โห้ร้องตีโอบเข้ามาทั้งข้างหน้าข้างหลัง
 ก็สามารถจับพระเจ้าอชาตศรูนั่นได้
 เหมือนชาวประมงจับปลา ที่เข้าไปในข่าย
 และคล้ายกับคนจับนกกกระจาบที่บินเข้าไป
 ในกำมือ ฉะนั้น”.

จารปฺริสา ตํ สาสนํ รณฺเวย อาโรเจสุ.
 ตํ สุตฺวา ราชา สงฺคามเกรี
 จาราเปตฺวา คนฺตฺวา สกฺกพฺยุหํ กตฺวา
 อชาตสตุตฺตํ ชีวคฺคาหํ คเหตฺวา อตฺตโน
 ธีตรํ วชิรฺกุมารี นาม ภาคินฺนุยฺยสฺส
 ทตฺวา กาสิกคามญฺจ ตสฺสา
 นุหानมฺลํ กตฺวา ทตฺวา อฺยุโยเชสิ.

พวกจารบุรุษกราบทูลสาสน์นั้น แต่
 พระราชา. พระราชาทรงสดับข่าวนั้น
 แล้วรับสั่งให้ตีกลองสงคราม เสด็จออกตั้ง
 กระบวนทัพเป็นแบบสกกพยุหะ (กระบวน
 ทัพแบบกองเกวียน) จับเป็นพระเจ้าอชาต-
 ศัตรูได้แล้วพระราชทานพระราชธิดาของ
 พระองค์ ทรงพระนามว่าวชิรกุมารีให้แก่

^๑ ฉ. ขานิคฺวา.

^๒ ฉ. โยจฉินฺหิตฺวา

^๓ ฉ. จิเป ปติคมจฺฉํ วย.

^๔ ฉ. วฏฺฏโปตกํ.

สา ปวดติ ภิภุขุสัเม ปากฎา ชาตา. พระเจ้าอชาตศัตรู ผู้เป็นพระภาคินัย (หลาน) ทั้งพระราชทานบ้านกาสิกคาม ให้เป็นค่าแบ่งร่ำสำหรับสรองสนาน แก่ พระราชธิดานั้น แล้วทรงส่งไป. ข่าวนั้น แพร่สะพัดไปในหมู่ภิภุขุสงฆ์.

อถกทิวสั ภิภุขุ ฌมมสภายั กถั อยู่มาวันหนึ่ง ภิภุขุทั้งหลายสนทนากัน สมุฏจาเปสั “อาวุโส โกศลราชา ในธรรมสภาว่า “ผู้มีอายุ ทราบว่า กิร ฌนุคคหิติสฺสตุเถรสฺส วิจารณาย พระเจ้าโกศลทรงชนะพระเจ้าอชาตศัตรู อชาตสตุตฺถุ ชินี”ติ. สตุถา อาคนตุวา ได้ด้วยการวิจารณ์ของพระฌนุคคหิติสฺส- “กายนตุถ ภิภุขเว เอตฺรหิ กถาย เถระ”. พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า สนุณิสินฺหา”ติ ปุจฺฉิตฺวา “อิมาย “ภิภุขุทั้งหลาย เวลานี้พวกเธอนั่งสนทนา นามา”ติ วุตเต “น ภิภุขเว อิทาเนว, กันถึงเรื่องอะไรหนอ”. เมื่อพวกภิภุขุ ปุพเพปิ, ฌนุคคหิติสฺสโย ยุตฺถวิจารณาย กราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้” ตรัสว่า “ภิภุขุ เจโกยวา”ติ วตุวา อตีตํ อหริ. ทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น, แม้ในกาลก่อน พระฌนุคคหิติสสะก็เป็นผู้ ฉลาด ในการวิจารณ์การรบเหมือนกัน” ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

อตีเต พาราณสียั พุรหุมทตเต ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต รชฺชั กาเรนฺเต โพรสิสฺสโต อรญฺเณ เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี รุกฺขเทวดา หุตฺวา นิพฺพตฺติ. ตทา พระโพรสิสฺสตัว บังเกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ พาราณสี นิสฺสาย จิตฺวทุมฺภิกคามกา^๑ ในป่า. ครั้งนั้น พวกช่างไม้พากันตั้ง

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต เสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี พระโพรสิสฺสตัว บังเกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ ในป่า. ครั้งนั้น พวกช่างไม้พากันตั้ง

^๑ น. นีวคตวทุมฺภิกคามกา.

เอโก วัชฌกั ทพุตถาย^๑ อรณณิ
 คนตุวา อาวาญ ปติตัง สุกรโปตัง
 ทิสฺวา คเหตุวา มรํ เนตฺวา ปฏิชคฺติ.
 โส วัชฌมปิปปโต มหาสรีโร วงฺกทาโจ
 อาจารย์สมฺปนฺโน อโหสิ. วัชฌกัณา
 โปสิตตฺตา ปน “วัชฌกัสมฺภโร” เตว
 ปญฺญาปิ.

วัชฌกัสมฺภโร รุกฺขสมฺภโร ตจฺจนกาเล
 ตฺถนฺเทน รุกฺขํ ปรีวตฺเตติ, มุขเณ
 ทํสิตฺวา วาสีผรฺสนุขาทนมุคฺคเร
 อาหารติ, กาทฺสฺสฺตํ โกฏียํ กณฺหาติ.
 อถ โส วัชฌกั “โกจิเทว นํ
 ขาเทยฺยา”ติ ภยเณ ตํ เนตฺวา อรณฺเณ
 วิสฺขุเชสิ. โสปิ อรณฺณํ ปวิสิตฺวา
 เขมํ ผาสฺกฏฺจฺจํ โอลเณโต เอกํ
 ปพฺพตฺตฺนฺตเร มหนฺตํ คิริกนฺทํ อทฺทส
 สมฺปนฺนกนฺทมูลํ^๒ ผาสฺกฏฺจฺจํ
 อเนกสฺตสฺสุกรสมฺภากิณฺณํ.

บ้านเรือน อาศัยอยู่ในเมืองพาราณสี
 ช่างไม้คนหนึ่งไปป่า เพื่อต้องการไม้
 เครื่องเรือน ได้เห็นลูกสุกรตกอยู่ในบ่อ
 จึงช่วยนำกลับมาบ้านเลี้ยงดูไว้. ลูกสุกร
 นั้นเจริญเติบโต มีร่างกายใหญ่ มี
 เขี้ยวโจ่ง เป็นสัตว์มีระเบียบเรียบร้อย.
 หนึ่ง ลูกสุกรปรากฏชื่อว่า “วัชฌกัสมฺภโร”
 นั้นเอง เพราะช่างไม้นำมาเลี้ยงดูไว้.

ในเวลาที่ช่างไม้ถากไม้ วัชฌกัสมฺภโรช่วย
 เอาปลายสันจุมุกพลิกไม้ให้, และช่วย
 คาบพร้าว ขวาน สิว ค้อน นำมาให้
 ช่วยดึงยึดปลายเส้นสีดําให้. ต่อมาช่างไม้
 นั้น เพราะกลัวว่า “ใคร ๆ จะพังกิน
 สุกรนี้” จึงนำมันไปปล่อยไว้ในป่า. ฝ่าย
 วัชฌกัสมฺภโรนั้น เข้าไปสู่ป่าแล้ว เลือกลง
 สถานที่สบายมีความเกษม ได้เห็น
 ซอกเขาใหญ่แห่งหนึ่ง ในระหว่างภูเขา
 เป็นที่อยู่อันผาสุก สมบูรณ์ด้วยเหงำมัน
 และรากไม้ มีสุกรหลายร้อย อาศัยอยู่
 เคลื่อนกล่น.

^๑ ฉ. ฌมฺภคฺคธ.

^๒ ฉ. สมฺปนฺนกนฺทมูลํ.

เต สุกรา ตัมภิสวา ตสฺส สนฺติกัม
 อากมฺสิ. โสปี เต อาห “อหํ ตุมฺเหว
 โอลฺเกนฺโต วิจรามิ, อปีเทว ตุมฺเห
 มยา ทิฏฺฐา, อิทญจ จานํ รมณียํ,
 อหฺนฺจิทานิ อีเชว วสิสฺสามิ”ติ. “สจฺจ
 อิทํ จานํ รมณียํ, ปริสฺสโย ปเนตฺถ
 อตฺถิ”ติ. “อหฺมปิ ตุมฺเห ทิสฺวา เอตํ
 อณฺวาสี, เอวํ โคจรสมฺปนฺเน จาเน
 วสนฺदानํ โว สรีเรสุ มํสโลหิตํ นตฺถิ,
 กิณฺนาม โว เอตฺถ ภยฺน”ติ.

สุกรเหล่านั้น เห็นวิฆเนศวรนั้นแล้ว
 ได้ไปยังสำนักของมัน. ฝ่ายวิฆเนศวร
 พูดกับสุกรเหล่านั้นว่า “เราเที่ยวหาท่าน
 ทั้งหลายอยู่, เออก็บัดนี้ เราพบท่าน
 ทั้งหลายแล้ว, อนึ่งสถานที่นี้ก็เป็นรมณีย-
 สถาน ก็บัดนี้เราจักอยู่ในที่นี่”. สุกร
 ทั้งหลายเหล่านั้น พูดว่า “เป็นความจริง
 สถานที่นี้น่ารื่นรมย์, แต่ว่าในที่นี้มี
 อันตรายรอบด้าน”. วิฆเนศวรพูดว่า
 “แม้เราเห็นท่านทั้งหลายก็ทราบที่นั่น, เมื่อ
 ท่านทั้งหลายอยู่ในสถานที่อันสมบูรณ์ด้วย
 อาหารอย่างนี้ ในร่างกายของพวกท่าน
 ไม่มีเนื้อและเลือดเลย, ก็ภัยในที่นี้ ชื่ออะไร
 ฟังมีแก่ท่านทั้งหลาย”.

“เอโก พฺยคฺโข ปาโตว อากนฺตฺวา
 ทิฏฺฐทิจฺจ”ติ. ยํ วา ตํ วา คเหตุวาว
 คจฺจติ”ติ. “กึ ปน โส นิพฺพุทฺ
 คณฺหาติ อุกาหุ อนฺตรนฺตฺรา”ติ.
 “นิพฺพุทฺ คณฺหาติ”ติ. “กตี ปน เต
 พฺยคฺขมา”ติ. “เอโกเยวา”ติ. “เอตฺตกา
 ตุมฺเห เอกสฺส ชินิตุํ” น สกฺโกตา”ติ.

สุกรทั้งหลายพูดว่า “เสือโคร่งตัวหนึ่ง
 มาแต่เข้า ลอบคาบเอาสุกรตัวที่มัน
 พบเข้าไป”. วิฆเนศวรกล่าวว่า “ก็
 เสือโคร่งนั้น มาจับเอาสุกรไปเป็นประจำ
 หรือว่าวันบ้าง”. สุกรทั้งหลายกล่าวว่า
 “เสือโคร่งคาบเอาไปเป็นประจำ”. วิฆเนศวร
 พูดว่า “เสือโคร่งเหล่านั้นมีก็ตัว”.

๑ ฉ. ทิฏฺฐทิจฺจเยว คเหตุวา คจฺจติ.

๒ ฉ. ชฺยนิตุ.

“อาม น สกุโกมา”ติ. “อหิ ตัง
คณฺหิสฺสสามิ, เกวลํ ตุมฺเห มม วจัน
กโรถ, โส พุยกฺโข กหิ วสตี”ติ.
“เอกสมิ ปพฺพเต”ติ.

สุกรทั้งหลายกล่าวว่า “มีตัวเดียวเท่านั้น”.
วัชฌกีสุกรถามว่า “พวกท่านมีประมาณ
เท่านี้ ยังไม่สามารถจะเอาชนะเสือโคร่ง
ตัวเดียวได้หรือ”. สุกรทั้งหลายกล่าวว่า
“ถูกแล้ว พวกเราไม่สามารถจะเอาชนะ
ได้”. วัชฌกีสุกรกล่าวว่า “เราจักจับ
เสือโคร่งตัวนั้น ขอพวกท่านจงทำตาม
ถ้อยคำของเรา อย่างเดียว, เสือโคร่ง
ตัวนั้นอยู่ที่ไหน”. สุกรทั้งหลายกล่าวว่า
“ที่ภูเขาสูงหนึ่ง”.

โส รตฺตีเยว สุกเร วิจาราเปตฺวา^๑
ยฺทุธณฺเวย วิจาเรนฺโต “ยฺทุธํ นาม
ปทุมฺพฺยุหจกฺกพฺยุหสกฺกพฺยุหฺวเสน ติวริ
โหตี”ติ วตฺวา ปทุมฺพฺยุหฺวเสน
วิจาเรสิ. โส หิ ภูมิสฺสํ ชานาติ.
ตสฺมา “อิมสมิ จาเน ยฺทุธํ วิจาเรตุ
วฏฺฐตี”ติ สุกโรปิโตโร^๒ จ ฆาตโร จ
เตสํ มชฺฌิเม^๓ จาเน จเปสิ. โส ตา
อวิชฺฌิตฺวา มชฺฌิมสฺสุกริโย, ตา
อวิชฺฌิตฺวา วจฺจนฺสฺสุกรโปตเก, เต
อวิชฺฌิตฺวา ชรสฺสุกรเ^๔ เต อวิชฺฌิตฺวา

ยามราตรีนั้นแล วัชฌกีสุกรนั้นก็
ออกตรวจตราหมู่สุกร เมื่อจะขึ้นแจ้งการ
ต่อสุญเฬาะอย่าง จึงกล่าวว่า “ขึ้นชื่อว่า
การสู้รบมี๓ อย่างคือปทุมพยุหะ (กระบวน
สู้รบรูปดอกบัว) จักกพยุหะ (กระบวน
สู้รบรูปกงจักร) สกฺกพยุหะ (กระบวน
สู้รบรูปกองเกวียน)”แล้วจัดกระบวนยฺทุธ
เป็นปทุมพยุหะ, แท้จริง วัชฌกีสุกรนั้น
รู้จักที่อันเป็นชัยภูมิ. เพราะฉะนั้น จึง
คิดว่า “ควรที่เราจะจัดกระบวนยฺทุธ
ในที่นี้” จัดวางสุกรรุ่นพ่อและแม่สุกรไว้

^๑ ฉ. จราเปตฺวา.

^๒ ฉ. สุกโรปิโตเก.

^๓ ฉ. มชฺฌญฺจาเน.

^๔ ส. อ. ทหรฺสุกรเ.

ทิมทาจสุกร, เต อาวิขุฉิตวา
 ยุทฺธสมตฺเต พลาวเว^๑ สุกเร
 ทสฺวีตีสชเน ตสฺมี ตสฺมี^๒ พลคฺมพ
 กตฺวา จเปสิ.

ตรงกลางของสุกรเหล่านั้น, จัดพวก
 สุกรตัวเมียที่มีวัยปานกลาง ให้ยืนล้อม
 พวกสุกรเหล่านั้น, จัดพวกลูกสุกรตัวเล็ก
 ยืนล้อมสุกรตัวเมียวัยปานกลางเหล่านั้น,
 จัดพวกสุกรแก่ ยืนล้อมลูกสุกรเหล่านั้น
 และจัดสุกรมีเขี้ยวยาว ยืนล้อมสุกรแก่
 เหล่านั้นไว้ จัดพวกสุกรมีกำลังแข็งแรง
 สามารถในการต่อสู้ล้อมสุกรมีเขี้ยวยาว
 นั้น จัดวางไว้เป็นหมวดหมู่ ในที่นั้น ๆ
 หมู่ละ ๑๐ ตัวบ้าง ๒๐ ตัวบ้าง ๓๐ ตัวบ้าง.

อตฺตโน จิตฺตฺวานสฺส ปฺรโต เอกํ
 ปริมณฑลํ อวาวุํ ขณาเปสิ, ปจฺจโต
 เอกํ กุลฺลกฺสุปฺปสณฺจานํ^๓ อนุปฺพุพฺพินฺนํ
 ปพฺพการสทิสํ. ตสฺส สฺมฺมจิสฺสตุตฺติมตฺเต
 โยชฺสุกร อาทาย ตสฺมี ตสฺมี จาเน
 “มา ภายิตฺถา”ติ กมฺม^๔ วิจาเรนฺตสฺเสว
 วิจรโต อรุณํ อฏฺฐจิ.

ส่วนข้างหน้าสถานที่ตนยืน ให้สุกร
 ทั้งหลาย ขุดหลุมมีปริมณฑลไว้หนึ่งหลุม,
 ให้ขุดหลุมไว้ข้างหลังที่ตนยืนนั้นอีกหนึ่ง
 หลุมมีสันฐานคล้ายกระดังฝัดข้าว ลาด
 ลีกลงไปตามลำดับ คล้ายกับเงื่อมเขา.
 เมื่อวิหคกีสุกรนั้น พาสุกรพลรบประมาณ
 ๖๐-๗๐ ตัว เทียวจัดแจงตรวจตรายุทธวิธี
 ในที่นั้น ๆ ด้วย พุดปลุกปลอบใจว่า
 “ท่านทั้งหลายอย่าได้กลัวเลย” ดังนี้ อรุณ
 ก็ไผลขึ้น.

^๑ น. พลาวรสูกเร.

^๒ น. สุปฺปสณฺจานํ.

^๓ น. จาเน.

^๔ น. กมฺม วิจารโต.

พยุคโฆ อุกุจาย “กาโล”ติ ฌตฺวา
 คนฺตฺวา เตสํ สุกฺรานํ สมมุขฺยฺจฺเจ
 ปพฺพตฺตเล จตฺวา อกฺขิณี อุมฺมีเลตฺวา
 สุกฺเร โอลฺเกสิ. วทฺทกิสฺสฺสโร
 “ปฏิโกลเกถ นนฺ”ติ สุกฺรานํ สฉณฺ
 อทาสิ. เต ปฏิโกลเกสุ. พยุคโฆ มุขํ
 อฺปฺปาญฺเจตฺวา^๑ อสฺสสิ. สุกฺราปิ ตถา
 กริสฺส. พยุคโฆ มุตฺตํ ฉทฺทเทสิ.
 สุกฺราปิ ฉทฺทฺยีสฺส. อิติ ยํ ยํ โส
 กโรติ ตํ ตํ เต ปฏิกริสฺส.

โส จินฺเตสิ “ปฺพเพ สุกฺรา
 มยา โอลฺกิตฺกाले ปฺลาชนฺติ^๒ อชฺช
 อปฺลาชิตฺวา มํ ปฺฐิสฺตฺตฺ หุตฺวา มยา
 กตฺเมว ปฏิกโรนฺติ, เอตฺสฺมี ภูมฺิสฺเส
 จิตฺโต เอโก เตสํ สฺวิทฺทโกปิ^๓ อตฺถิ,
 อชฺช^๔ มยฺหํ อากตฺสฺส อชโย
 ปญฺญาชิตฺ”ติ. โส นินฺวตฺติตฺวา อตฺตโน
 วสนฺภูจฺานเมว อคฺมาสิ. เตน ปน

เสื่อโครงลุกขึ้นแล้วรู้ว่า “ได้เวลา
 แล้ว” จึงไปยืนอยู่ใกล้เชิงเขา ซึ่งตั้ง
 ประชันหน้าสุกรเหล่านั้นแล้ว ลืมตา
 จ้องมองดูสุกรทั้งหลาย. วัฑทกิสฺสฺสโร
 ให้สัญญาแก่สุกรทั้งหลายว่า “ท่าน
 ทั้งหมดจงลืมตามองตบเสื่อโครงนั้น”.
 สุกรทั้งหลายเหล่านั้นมองตบ. เสื่อโครง
 อ้าปากหายใจ. แม้ฝูงสุกรก็ได้ทำเช่นนั้น
 บ้าง. เสื่อโครงถ่ายปัสสาวะ. แม้ฝูงสุกร
 ก็ถ่ายปัสสาวะบ้าง. เสื่อโครงนั้นทำ
 กิริยาอาการใด ๆ สุกรทั้งหลายเหล่านั้น
 ก็ทำเลียนตบกิริยาอาการนั้น ๆ.

เสื่อโครงนั้นคิดว่า “เมื่อก่อน เวลา
 ที่เรามองดูแล้ว สุกรทั้งหลายจะหนีไป
 แต่ในวันนี้ไม่ยอมหนีไป เห็นจะเป็นศัตรู
 โต้ตอบเราแน่ จึงได้พากันทำกิริยาอาการ
 เลียนอย่างที่เราทำไปแล้วทุกอย่าง ที่
 ยอดชัยภูมินั้นมีสุกรตัวหนึ่ง ยืนบงการ
 ชี้แจงแก่สุกรเหล่านั้น วันนี้อาจความปราถน
 จะต้องปรากฏแก่เราผู้มาแล้ว”. เสื่อโครง

^๑ ฉ. อุกฺขมาญฺเจตฺวา อสฺสสิ.

^๒ ฉ. ปฺลาชนฺตฺวา ปฺลาชิตฺตฺวา น สกฺโกนฺติ.

^๓ ฉ. สฺวิทฺทโกปิ.

^๔ ฉ. อชฺช มยฺหํ คคตฺสฺส ชโย น ปญฺญาชิตฺติ.

คหิตคหิตมัสชาทโก เอโก กุฏชฎิลโ
 อตติ. โส ตํ ตุจจปตถเมว อากจจนตํ
 ทิสฺวา เตน สทุธิ สลฺลปนโต ปจม
 คากมาห

นั้นก็หันหลังกลับไปยังที่อยู่ของตนทันที.
 หนึ่ง มีชฎิลโงกรูปหนึ่งเคยได้บริโภคน้ำเนื้อ
 สุกร ที่เสื่อโครงจับมาทุกคราว. ชฎิลโง
 นั้น แลเห็นเสื่อโครงเดินกลับมาเมื่อเปล่า
 เมื่อจะสนทนาปราศรัยกับเสื่อโครงนั้น
 จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๔๗. “วรั วรั ตฺวํ นิหนํ ปุเร จริ
 อสมิ ปเทเส อภิภุญฺย สุกเร
 โสทานิ เอโก พุยกฺขม^๑ ปคมฺม ฌายสิ
 พลนฺนุเต พุยกฺขม น จชฺช วิชฺชติ”ติ.

๔๗. “ดูกรพญาเสื่อโครง ในกาลก่อน
 ท่านเที่ยวย้ายสุกรทั้งหลาย ใน
 ประเทศนี้ แล้วฆ่าสุกรตัวที่ดี ๆ
 นำมา แต่ในบัดนี้ ท่านผู้เดียวเดิน
 ชบเซากลับมา ดูกรพญาเสื่อโครง
 วันนี้ กำลังของท่านเห็นจะไม่มีละ
 กระทบง”.

ตตถ วรั วรั ตฺวํ นิหนํ ปุเร
 จริ อสมิ ปเทเส อภิภุญฺย สุกเรติ
 อมโก พุยกฺขม ตฺวํ ปุพฺเพ อิมสมิ
 ปเทเส สพุเพ สุกเร อภิภวิตฺวา
 อิมสฺสุ สุกเรสฺสุ วรั วรั ญฺล^๒ ญฺล
 อุตฺตมุตฺตมํ สุกเร นิหนนฺโต วิจริ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ในกาล
 ก่อน ท่านเที่ยวย้ายสุกรทั้งหลาย ใน
 ประเทศนี้ แล้วฆ่าสุกรตัวที่ดี ๆ ความว่า
 ดูกรพญาเสื่อโครงผู้เจริญ ในกาลก่อน
 ท่านข่มขู่สุกรทั้งหลายทั้งปวงในประเทศนี้
 บรรดาสุกรเหล่านี้ เที่ยวฆ่าสุกรตัวที่มี
 เนื้อดี ๆ คือ ล่ำ ๆ ได้แก่ ชั้นยอดเยี่ยม.

^๑ น. พยปกมม.

^๒ น. คุวิ อุกคบุคคตม.

โสทานิ เอโก พุยกุณ ปคมุณ
ฌายสีติ โส ตวั อิทานิ อญญสุกรั
อคคเหตุวา เอกโกว อาคนตุวา^๑
ฌายสิ ปชฌายสิ.

คำว่า ดูกรพญาเสือโคร่ง แต่ในบัดนี้
ท่านตัวเดียวเดินชบเซากลับมา ความว่า
แต่บัดนี้ ท่านมิได้จับสุกรตัวใดตัวหนึ่ง
มาเลย ตัวเดียวเท่านั้น เดินชบเซา
คือเหงาหงอยกลับมา.

พลนุ เต พุยกุณ น จหุช วิชชตีติ
กินุ เต อมโภา พุยกุณ อหุช
กายพลั นตุถิติ.

คำว่า ดูกรพญาเสือโคร่ง วันนี้กำลังของ
ท่านเห็นจะไม่มีละครมัง ความว่า ดูกร
พญาเสือโคร่งผู้เจริญ วันนี้กำลังกาย
ของท่านคงจะไม่มีหรือไร.

ตํ สุตฺวา พุยกุโฆ ทฺติยํ คาถมาห

เสือโคร่งฟังคำนั้นแล้ว กล่าวคาถา
ที่ ๒ ว่า

๙๘. “อิมสฺสุตา^๒ ยนฺติ ทิสฺสทิสํ ปุเร
ภยทฺธิตา^๓ เลณคเวสิโน ปุณฺ,
เตทานิ สงฺกมุม วสนฺติ เอกโต
ยตฺถฏฺฐิตา ทุปฺปสทฺทฺชเม^๔ มยา”ติ.

๙๘. “ได้ยินว่า ในกาลก่อน สุกรทั้งหลาย
เหล่านี้ เห็นข้าพเจ้าแล้ว ถูก
ความกลัวบีบคั้น แยกย้ายพากัน
หาที่หลบซ่อน ไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่
แต่บัดนี้ สุกรเหล่านั้น อยู่เป็นกลุ่ม
พร้อมเพรียงกันดี อนึ่ง ในวันนี้
สุกรเหล่านั้น ยืนอยู่ในชัยภูมิอันดี
ยากที่ข้าพเจ้าจะย้ายได้”.

^๑ ฉ. อปคนตุวา.

^๒ ฉ. อิม สฺทํ.

^๓ ฉ. ภยภูฏิตา.

^๔ ฉ. ทุปฺปสทฺทฺชเม.

ตตถ อสุสุตาดิ^๑ นิปาโต. อย
ปน สงเขปตโต อิเม สุกรา ปุพเพ
มํ ทิสฺวา ภยเน อหุติตา^๒ ปิพิตา
อตตโน^๓ ตาณํ เลณํ เควสิโน.

ปฺญฺติ วิสุํ วิสุํ คนฺตฺวา.

ทิสฺทิสฺนฺติ ตํ ตํ ทิสฺ อภิมุขา
ปฺลายนฺติ, เต อิทานิ สพฺเพปิ
สมาคนฺตฺวา เอกโต วสนฺติ นทนฺติ,
ตณฺจ ภูมิสฺสํ อุปคตา.

ยตฺถญฺจิตา ทุปฺปสฺหฺชฺิเม มยาติ
อชฺช อิเม มยา ทุปฺปสฺหา ทุมฺมทฺทฺยา
ยสฺมึ จิตาติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อสุสุต
เป็นนิบาต (แปลว่า ได้ยินว่า). ก็
เนื้อความโดยย่อในคถานี้มีดังนี้ ใน
กาลก่อน สุกรทั้งหลายเหล่านี้เห็นข้าพเจ้า
แล้ว ถูกความกลัวบีบคั้น คือเบียดเบียน
ต่างแสวงหาที่ต้านทานซ่อนเร้นของตน.

คำว่า แยกย้าย ความว่า วิ่งแยกย้าย
กันไป.

คำว่า สุกฺกนฺน้อยทิสฺใหญ่. ความว่า
สุกรทั้งหลาย หันมุ่งหน้าไปสู่อุทิสฺนั้น ๆ,
แต่บัดนี้ สุกรเหล่านั้นแม้ทั้งหมดมาชุมนุม
อยู่ร่วมกันบันลือเสียง และยึดชัยภูมิ
นั้นไว้.

คำว่า อนึํ ในวันนี้สุกรเหล่านี้ ยืนอยู่
ในชัยภูมิอันดี ยากที่ข้าพเจ้าจะย้ายได้.
ความว่า ในวันนี้ สุกรเหล่านี้ ยืนอยู่ใน
ชัยภูมิดี ยากที่ข้าพเจ้าจะย้าย คือยากที่
จะเหยียบย่ำได้.

^๑ ฉ. สุนฺทฺ.

^๒ ฉ. อหฺติตา.

^๓ อโตะ ปญฺจาย ฉ. อตฺตโน เลณคฺเวสิโน ปฺญฺ วิสุํ วิสุํ
ทฺคฺวา ทิสฺทิสฺ ยนฺติ, ตํ ตํ ๑ปฺ๑ ยคฺค จิตา
ทุปฺปสฺหา ทุมฺมทฺทฺยา อชฺช อิเม มยาติ.

อกุสส อุกุสสาห์ ขนเนโต กุฏชฎิลโล
 “มา ภายิ, คจณ, ตยิ นทิตวา
 ปกขนเด^๑ สพเพ ภิตา ภิชชิตวา
 ปลายิสสนุตี”ติ อาห. พุยกุโฆ ตสฺมี
 อุกุสสาห์ ขนเนเต สุโร หุตฺวา ปฺน
 คนฺตฺวา ปพฺพตฺตเล อฏฺฐาสิ. วทฺถกิสฺสุโร
 ทฺวิณฺณํ อวาวาณํ อนฺตเร อฏฺฐาสิ.
 สุกฺรา “สามิ มหาจโร ปฺนาคโต”ติ
 อาหํสุ.

“มา ภายิตฺถ, มา ภายิตฺถ, อิทานิ
 นํ คณฺหิสฺสามิ”ติ. พุยกุโฆ นทิตฺวา
 วทฺถกิสฺสุกรสฺส อฺปริ ปกขนทิตฺ^๒
 วทฺถกิสฺสุโร ตสฺส อตฺตโน อฺปริ
 ปตฺนกาเล ปริวตฺติตฺวา ปจฺฉิมภาเคน^๓
 อฺชุกฺกํ ขณิเต อวาวาญฺ^๔ ปติ. พุยกุโฆ
 เวคํ วาเรตฺ^๕ อสฺกโกนฺโต อฺปริภาเคน
 คนฺตฺวา กุลฺลคมฺขสฺส^๖ ติริยํ
 ขตาวาฏฺฐสฺส อติสมฺพาธ มุขฏฺฐาเน

ลำดับนั้น ชฎิลโกงเมื่อจะให้เสื่อโครง
 เกิดความอดสาเหะ จึงพูดว่า “ท่านอย่า
 ได้กลัวเลย ท่านจงไปเกิด เมื่อท่าน
 แผลเสียงคำรามวิ่งกระโจนไป สุกกรทั้งปวง
 จักตกใจกลัว ต่างพากันหนีกระเจิดกระเจิง
 ไป”. เสื่อโครง เมื่อชฎิลโกงนั้นกระตุ้น
 ให้เกิดความอดสาเหะ ก็เกิดความกล้าหาญ
 ไปยืนอยู่ที่เชิงเขาอีก. วัชฌกิสฺสุกรยืนอยู่
 ในระหว่างหลุมทั้งสอง. สุกกรทั้งหลาย
 พูดว่า “ข้าแต่ นาย ไ้มมหาโจรกลับมา
 อีกแล้ว”.

วัชฌกิสฺสุกรปลอบใจว่า “พวกท่าน
 อย่ากลัว พวกท่านอย่ากลัว เราจักจับ
 เสื่อโครงนั้น ในบัดนี้”. เสื่อโครงแผล
 เสียงคำราม กระโจนไปบนวัชฌกิสฺสุกร
 นั้น. ในเวลาที่เสื่อโครงนั้น ลงมา
 เบื้องบนตน วัชฌกิสฺสุกรก็เหี่ยวตัวหลบ
 ลงไปอยู่ในหลุมที่ขุดไว้ตรงด้านหลัง. ฝ่าย
 เสื่อโครงไม่สามารถจะยับยั้งความเร็วได้
 กระโดดไปโดยส่วนเบื้องบน ก็พลัดตกลง

^๑ น. ปกขนทนเด.

^๓ น. เวเคน.

^๕ น. สนฺธาเรตฺ.

^๒ น. ปตติ.

^๔ น. ขตอว่าญ.

^๖ น. สุปฺปมฺขสฺส.

ปติตวา ปุณฺชิกโต^๑ วย โหสิ.

ไปที่ปากหลุมอันคับแคบอย่างยิ่ง ที่พวก
สุกรขุดขวางไว้คล้ายปากกระดิ่ง เป็นจุด
ตั้งเสื่อที่บุคคลมานั่งไว้ฉะนั้น.

สุกรโ อาวาฎา อุตฺตริตฺวา อสนิเวเคน
คนุตฺวา พุยกุณฺโณ นนฺตรสตุฏฺฐิมฺหิ ทาจา
ปหริตฺวา ยาว วฏฺกปฺปเทสา ผาเลตฺวา
ปณฺจมธฺรุมํสํ ทาจา ปลิเวเจตฺวา
พุยกุณฺสส มตฺถเก อาวิชฺฌิตฺวา
“คณฺหนถ ตุมฺหากํ ปจฺจามิตฺตฺนุ”ติ
อุกฺขิปิตฺวา พหิอาวาฏเฐ ฉทฺทฺเทสิ.
ปจฺมคตา พุยกุณฺสส มํสํ ลภิสฺสุ. ปจฺฉา
อาคตา “พุยกุณฺสส มํสํ นาม กิทิสฺ
โหตี”ติ เตสํ มุขํ อฺปสิจฺจฺฆนฺตฺวา วิจฺริสฺสุ.

วิหังสสุกรขึ้นจากหลุมไปโดยเร็ว ดุจ
สายฟ้า ขบกัดเสื่อโครงตรงระหว่าง
ขาอ่อนด้วยเขี้ยว ผ่าจนถึงที่อยู่ของม้าม
แล้วเอาเขี้ยวม้วนเนื้อมึนสอร้อย ๕ แห่ง
แกว่งไปมาบนกระหม่อมเสื่อโครง สลัด
ทิ้งไปภายนอกหลุม พลางบอกว่า “ท่าน
ทั้งหลาย จงจับขาตีกของพวกท่านเถิด”.
สุกรทั้งหลาย ที่ไปก่อนได้เนื้อเสื่อโครง.
ส่วนสุกรทั้งหลายที่มาทีหลัง เที้ยวสุดดม
ปากของสุกรทั้งหลายที่มาถึงก่อนเหล่านั้น
ด้วยกล่าวว่า “ขึ้นชื่อว่า เนื้อเสื่อโครง
จะมีรสเช่นไรหนอ”.

เต สุกราน น ตาว ตฺสฺสนฺติ.
วิหังสสุกรโ เตสํ สณฺชิตฺ^๒ ทิสฺวา
“กินฺนุโข ตุมฺเห น ตฺสฺสธา”ติ อาห.
“สามิ กิ เอเกน พุยกุณฺเณ ฉาติเตน,
อณฺเณ^๓ ทส พุยกุณฺเณ อานยนสมตฺโต

สุกรเหล่านั้น มิได้พากันยินดีเลย.
วิหังสสุกร เห็นชัยชนะของตนไม่เป็น
ที่ยินดีของสุกรเหล่านั้น จึงกล่าวว่า
“เพราะเหตุไรหนอ ท่านทั้งหลายจึงไม่
ยินดี”. สุกรเหล่านั้นตอบว่า “ข้าแต่ นาย

^๑ ฉ. ปุณฺชิกโต.

^๒ อิงฺฆิตฺ.

^๓ ฉ. อณฺโณ ปน พุยกุณฺหาปนสมตฺโต.

กฏชฎิลโล อตฺถิเยวา”ติ. “โก นาม
โส”ติ “เอโก ทุสฺสีลตาปโส”ติ.
“พฺยคฺโขปิ มยา ฆาติโต, โส เม ก็
ปโหติ, เอถ คณฺหิสฺสาม นนฺ”ติ
สุกรคณาย^๑ สทุธิ ปายาสิ.

กฏตาปโสปี พฺยคฺโข จิรายนฺเต
“กินฺนุโข สุกรา พฺยคฺโข คณฺหิสฺ”ติ
ปฏิปถํ คจฺจนฺโต เต สุกรเว อากจฺจนฺเต
ทิสฺวา อตฺตโน ปริกฺขารํ อาทาย
ปลาณฺโต เตหิ อนุพฺนฺธิโต ปริกฺขารํ
ฉทฺเทตฺวา เวเคน อุกฺมฺพรฺรฺกฺขํ อภิรุหิ.

สุกรา “อิทานิ^๒ สามิ ทฺวจฺตาปโส
ปลาณฺตฺวา รฺกฺขํ อภิรุโพห”ติ. “ก็
ปน รฺกฺขํ นามา”ติ. “อุทฺมฺพร-
รฺกฺขนฺ”ติ. โส “สุกริโย อุทกํ
อาทรนฺตุ, สุกรโปตฺกา ปจฺวี ชนฺนฺตุ,

ทำไมท่านฆ่าเสือโคร่งตายไปแค่ตัวเดียว
แต่ชฎิลโงง ผู้สามารถชักนำเสือโคร่ง
๑๐ ตัวอื่น ๆ มา ยังมีอยู่”. วัชฌกสิสุกร
ถามว่า “ชฎิลคดโงงนั่นคือใครกัน”. สุกร
ทั้งหลายตอบว่า “คือดาบสทุศีลรูปหนึ่ง”.
วัชฌกสิสุกรกล่าวว่า “แม้เสือโคร่งเรายัง
ฆ่าได้ ดาบสทุศีลนั้นหรือจะพอมือเรา
ท่านทั้งหลายจงมาเถิด เราจักจับดาบส
ทุศีลนั้นให้ได้” ได้ไปพร้อมกับฝูงสุกร.

ฝ่ายชฎิลโงง เมื่อเสือโคร่งชักเข้าอยู่ คิดว่า
“พวกสุกรจับเสือโคร่งไว้หรือหนอ” จึง
เดินสวนทางไป เห็นสุกรเหล่านั้นกำลัง
เดินมา จึงถือบริวารของตนหนีไป ถูก
สุกรเหล่านั้นไล่ติดตาม ทิ้งบริวารแล้ว
รีบปีนขึ้นต้นมะเดื่อ.

สุกรทั้งหลายพูดว่า “นาย ขณะนี้ดาบส
ผู้ชั่วร้ายหนีขึ้นต้นไม้เสียแล้ว”. วัชฌกสิสุกร
ถามว่า “ก็ดาบสนี้ขึ้นต้นไม้อะไร”. พวก
สุกรตอบว่า “ต้นมะเดื่อ”. วัชฌกสิสุกรนั้น
จัดแจงว่า “พวกสุกรตัวเมียจงเอาน้ำมา

^๑ สุกรจกฏาย.

^๒ อิโต ปฏฺจาย ฉ. “อิทานิมฺห สามิ นฏฺฐา ตาปโส
จปฺย อภิรุหิตี อาหฺสุ.

ทิมทาทา สุกรา มูลานี ฉินฺทนฺตุ,
เสสาปี ปริวาเรตฺวา อารกฺขนฺตุ”ติ
สํวิทิตฺวา เตสุ ตถา กโรนฺเตสุ ส
ยํ อุทุมฺพรสุส อุชฺคตมฺล^๑ ผรสุนา
ปฺหรนฺโต วยิ เอกปฺปหารเมว กตฺวา
อุทุมฺพรุกฺขํ ปาเตสิ.

ปริวาเรตฺวา จิตฺตฺสุกรา กุฏฺชฏิลํ ภูมียํ
ปาเตตฺวา ขณฺฑาขณฺฑทิกํ กตฺวา ยาว
อฏฺฐิจิโต ขาทิตฺวา วทฺตมฺกีสุกรํ อุทุมฺพร-
รุกฺขกฺขนฺธเยว นิสิตฺทาเปตฺวา กุฏฺชฏิลสุส
ปรีโภคสงฺเขน อุทกํ อหาราเปตฺวา^๒
อภิสิณฺณจิตฺวา ราชานํ กรีสฺสุ. เอกญฺจ
ตฺรณีสฺสุกรี^๓ อภิสิณฺณจิตฺวา ตสฺส
อศฺคฺมเหสี กรีสฺสุ. ตโต ปฏฺจาย กิร
ยาวชฺชตนา ราชาโน อุทุมฺพรภทฺทปีเจ
นิสิตฺทาเปตฺวา ตีหิ สงฺเขหิ อภิสิณฺณจฺนฺติ.

พวกลูกสุกรทั้งหลายจงขุดดิน พวกสุกร
ที่มีเขี้ยวยาว จงกัดรากไม้, ฝ่ายพวกสุกร
ที่เหลื่อ จงล้อมเฝ้าเอาไว้” เมื่อพวกสุกร
เหล่านั้นทำอยู่อย่างนั้น ตนเองจัดการกัด
จัดรากแก้วของต้นมะเดื่อ ด้วยการกัด
ครั้งเดียว ให้ต้นมะเดื่อล้มลงทันทีดูบุคคล
เอาขวานฟันจะนั้น.

พวกสุกรที่ยืนล้อมอยู่ ทำให้ชฎิลโง่งล้มลง
บนพื้นดิน แล้วช่วยกันกัดกินเป็นท่อนเล็ก
ท่อนน้อยจนถึงกระดูกแล้วเชิญวัชฌกีสุกร
ให้นั่งบนลำต้นมะเดื่อ เอสังข์สำหรับ
ตักน้ำบริโภคของชฎิลโง่ง ตักน้ำมา
อภิเชกตั้งให้เป็นราชา. และอภิเชกนาง
สุกรสาวรุ่นตัวหนึ่ง แต่งตั้งให้เป็น
อัครมเหสีของวัชฌกีสุกรนั้น. เล่ากันว่า
จำเดิมแต่นั้นมาอำมาตย์ทั้งหลาย (เมื่อจะ
ทำการอภิเชกพระราชา) ย่อมอัญเชิญ
พระราชาทั้งหลาย ให้ประทับนั่งบน
พระแท่นภัทรอุทุมพร แล้วอภิเชกด้วย
สังข์ทั้งสามสืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้.

^๑ น. อุชฺคํ ญฺจมฺล.

^๒ น. อหริทฺวา.

^๓ น. ครุณฺตฺสกรี.

ตสฺมี วนสณฺเฑ อธิวฺจจา
เทวดา ตํ อจฺจริยํ ทิสฺวา เอกสฺมี
ขนฺธวิภูเป^๑ สุกรานํ อภิมุขา หุตฺวา
ตติยํ กาดมาห

๙๙. “นมตฺถุ สงฺฆาน สฺมาคตานํ
ทิสฺวา สยํ สขยํ วทามิ อพฺภุตํ
พฺยคฺขมํ มิคา ยตฺถ ชินีสฺสุ ทาจโน
สามคฺคิยา ทาจพลฺลสุ มุจฺจเร”ติ.

ตตฺถ นมตฺถุ สงฺฆานนฺติ อยํ
มม นมกาโร สฺมาคตานํ สุกรสงฺฆานํ
อตฺถุ.

ทิสฺวา สยํ สขยํ วทามิ อพฺภุตฺนฺติ
อิทํ ปุพฺเพ อภุตฺปุพฺพิ อภุตํ^๒ สขยํ
มิตฺตภาวํ สยํ ทิสฺวา วทามิ.

เทวดา (โพธิสัตว์) ซึ่งสิงสถิตอยู่ที่
ไพโรสถนั้น เห็นเหตุหน้าอัศจรรย์นั้น
จึงปรากฏร่างเฉพาะหน้าสุกรทั้งหลาย ที่
ค่าคบต้นไม้แห่งหนึ่ง กล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๙๙. “เราขออนอบน้อมแก่หมู่สุกรทั้งหลาย
ที่มาประชุมกัน เราเองเห็นซึ่งความ
อัศจรรย์แล้ว จึงกล่าวความสนิท-
สนม อันไม่เคยมีมาก่อนเลย เพราะ
มฤคสุกรทั้งหลายผู้มีเขี้ยวเป็นกำลัง
ช้านะเสื่อโครงได้ด้วยความสามัคคี
อันใดก็พากันรูดฟัน(จากมรณภัย)
ด้วยความสามัคคีอันนั้น เพราะ
กำลังเขี้ยว”.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า เราขอ
นอบน้อมแก่หมู่สุกรทั้งหลาย ที่มาประชุม
กัน ความว่า ขอความนอบน้อมของเรา
นี้ จึงมีแก่หมู่สุกรทั้งหลายที่มาประชุมกัน.

คำว่า เราเองเห็นซึ่งความอัศจรรย์แล้ว
จึงกล่าวความสนิทสนม อันไม่เคยมีมา
ก่อนเลย ความว่า เราเองเห็นความ
อัศจรรย์นี้แล้ว จึงกล่าวความสนิทสนม

^๑ ฉ. วิภูปนฺตเร.

^๒ ฉ. อพฺภุคฺ.

พยุคนั มิกา ยตุถ ชินีสุ ทาจิโนติ
ยตุร หิ นาม ทาจิโน สุกรวา มิกา
พยุคนั ชินีสุ. อยเมว วา ปาโจ.

สามคุคิยา ทาจพลเสสุ มุจจเรติ ยา จ
เอสา ทาจพลเสสุ สุกรเวสุ สามคุคิ
เอกขุณาสยตา, ตาย เตสุ สามคุคิยา
เต ทาจพลา ปจฺจามิตฺตํ กเหตุวา
อชฺช มรณภยา มุตฺตาทิ อตุโถ.

สตฺถา อิมํ ฆมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธานฺสิ “ตทา ธนฺคฺคหติสฺโส
วทฺทภิกฺกุโร อโหสิ, รุกฺขเทวตา ปน
อหเมว”ติ.

วทฺทภิกฺกุรชาตกาวณฺณนา ตติยา.

คือความเป็นมิตร อันไม่เคยปรากฏ
มาก่อน ชื่อว่าไม่เคยมีมาในกาลก่อน.

คำว่า เพราะมฤคสุกรทั้งหลาย ผู้มี
เขี้ยวเป็นกำลัง ชำระเสื่อไคร่งได้ด้วย
ความสามัคคีอันใด. ความว่า เพราะ
มฤคสุกรทั้งหลาย ผู้มีเขี้ยวเป็นกำลัง
ชำระเสื่อไคร่งเพราะความสามัคคีอันใด
แล. อีกอย่างหนึ่งบาลีมีเพียงนี้.

คำว่า ก็พากันรอดพ้น(จากมรณภัย)ได้
ด้วยความสามัคคีอันนั้น เพราะกำลัง
เขี้ยว ความว่า อนึ่ง ความสามัคคีคือ
ความมีอภัยอาศัยอันเดียวกัน ในหมู่สุกร
ผู้มีเขี้ยวเป็นกำลังนั้นใด มฤคสุกรผู้มีเขี้ยว
เป็นกำลังเหล่านั้น ในหมู่สุกรเหล่านั้น
จับเข้าศึกได้แล้ว วันนีรอดพ้นจากมรณภัย
อันนี้ ก็เพราะความสามัคคีนั้น ดังนี้.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
“ธนฺคฺคหติสสะเป็นวทฺทภิกฺกุรในครั้งนั้น,
ส่วนรุกฺขเทวตา ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”
ดังนี้แล.

พรรณनावัททภิกฺกุรชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. สิริชาตก (๒๘๔)

๑๐๐. “ยํ อุตฺตฤกฺกา สงฺฆรณฺติ
    อลกฺขิกา พหุํ ธนํ
    สิปฺปวนฺโต อสิปฺปา วา
    ลกฺขิกา จานิ ภูณฺชเร.
๑๐๑. สพุพฺตถ กตฺตฺถุณฺณสฺส
    อติจฺจนฺนเวว ปาณินฺโณ
    อุปฺปชฺชนฺติ พหุโภคา
    อปี นายตเนสฺสปี.
๑๐๒. กุกฺกุฏฺโฆ มณฺโโย ทนฺโท
    ถิโย จ ปุณฺณลฺกฺขณา
    อุปฺปชฺชนฺติ อปาปสฺส
    กตฺตฺถุณฺณสฺส ชนฺตฺตฺโน”ติ.
- สิริชาตกํ จตฺตฺถ.

๔. สิริชาตก (๒๘๔)

๑๐๐. “คนไม่มีบุญ มีศีลปะก็ตาม ไม่มี
    ศีลปะก็ตาม ผู้มีความขวนขวาย
    รวบรวมทรัพย์ได้ ว่าเป็นอันมาก
    คนมีบุญเท่านั้น ได้ใช้สอยทรัพย์
    เหล่านั้น.
๑๐๑. โภกสมบัติเป็นจำนวนมาก เกิดขึ้น
    แก่คนผู้ทำบุญไว้ในที่ทุกแห่งทีเดียว
    แม้ในที่มิใช่แหล่งเกิดทรัพย์ ข้ามลวง
    เหล่าสัตว์ไป.
๑๐๒. ไก่, แก้วมณี, ไม้เท้า และผู้หญิง
    ชื่อบุญลักขณา เกิดขึ้นแก่บุคคล
    ผู้ไม่มีบาป ทำแต่บุญ”.

    สิริชาตก ที่ ๔.

๔. สิริชาดกาวณณา (๒๘๔)

ยี่ อุตฺตูกกา สงฺฆรมุตีติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต เอกํ
 สิริโจรพฺราหมณํ อารพฺภ กเถสิ.

อิมสฺมี ชาดเก ปจฺจุปฺปนฺหวตฺตุ
 เหฏฺฐา ขทิจฺจการชาดเก วิตฺถาริตเมว.
 อิธาปิ ปน สา อนาถปิณฺฑทิกสฺส
 ฆเร จตฺตเถ ทวารโกฏฺฐเก วสนกา
 มิจฺฉาทีฏฺฐิตเวทตา ทณฺฑกมฺมํ กโรนฺตี
 จตฺตปณฺณาสทฺริณฺณโย อหริตฺวา
 โกฏฺฐเก ปฺเรตฺวา เสฏฺฐิณา สทฺธิ
 สหายิกา อโหสิ. อถ นํ โส อาทาย
 สตุถุ สนฺตีกํ อคมาสิ^๑ สตุถา ตสฺสา
 ธมฺมํ เทเสสิ. สา ธมฺมํ สุตฺวา
 โสตาปฺนฺนา อโหสิ. ตโต ปฏฺจาย
 เสฏฺฐิโน ยโส ยถาปฺราโณว ชาโต.
 อเถโก สวตฺตึวาสิ สิริลกฺขณชานน-
 พฺราหฺมโณ^๒ จินฺเตสิ “อนาถปิณฺฑทิก

๔. พรรณนาสิริชาดก (๒๘๔)

พระศาสดา ประทับอยู่ที่วัดเขตวัน
 มหาวิหาร ทรงปรารภถึงพราหมณ์
 ผู้ขโมยสิริกคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
 นี้ มีคำเริ่มต้นว่า ผู้มีความขวนขวาย
 รวบรวมทรัพย์ได้ไว้ ดังนี้.

เรื่องปัจจุบันในชาดกเรื่องนี้ ได้เล่า
 ไว้อย่างละเอียดในขทิจฺจการชาดก ใน
 ตอนก่อน ๆ หมดแล้ว. ส่วนในชาดกเรื่องนี้
 เทวดาที่มีความเห็นผิด ซึ่งสิงสถิตอยู่ที่
 ชุมประตู่ชุมที่ ๔ ที่เรือนของท่านอนาถ-
 ปิณฺฑทิกะนั้น เมื่อจะรับทักษฺณกรรม ได้
 ขนเงิน ๕๔ โกฎิมาใส่ไว้เต็มคลัง จึงได้
 เป็นสหายกับท่านเศรษฐี. ต่อมาเศรษฐี
 นั้นได้พาเทวดานั้น ไปสำนักพระ
 ศาสดา. พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่
 เทวดานั้น. เทวดานั้นครั้งฟังธรรมแล้ว
 ก็ได้เป็นพระโสตาบัน. นับแต่นั้นมา
 ยศของเศรษฐีก็เฟื่องฟูขึ้น เหมือนเดิม.
 ต่อมาพราหมณ์ผู้รู้ลักษณะของสิริ ชาว

^๑ น. เณสี.

^๒ น. สิริลกฺขณณฺณ พฺราหฺมโณ.

ทุกุคโต หุตฺวา ปฺน อีสฺสโร ชาโต, ยนฺนุนาหํ ตํ ทฏฺฐกาโม วีย คนฺตฺวา ตสฺส ชฺรโต สิริเํ เณตฺวา อากฺขเจยฺยนฺ”ติ. โส ตสฺส ชฺรํ คนฺตฺวา เตน กตสฺสกุการสมฺมาโน สาราณียกถาย วุตฺตมานาย “กิมตฺถํ อากฺโตสสิ”ติ วุตฺเต “กตฺถ นุ โข สิริ ปติฏฺฐิตา”ติ โอลเกสิ. เสฏฺฐิโน จ สพฺพเสโต โธตสฺสขปฏิภาโค กุกฺกุฏฺโฏ สุวณฺณปญฺชเร ปกฺขิปิตฺวา จปีโต อตฺถิ. ตสฺส จุพฺพาย สิริ ปติฏฺฐาสิ.

พฺรหฺมณฺโณ โอลกยมาโน สิริยา ตตฺถ ปติฏฺฐิตภาวํ ฃตฺวา “อหํ มหาเสฏฺฐิ ปญฺจสเต มาณเว มนฺเต วาเจมิ, อกาลรวี เอกํ กุกฺกุฏฺฏํ นิสฺสาย เต จ มยญฺจ กิลมาม, อยญฺจ กิร กุกฺกุฏฺโฏ กาลรวี อิมสฺสตฺถาย อากฺโตมฺหิ, เทหิ เม เอตํ กุกฺกุฏฺฏนฺ”ติ อาห. “คณฺห พฺรหฺมณฺ, เทหิ เต กุกฺกุฏฺฏนฺ”ติ. “เทหิ”ติ จ วุตฺตกฺขณฺเยว สิริ ตสฺส

เมืองสาวัดตีกคนหนึ่ง คิดว่า “อนาถ-
บิณฑิกะยากจนลงแล้ว ก็กลับเป็นใหญ่
ขึ้นอีกอย่างไรหนอ เราควรทำเหมือน
อยากไปเยี่ยมท่าน ไปแล้วขโมยเอาสิริ
มาเสียจากเรือนของท่าน”. พราหมณ์
นั้นไปยังเรือนของท่านเศรษฐีนั้น ผู้นั้น
เศรษฐีนั้น ทำสักการะและความนับถือ
เมื่อการทักทายปราศรัย อันชวนให้
ระลึกถึง กำลังดำเนินไปอยู่ เมื่อท่าน
เศรษฐีถามว่า “ท่านมาเพื่ออะไร” จึง
ตรวจดูว่า “สิริตั้งอยู่ที่ไหนกันนะ”. ก็
ท่านเศรษฐีมีไก่ขาวปลอดดั่งสีสังข์ที่ขจัด
แล้ว เขาขังไว้ในกรงทอง. สิริอยู่ที่ห้อง
ของไก่ตัวนั้น.

พราหมณ์ตรวจดู ก็ทราบวาสิริอยู่ที่ไก่
ตัวนั้น จึงพูดว่า “ท่านมหาเศรษฐี ข้าพเจ้า
สอนมนต์ให้มาณพประมาณ ๕๐๐ คน
เราและมาณพเหล่านั้นต้องลำบาก เพราะ
อาศัยไก่ที่ขันไม่เป็นเวลาตัวหนึ่ง อนึ่ง
ทราบว่าไก่ตัวนี้ขันตรงเวลา ข้าพเจ้า
จึงมาเพื่อต้องการไก่ตัวนี้ ท่านจงให้ไก่
ตัวนี้แก่ข้าพเจ้าเถิด”. เศรษฐีก็กล่าวว่า
“เอาไปซิท่านพราหมณ์ ข้าพเจ้าให้ไก่

จูปโต อปคนตวา อสุสีสเก จปีเต
มณิกุขนุเช ปติฏฐาสี.

พราหฺมโณ สิริยา มณิมุหิ
ปติฏฐิตภาวํ ฌตฺวา ตมฺปิ ยาจิ.
“มณิมฺปิ เหม”ติ วุตฺตกุขณฺเวยว สิริ
มณิโต อปคนตวา อสุสีสเก จปีเต-
อารกุขยญฺจียํ ปติฏฐาสี. พราหฺมโณ
ตตฺถ ปติฏฐิตภาวํ ฌตฺวา ตมฺปิ ยาจิ.
“กเหตุวา คจฺฉนา”ติ วุตฺตกุขณฺเวยว สิริ
ยญฺจิตอ อปคนตวา ปุณฺณลกุขณเทเวีย
นาม เสฏฺฐิโน อคฺคฺมฺหเสยฺยา สีเส
ปติฏฐาสี.

สิริโจรพราหฺมโณ ตตฺถ ปติฏฐิตภาวํ
ฌตฺวา “อวิสฺสขฺชนีย” ภาณฺฑํ เอตํ
ยาจิตมฺปิ น สกฺโกมี”ติ^๑ จินฺนเตตฺวา
เสฏฺฐิ เอตทวโจ “มหาเสฏฺฐิ อหํ
‘ตุมฺหากํ เกเห สิริ เณเนตฺวา
คมิสฺสามิ”ติ อากฺคฺฉนฺ” สิริ ปน เต

แก่ท่าน”. ก็ในขณะที่เศรษฐีพูดว่า
“ข้าพเจ้าให้” นั่นเอง สิริก็เลื่อนจาก
หงอนไก่อ้นไปอยู่ที่กองแก้วมณี ซึ่งวาง
อยู่เหนือหัวนอน.

พราหมณ์ทราบว่ สิริไปอยู่ที่
แก้วมณี จึงขอแก้วมณีเม้นั้น. ในขณะ
ที่เศรษฐีพูดว่า “ข้าพเจ้าให้แม่แก้วมณี”
นั่นเอง สิริก็ออกจากแก้วมณีไปอยู่ที่ไม้
เตว็ดซึ่งวางไว้เหนือหัวนอน. พราหมณ์
ทราบว่ สิริไปอยู่ที่นั่น จึงขอไม้เตว็ด
เม้นั้นด้วย. ในขณะที่เศรษฐีพูดว่า
“เอาไปเถิด” เท่านั้นสิริก็ออกจากไม้เตว็ด
ไปอยู่ที่ศีรษะของอัครมเหสีท่านเศรษฐี
มีนามว่ บุญลักษณาเทวี.

พราหมณ์ผู้ขโมยสิริ ทราบว่สิริไปอยู่ที่
นั่น คิดว่ “ของสิ่งนี้เศรษฐีไม่ควรสละ
ให้ เราไม่อาจแม้จะขอได้ จึงพูดกับ
ท่านเศรษฐีว่ “ท่านมหาเศรษฐี ข้าพเจ้า
มาด้วยคิดว่ จะขโมยสิริในเรือนของ
ท่านไป แต่สิริไปอยู่เสียที่หงอนไก่อของ

^๑ ฉ. อวิสฺสขฺชนียภาณฺฑํ.

^๒ ฉ. น สกฺกา.

^๓ ฉ. อากฺคฺฉนฺ.

กุกกุฏสุส จุฬาย ปติฏฐิตา อโหสิ,
 อิมสมิ มม ทินเน ตโต อปคนตุวา
 มณิมหิ ปติฏฐหิ, มณิมหิ ทินเน
 อารกขยฏฐิยํ ปติฏฐหิ, อารกขยฏฐิยา
 ทินุนาย ตโต อปคนตุวา ปุณฺณ-
 ลกขณเทเวีย สีสเส ปติฏฐหิ, อิหํ^๑
 โข ปน อวิสชชนิยํ ฆนฺฑนฺตติ น
 สกุกา ตว สิริ เณตฺตํ, ตว สนฺตกั
 ตเวว โหตุ”ติ อฏฺฐายาสนา ปกุกามิ.

อนาถปิณฑิกโก “อิมํ การณํ สตถุ
 กเถสุสามิ”ติ วิหารํ กนฺตุวา สตถารํ
 ปุเชตฺวา วนฺหิตฺวา เอกมณฺตํ นิสินฺโน
 สพฺพนฺตํ ตถาคตสุส อาโรเจสิ. สตถา
 ตํ สุตฺวา “น โข กหปติ อิทาเนว
 อณฺเฒสํ สิริ อณฺเฒตถ กจฺจติ
 ปุพฺเพปิ อปฺปปุณฺเฒหิ อปฺปาทิตฺตสิริ
 ปน ปุณฺณวณฺตานิเยว ปาทมฺเฒ คตา”ติ
 วตฺวา เตน ยาจิตโต อตีตํ อหริ.

ท่าน แต่เมื่อท่านให้แก่นี้แก่ข้าพเจ้าแล้ว
 สิริก็ลบออกจากแก่นั้น ไปอยู่ในแก้วมณี
 เมื่อท่านให้แก้วมณี สิริก็ลบบไปอยู่ที่
 ไม่เตวีด เมื่อท่านให้ไม้เตวีด สิริก็ออก
 จากไม้เตวีดนั้น ไปอยู่บนศีรษะของนาง
 บุญลักษณาเทวี ก็แต่ว่า สิ่งของนี้ มิใช่
 ของที่ควรสละ ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอาจ
 จะขโมยสิริของท่านได้, ของของท่านจง
 เป็นของของท่านตามเดิม” แล้วก็ลุกจาก
 ที่นั่งกลับไป.

ท่านอนาถปิณฑิกะเห็นว่า “จะต้อง
 กราบทูลเหตุนี้ต่อพระศาสดา” จึงไปวิหาร
 บูชา และถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ก็
 นั่งอยู่ด้านหนึ่ง แล้วกราบทูลเรื่องราว
 ทั้งหมดนั้นต่อพระตถาคต. พระศาสดา
 ได้ทรงสดับแล้ว ตรัสว่า “ไม่ใช่แต่ใน
 ขณะนี้เท่านั้น ท่านกถุหบดี ที่สิริของ
 พวกหนึ่ง จะไม่ไปหาคนอีกพวกหนึ่ง
 แม้แต่ชาติก่อนสิริที่คนไม่มีบุญทำให้เกิดขึ้น
 ก็ไปตกอยู่แทบเท้าของผู้มีบุญทั้งหมด” อัน
 ท่านเศรษฐีนั้นทูลอาราธนา จึงทรง
 นำอดีตนิทานมาว่า.

อดีตเต พาราณสีย์ พรหมทตเต
 รชชั การนเต โพธิสตุโต กาสิกรฎเจ
 พรหมณกุล นิพพตติตวา วยบปโต
 ตกุกสิลาย์ สิปปิ อุกคณหิตวา อकार
 อชฌาसनโต มาตาปิตูนั กาลกิริยาย
 สวิโค นิภขมิตวา หิมวนตป্পเทเส
 อสิปปพชชั ปพพชิตวา อภิญญา จ
 สสมาปตติโย จ อุปปาเทตวา ที่มสสุ
 อทฐโน อจฺเจเน โลณมุพิลเสวนตฺถาย
 ชนปทั คนฺตวา พาราณสีรณฺโณ
 อุตฺถยานे वसित्वा पुनः किंसे गिक्खं
 จरमानो हत्थाजियस्स मरुवारं
 อคมาสิ. โส ตสฺส อจฺจาววิหาเร
 ปสนฺโน गिक्खं तत्त्वा उत्थाने
 วสาเปตวา निज्जं पग्गิคฺคิ. ตสฺมี
 กाले เอโก กฏฺฐหาริโก อรณฺณโต
 ทารุณี อหฺรณฺโต เวลาย นฺครทวารं
 ปาปฺตฺติจฺจํ नासग्गि. สายं เอกस्सมี
 เทวกุลे ทารุกลापि อุตฺตีสเสก กตฺวา
 นิปชฺชิ. เทวกุลे विसृजापि चो प्पु
 กุกุกฺกฺวา ตสฺสาวิหฺวเร เอกस्सมี रुक्खे
 สยิสฺ. เตสฺส อุปฺริสยิตกุกฺกฺว ปจฺจुสกาเล
 วจฺจํ ปาเตนฺโต เหฏฺฐาสยิตกุกฺกฺวสฺส

ในอดีตกาล เมื่อครั้งพระเจ้า
 พรหมทัต เสวยราชสมบัติอยู่ในนคร
 พาราณสี พระโพธิสัตว์ เกิดในตระกูล
 พรหมณที่แคว้นกาสิ เจริญวัยแล้ว ก็
 ศึกษาศิลปศาสตร์ที่นครตักสิลา แล้ว
 ครองเรือน สดใจเพราะการตายของบิดา
 มารดาจึงออกบวชเป็นฤๅษีอยู่ที่หิมวันต-
 ประเทศ ยังอภิญญาและสมาบัติให้เกิดขึ้น
 แล้ว เมื่อเวลาผ่านไปนาน ๆ ก็ไปยัง
 ชนบท เพื่อความมุ่งหมายที่จะฉันของ
 เค็มและของเปรี้ยว อาศัยอยู่ในพระราช-
 อุทยานของพระเจ้าพาราณสี วันรุ่งขึ้น
 จึงเที่ยวบิณฑบาตไปถึงประตูเรือนของ
 นายควาณชัง. นายควาณชังนั้นเสื่อมใส
 ในมารยาทและคุณธรรมประจำใจของ
 ท่าน จึงถวายอาหารแล้วนิมนต์ให้อยู่ใน
 พระราชอุทยาน คอยปรนนิบัติอยู่เป็นนิจ.
 เวลานั้นคนหาพินคนหนึ่ง ขนพินมาจาก
 ป่า ไม่อาจมาทันประตูเมืองตามเวลาได้
 (มาไม่ทันประตูเมืองปิด). เขาจึงเอามัด
 พินเป็นหมอนนอนอยู่ที่เทวสถานแห่งหนึ่ง
 ในเวลาเย็น. ที่เทวสถาน ใกล้เคียงกันมาก
 ที่เขาแม่ปล้อยไว้ นอนอยู่ที่ต้นไม้ต้นหนึ่ง

สรีเร ปาเตสิ, “เกน เม สรีเร วุจจํ ปาติตนฺ”ติ จ วุตฺเต “มยา”ติ อาห. “กึการณา”ติ จ วุตฺเต “อนุปฺชาเรตฺวา”ติ วตฺวา ปุณฺปิ ปาเตสิ. ตโต อุโปปิ อญฺญมญฺญํ กุฑฺธา “กิณฺเต พลํ, กิณฺเต พลนฺ”ติ กลหํ กรีสุ. อถ เหฎฺจาสยิตกุกุกุโฏ อาห “มํ มาเรตฺวา องฺคาเร ปกฺกมฺสํ ขาทนฺโต ปาโตว กหาปณฺสหสฺส ลภติ”ติ. อุปริสยิตกุกุกุโฏ อาห “อมฺโภ มา ตวํ เอตฺตเกน กชฺชิ, มม ญฺลมฺสํ ขาทนฺโต ราชฯ โหติ, พหิมฺสํ ขาทนฺโต ปุริโส เจ เสนา- ปติฏฺจานํ, อิตฺถิ เจ อคฺคมเหสิฏฺจานํ ลภติ, อญฺจิมฺสํ ปน เม ขาทนฺโต คิหิ เจ ภณฺฑาการิกฺจานํ, ปพฺพชิตฺ เจ ราชกฺลุปกภาวํ ลภติ”ติ.

ไม่ห่างเทวสถานนั้น. บรรดาไก่อจำนวน มากนั้น ไก่ตัวนอนอยู่ข้างบน ในเวลา เข้ามืด ได้ถ่ายอุจจาระลงมา ถูกตัวไก่ ที่นอนอยู่ข้างล่าง เมื่อไก่ตัวล่างถามว่า “ใคร ชีรดตัวเรา” ก็บอกว่า “เราเอง”. เมื่อไก่ตัวล่างถามว่า “เพราะเหตุไร” บอกว่า “ไม่ทันได้ดู” แล้วก็ถ่ายลงมาอีก. จากนั้นไก่แม่ทั้งสองตัวก็โกรธซึ่งกันและ กัน ทะเลาะกันว่า “กำลังของท่านเป็น อย่างไร กำลังของท่านเป็นอย่างไร”. ต่อมาไก่ตัวที่นอนอยู่ตอนล่าง พูดว่า “ใครฆ่าเรา กินเนื้อที่อยู่ที่ถ่านไฟ จะ ได้เงินพันกหาปณะแต่เช้า”. ไก่ตัวที่นอน อยู่ข้างบน จึงพูดว่า “เอ็งอย่ามาขู่ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้เลย ใครได้กินเนื้อสัน ของข้า จะได้เป็นพระราชฯ ใครได้กิน เนื้อด้านนอก ถ้าเป็นชายจะได้ตำแหน่ง เสนาบดี ถ้าเป็นหญิงจะได้ตำแหน่ง อัศรมเหสี ส่วนผู้ที่ได้กินเนื้อติดกระดูก ของข้า ถ้าเป็นคฤหัสถ์จะได้ตำแหน่ง นายคลัง ถ้าเป็นนักบวชจะได้เป็นนักบวช ประจำตระกูลของพระราชฯ”.

กฏจหาริโก เตสํ วจนํ सुतुवा
 “रुचये पतते सहस्रेण गिज्जं नदुति”ติ
 सनिकं अगिहुतुवा अुप्रिसयिदकुगुग्गु
 कहेतुवा मारेतुवा अुज्जुके कतुवा
 “राजा गविसुसामी”ति कनुतुवा
 विवग्गुवा रेनेवा नकरं पविसितुवा कुगुग्गु
 नित्तज्जं कतुवा अुकुगेन सोहेतुवा
 “อิहं कुगुग्गुम्मंसं साธุ सम्पाเทहि”ติ
 पचापदिया अथासि. सा कुगुग्गुम्मंसज्ज
 गतत्तज्ज सम्पातेतुवा “गुग्गु सम्पामी”ติ
 तसुस अुपनामेसि. “गग्गुเท अेतं मंसं
 महानुगावं, अेतं चाहितुवा अहं राजा
 गविसुसामी, तुवं अकुम्महेसि गविसुससि तं
 गतत्तज्ज मंसज्ज अाहाय कुग्गुया तिर्व
 कनुतुवा नहातुवा गुग्गुชिसुसामी”ติ
 गतत्तपाชनं तिरे जपेतुवा नुहानตุถाय
 ओत्तริसु. तसुम्मि चणे वातेन चुगिटं
 अुकुगं अाकनुतुवा गतत्तपाชनं अाहाय
 अकुम्मसि. तं नทिसोเตन वुग्गुमानं
 हेग्गुจानทियं हत्ति नุहापेनुโต अेโก
 हत्तज्जจริयो महामत्तुโต तिसुवा
 अुकुग्गुपापेतुवा विवरापेतुवा “किเมत्तनु”ति”

คนหาพิน ฟังคำของไก่สองตัวนั้น
 แล้ว เห็นว่า “เมื่อเราได้ราชสมบัติแล้ว
 ไม่มีกิจเกี่ยวกับเงินพัน” จึงค่อย ๆ ปีนขึ้นไป
 ไปจับไก่ ตัวที่นอนอยู่บนมาฆ่าแล้วเก็บ
 ใส่พกไว้ คิดว่า “เราจะได้เป็นพระ
 ราชา” จึงไปเข้าเมืองทางประตูที่เปิดไว้
 นั้นเอง ถอนขนไก่เสร็จแล้ว ล้างน้ำแล้ว
 มอบให้ภรรยาไป โดยพูดว่า “จงเอา
 เนื้อไก่นี้ไปปรุงเป็นอาหารให้ดี”. ภรรยา
 นั้นได้ปรุงเนื้อไก่และจัดข้าวสวยมาพร้อม
 ยกมาให้เขา พร้อมกับกล่าวว่า “เชิญ
 นายรับประทานเสียดี”. เขาพูดว่า
 “น้องรัก เนื้อนี้มีอานุภาพมาก พี่กินมัน
 แล้วจะได้เป็นพระราชาน้อง(กินมันแล้ว)
 จะได้เป็นอัครมเหสี พวกเราเอาข้าวและ
 เนื้อนั้นไปยังฝั่งแม่น้ำคงคา อาบน้ำแล้ว
 จะได้กินกัน” แล้วก็วางภาชนะใส่ข้าว
 ไว้ที่ริมตลิ่งแล้วลงไปอาบน้ำ. ขณะนั้น
 น้ำที่ลมพัดกระโชกขึ้น ได้ฟุ้งมากวาด
 เอาภาชนะใส่ข้าวลงน้ำไป. มหาอำมาตย์
 ซึ่งเป็นความูข้างคนหนึ่ง กำลังอาบน้ำ
 ข้างอยู่ด้านใต้ของแม่น้ำ ครั้นเห็นภาชนะ

๑ น. กิเมตตาคี.

ปัจจุบัน. “ภตตญแจว กุกุกุมัสถจ ใส่ข้าวนั้น ซึ่งถูกกระแสน้ำในแม่น้ำ
 สามิ”ติ. โส ตํ ปิททาเปตฺวา พัดมา จึงให้คนยกขึ้น และให้เปิดออกดู
 ลมฺญาเปตฺวา “ยาว มยฺ อากจฺฉาม, แล้วถามว่า “นี่อะไรกัน” ผู้รับคำสั่ง
 ดาว^๑ มัสภตฺตํ มา วิวรา”ติ ตอบว่า “ข้าวกับเนื้อไก่ นาย”.
 ภริยาย เปเสสิ. โสปี โข กญฺจหาริโก ความข้างจึงให้ปิดภาชนะใส่ข้าวนั้น ให้
 มุขโต ปวิฏฺเฐน มาลูโตทเคน^๒ ประทับตราไว้แล้ว ส่งไปให้ภรรยา
 อุตฺตฺมาตฺตฺทโร ปลายิ. โดยสั่งว่า “เธออย่าเปิดภาชนะใส่ข้าว
 กับเนื้อ จนกว่าเราจะกลับมา”. ส่วน
 คนหาพื้นแม่น้ำนั้น ท้องอืดเพราะลมและน้ำ
 ที่เข้าไปทางปาก หนีไปแล้ว.

อเถโก ตสฺส หตฺถาจริยสฺส
 กุลฺปะโก ทิพฺพจกฺขุ ต่าปโส “มยฺหํ
 อุกฺกุจาโก หตฺถาจริยญฺจานํ น วิชหติ,
 กทา นุโข สมฺปตฺตี ปาปุณฺนิสฺสตี”ติ
 ทิพฺพจกฺขุนา อุปฺชาเรนฺโต ตํ ปุริสํ
 ทิสฺวา ตํ การณํ ฅตฺวา ปุเรตฺวํ ฆรํ
 กนฺตฺวา หตฺถาจริยสฺส นิเวสเน นิสฺสีทิ.

หตฺถาจริโย อากนฺตฺวา ตํ วนฺทิตฺวา
 เอกมนฺตํ นิสฺสินฺโน ตํ ภตฺตภาชนํ
 อาหาราเปตฺวา “ตาปสํ มํโสทเนน
 ปรีวิสตา”ติ อห. ตาปโส ภตฺตํ

ครานั้น ดาบสประจำตระกูลของ
 ความข้างนั้น องค์หนึ่งมีตาทิพย์ ตรวจดู
 ด้วยทิพยจักขุว่า “อุปฏฐากของเรา
 ยังไม่ละตำแหน่งความข้าง เมื่อไรหนอ
 จึงจะได้สมบัติ” ก็ได้เห็นชายคนนั้น ครั้น
 ทราบเหตุการณ์นั้นแล้ว จึงส่งหน้าไป
 เรือนนั่งอยู่ที่บ้านของความข้าง.

ความข้างมา ไหว้ดาบสแล้วก็นั่งอยู่
 ด้านหนึ่ง แล้วให้เขาเอาภาชนะใส่ข้าว
 นั้นมา แล้วพูดว่า “จงเลี้ยงดูดาบสด้วย
 ข้าวกับเนื้อ”. ดาบสรับข้าวสวยมา แต่

^๑ น. คาวิมิ ภคฺคํ มา วิวราติ.

^๒ น. วาสฺวโกทเคน.

คเหตฺวา มํเส ทียมาเน อคฺคเหตฺวา
 “อิมํ มํสํ อหํ วิจาเรมิ”ติ วตฺวา
 “วิจาเรถ ฆนฺเต”ติ วุตฺเต ภูมฺสาทีสุ^๑
 เอเกกํ โภจฺจาสิ ภาเรตฺวา ภูมฺสํ
 หตฺถาจริยสฺส ทาเปสิ, พหิมํสํ ตสฺส
 ภริยาย, อฏฺฐิมํสํ อตฺตนา ปรีภุญฺชิตฺติ
 โส ภตฺตกิจฺจาวสาเน กจฺฉนฺโต “ตฺวํ
 อิตฺโต ตตฺติเย ทิวเส ราชา ภวิสฺสสิ,
 อปฺปมตฺโต โหหิ”ติ วตฺวา ปฏฺกามิ.
 ตตฺติเย ทิวเส เอโก สามนฺตราชา
 อาคนฺตฺวา พาราณสี ปรีวารสิ.
 พาราณสีราชา หตฺถาจริยํ ราชเวสํ
 กหาเปตฺวา “หตฺถิ อภิริหิตฺวา ยุชฺฌมา”ติ
 อาณาเปตฺวา สยํ อณฺฎาตกเวเสน
 เสนาย วิจฺรนฺโต^๒ เอเกน มหาเวเคน
 สเรน วิหุโธ ตํชนฺณเณว มริ. ตสฺส
 มตฺถาวํ ฅตฺวา หตฺถาจริโย พหุ
 กหาปเณ นีหฺราเปตฺวา “ธนฺตฺติกา
 ปุโรโต หุตฺวา ยุชฺฌนฺตฺว”ติ เภริ
 จาราเปสิ. พลกาโย มุหุตฺเตเนว
 ปฏฺฐิราชานํ^๓ ชีวิตกฺขยํ ปาเปสิ. อมจฺจา
 รณฺโณ สรริกฺจจํ กตฺวา “กํ ราชานํ

เมื่อเขาถวายเนื้อไม่รับ กลับพูดว่า “ฉัน
 จะจัดสรรปันส่วนเนื้อนี้” เมื่อความขัดแย้ง
 ตอบว่า “นิมนต์จัดสรรปันส่วนเกิดขอรับ”
 จึงให้เขาแบ่งเนื้อสันเป็นต้นไว้ เป็น
 ส่วน ๆ แล้วให้แบ่งเนื้อสันแก่ความขัดแย้ง,
 แบ่งเนื้อด้านนอกแก่ภรรยาของความขัดแย้ง
 นั้น ตนเองฉันเนื้อติดกระดูก. ในเวลา
 ฉันเสร็จ ดาบสนั่นจะกลับ ได้พูดว่า
 “ในวันที่ ๓ นับจากวันนี้ ท่านจะได้เป็น
 พระราชา ของงอย่าประมาท” แล้วก็
 หลีกไป. ในวันที่ ๓ พระราชาในแคว้น
 ใกล้เคียงกันพระองค์หนึ่ง เสด็จมาล้อม
 นครพาราณสีไว้, พระเจ้าพาราณสีให้
 ความขัดแย้งปลอมตัวเป็นพระราชา รับสั่ง
 ว่า “เจ้าจงขึ้นข้างต่อสู้อยู่” พระองค์เอง
 ปลอมพระองค์มิให้ใครรู้ เสด็จเที่ยวอยู่ใน
 กองทัพ ถูกยิงด้วยลูกศรที่มีกำลังแรง
 ลูกหนึ่ง สวรรคตในขณะนั้นเอง.
 ความขัดแย้งทราบข่าว พระเจ้าพาราณสีนั้น
 สวรรคต จึงสั่งให้นายกหาปณะออกมา
 มากมาย แล้วให้ตีกลองร้องป่าวว่า “ผู้ที่
 ต้องการเงินจงรบอยู่แนวหน้า”. ชั่วครู่เดียว

^๑ น. ภูมฺสาทีนิ.

^๒ น. วิจฺรนฺโต.

^๓ น. สามนฺตราชานํ.

กโรมา”ติ มนุชยมาณา “อมุหากัม ราชชา
ชีวมาโน อตตโน เวสํ หตถาจริยสส
อทาสี อยเมว ยุกุทํ กตฺวา รชชํ
คณฺหิ, เอตฺสเสว รชชํ ทสฺสามา”ติ
ตํ รชเช อภิสินฺจิสฺสุ, ภริยมปิสฺส
อคุคมเหสี อกฺสุ. โพรสิสฺสโต ราชกฺลุปโก
อโหสิ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา อีมา คาถา
อภาสี

๑๐๐. “ยํ อุตฺตฺสูกา สงฺฆรณฺติ
อลกฺขิกา พหุ ฐนํ
สิปฺพานฺโต อสิปฺปา วา^๑
ลกฺขิกา^๒ ตานิ ภูฏฺษเร.

เท่านั้น กองกำลังก็ปลงพระชนม์พระ
ราชาฝ่ายศัตรูสำเร็จ. พวกอำมาตย์จึง
ถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระราช
แล้วปรึกษากันว่า “เราจะตั้งใครเป็นพระ
ราชา” ก็เห็นว่า “พระราชชาของพวกเรา
เมื่อยังทรงพระชนม์อยู่ ได้ให้ความอู้ง
ปลอมเป็นพระองค์ ให้ความอู้งนี้แหละ
ได้ทำการรบและปกป้องราชสมบัติไว้ได้
พวกเราจะต้องให้ราชสมบัติแก่ความอู้ง
นี้เท่านั้น” แล้วก็อภิเษกความอู้งนั้น
ให้เป็นพระราชชา และแต่งตั้งแม่ภรรยา
ความอู้งนั้นเป็นอัครมเหสี. พระโพธิสัตว์
ได้เป็นนักบวชประจำราชตระกูล.

พระศาสดา ผู้ทรงตรัสรู้ยิ่ง ครั้น
ทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ได้ตรัส
พระคาถาเหล่านี้ว่า

๑๐๐. “คนไม่มีบุญ มีศีลปะก็ตาม ไม่มี
ศีลปะก็ตาม ผู้มีความขวนขวาย
รวบรวมทรัพย์ได้ ไว้เป็นอันมาก
คนมีบุญเท่านั้น ได้ใช้สอยทรัพย์
เหล่านั้น.

^๑ ฉ. จ.

^๒ ฉ. ลกฺขิชา ตานิ ภูฏฺษติ.

๑๐๑. สพุพตถ กตปุณณสุส
 อติจจณเฆว ปาณินโน
 อุปปชชนฺติ พหุ โภคา
 อปี นายตเนสุปี”ติ^๑

ตตถ ยํ อุตฺตสุกฺกาติ ยํ ธน^๒
 สงฺฆริตฺถํ อุตฺตสุกฺกมาปฺนฺนา จนฺทชชชตา
 กิจฺเจน พหุธฺนํ สงฺฆรณฺติ.

เย อุตฺตสุกฺกาติ วา ปาโจ. เย ปุริสา
 ธนสํหเรเน อุตฺตสุกฺกา หตฺถิสิปฺปาทิวเสน
 สิปฺพานฺโต วา อสิปฺปา วา อนฺตมโส
 เวตฺตเนน กมฺมํ กตฺวา พหุธฺนํ
 สงฺฆรณฺตีสฺสิติ อตฺถโก.

ลกฺขิกา ตานิ ภูณฺชเรติ ตานิ “พฺหุ
 ธนฺน”ติ วุตฺตทานิ ธนานิ อณฺเฆ
 ปุณฺณวนฺโต ปุริสา อตฺตโน ปุณฺณผลํ
 ปรีกฺขณฺตฺตา กิจฺจิจิ กมฺมํ อกตฺวาปิ
 ปรีกฺขณฺตฺติ.

๑๐๑. โภคสมบัติเป็นจำนวนมาก เกิดขึ้น
 แก่คนผู้ทำบุญไว้ในที่ทุกแห่งทีเดียว
 แม้ในที่มิใช่แหล่งเกิดทรัพย์ ข้ามล่ง
 เหล่าสัตว์อื่น ๆ ไป”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ผู้มีความ
 ขวนขวายรวบรวมทรัพย์ได้** ความว่า
 ผู้ถึงความขวนขวายคือ พอใจที่จะรวบรวม
 ทรัพย์ได้ไว้ใช้สอย รวบรวมทรัพย์ไว้
 เป็นอันมากด้วยกิจการงาน.

อีกนัยหนึ่ง พระบาลีว่า **เย อุตฺตสุกฺกา
 บ้าง.** หมายความว่า คนพวกใดมีศีลปะ
 ก็ตาม ไม่มีศีลปะก็ตาม ด้วยสามารถ
 ศีลปะ มีศีลปะในการฝึกช้างเป็นต้น
 อย่างต่ำๆ ทำงานเพราะสินจ้าง (รับจ้าง)
 ก็ตาม มีความอุตสาหะในการรวบรวม
 ทรัพย์ รวบรวมทรัพย์ไว้ได้มาก”.

คำว่า **คนมีบุญเท่านั้น ได้ใช้สอยทรัพย์
 เหล่านั้น** ความว่า คนที่มีบุญซึ่งเป็นคน
 อื่น เมื่อจะเสวยผลบุญของตน แม้จะ
 ไม่ได้ทำงานอะไรเลย ก็ใช้สอยทรัพย์ที่
 กล่าววว่า “ทรัพย์เป็นอันมาก” เหล่านั้น.

^๑ ฉ. อุปปนาชคเนสุปี.

^๒ ฉ. ยํ ธนสงฺฆรณเ.

อติจฺจุณฺณเวย ปาณินฺนติ อติจฺจุ
อณฺเณเวว ปาณินฺน. เอตฺถเวว เอวกาโร
ปุริมฺปนฺนเทน โยเชตฺตพฺโพ, สพฺพตฺตเวย
กตฺตปุณฺณสฺส อณฺเณ อกตฺตปุณฺณเวย สดฺเต
อติกฺกมิตฺวาติ อตฺตโก.

คำว่า ข้ามล่องเหล่าสัตว์อื่น ๆ ไปทีเดียว
ความว่า ล่องเลยสัตว์เหล่าอื่นไป. เอว
อักษรในคำนี้ ฟังประกอบเข้ากับบทต้น
หมายความว่า (ภคสมปัตติย่อมเกิดขึ้น)
แก่คนผู้ทำบุญไว้ในที่ทุกแห่งทีเดียว ข้าม
ล่องเหล่าสัตว์ผู้ไม่ทำบุญไว้เหล่าอื่น.

อปี นายตเนสุปีติ อปี อนายตเนสุปี
อรตนากรเรสุ รตนานิ อสุวณฺณนา-
ยตนาทิสฺสุ สุวณฺณนาทีนิจฺฉิ อหตฺตถายตนาทิสฺสุ
หตฺตธิอาทโยติ สวิณฺณยานกาวินฺณยานกา
พฺหู โภคา อุปฺปชฺชุนฺติ. ตตฺถ
มุตฺตตามณินฺนาทีนิจฺฉิ อนากรเรสุ อุปฺปตฺตติยฺ
หิจฺฉิ ทฺฐกามณินฺนอภยมหาราชสฺส วตฺต
กเถตฺตพฺพ.

คำว่า **แม้ในที่มิใช่แหล่งเกิดทรัพย์**
ความว่า อนึ่ง ภคสมปัตติเป็นอันมาก
ทั้งที่มีวิญญาณและไม่มีวิญญาณ ย่อม
เกิดขึ้น (แก่ผู้ที่ได้ทำบุญไว้) แม้แต่ในที่
มิใช่แหล่งเกิดของทรัพย์ คือรตนะทั้งหลาย
เกิดขึ้น ในที่มิใช่แหล่งเกิดรตนะ ทอง
เป็นต้น เกิดขึ้นในที่ทั้งหลายมีที่มิใช่
แหล่งเกิดทองเป็นต้น ช้างเป็นต้นเกิดขึ้น
ในที่ทั้งหลายมีที่มิใช่แหล่งเกิดช้างเป็นต้น.
ในบรรดาเพชรนิลจินดาทั้งหลายนั้น ใน
การเกิดขึ้นแห่งแก้วมุกดา และแก้วมณี
เป็นต้น ในที่ที่มิใช่แหล่งกำเนิดของมัน
ควรเล่าถึงเรื่อง พระเจ้าทฺฐกามนิกาย.

สตุถา ปน อิมิ คากิ วตุวา
“คหปติ อิมสฺส สตุถานํ ปุณฺณสทิสฺ
อณฺเณ อายตนํ นาม นตฺติ,
ปุณฺณวณฺณตฺตานํ หิจฺฉิ อนากรเรสุปี รตนานิ

พระศาสดาตรัสพระคาถานี้ แล้ว
จึงตรัสต่อไปว่า “คฤหบดี, สัตว์ทั้งหลาย
นี้ไม่มีแหล่งความเจริญอื่น ที่จะเทียบเท่า
กับบุญเลย เพราะว่า รตนะทั้งหลาย

อุบุปฺพชนฺติเยวา”ติ วตฺวา อิมํ ฐมมํ ย่อมเกิดขึ้นได้โดยแท้แก่ผู้มีบุญ แม้นที่ ๑
 เทเสสิ มีไช้แหล่งของมัน” แล้วจึงทรงแสดง
 ธรรมว่า

“เอส เทวมนุสฺसानํ
 สพฺพกามทโท นิธิ .
 ยํ ยํ เทวาทิปฏฺเจนฺติ
 สพฺพเมเตน ลพฺภติ.

สุวณฺณตา สุสรตา
 สุสณฺจนา สุรูปตา
 อาธิปจฺจํ ปรีวาโร
 สพฺพเมเตน ลพฺภติ.

ปฺเทสฺรชฺชํ อีสฺสรียํ
 จกฺกวตฺตติสุชํ ปียํ
 เทวราชฺชมุปี ทิพฺเพสุ
 สพฺพเมเตน ลพฺภติ.

มานุสิกา จ สมฺปตฺติ
 เทวโลเก จ ยา รติ
 ยา จ นิพฺพานสมฺปตฺติ
 สพฺพเมเตน ลพฺภติ.

“นิธิ (ขุมทรัพย์) ให้สิ่งที่ต้องการแก่
 เทวดาและมนุษย์ ได้ทุกอย่าง สิ่ง
 ใด ๆ ที่เทวดาและมนุษย์ต้องการ
 อย่างยิ่ง ๆ สิ่งนั้น ๆ ทั้งหมดได้มา
 ก็เพราะบุญนิธินี้.

ความเป็นผู้มีผิวพรรณ ดุจทองคำ
 ความเป็นผู้มีเสียงเพราะ ทรวดทรง
 งาม ความเป็นผู้มีรูปสวย ความ
 เป็นใหญ่, การมีบริวารทั้งหมดนี้
 จะได้มาก็เพราะบุญนิธินี้.

ความเป็นราชาในประเทศ ความ
 เป็นใหญ่, สุขในการเป็นพระเจ้า
 จักรพรรดิอันน่าพิสมัย, ความเป็น
 พระราชา แห่งเทวดาในโลกทิพย์
 ทั้งหมดนี้ จะได้มาก็เพราะบุญนิธินี้.

มนุษย์สมบัติก็ดี ความเพลิตเพลิน
 ในเทวโลก (สวรรค์สมบัติ) ก็ดี
 นิพพานสมบัติก็ดีทั้งหมดนี้จะได้มา
 ก็เพราะบุญนิธินี้.

มิตตสมปทมาคम्म

โยนิโส เว^๑ ปยุตฺชโต
 วิชา วิมุตฺติวสึภาโว
 สพฺพเมเตน ลพฺภติ.

ปฏิสम्मภิทา วิโมกฺษา จ
 ยา จ สวากบารมี
 ปจฺเจกโพธิ พุทฺธภูมิ
 สพฺพเมเตน ลพฺภติ.

เอวํ มหิทธิยา^๒ เอสา
 ยทิกํ ปุณฺณสมฺปทา
 ตสฺมา วีรา ปัสฺสนฺติ
 ปณฺทิตา กตปุณฺณตนฺ”ติ.

อิทานิ เยสุ อนาถปิณฺฑิกสฺส สิริ
 ปติฏฺฐิตา, ตานิ รตนานิ ทสฺเสตฺถุ
 “กุกฺกุฏฺ”ติ อาทิมาน.

๑๐๒. “กุกฺกุฏฺ มณโย ทณฺโห
 ติโย จ ปุณฺณลกฺขณา
 อูปฺปชฺชนฺติ อปาปสฺส
 กตปุณฺณสฺส ชนฺตฺโน”ติ.

การที่คนจะได้พบมิตรที่ดีปฏิบัติตน
 โดยถูกต้องจนได้วิชา ๓ ความ
 หลุดพ้น และความชำนาญ ทั้งหมด
 นี้ จะได้มากก็เพราะบุญนิธินี้.

ปฏิสัมภิทาทั้งหลาย วิโมกข์ทั้ง-
 หลาย, สวากบารมี, พระปัจเจกโพธิ
 และพุทธภูมิ ทั้งหมดนี้จะได้มากก็
 เพราะบุญนิธินี้.

บุญสัมปทา มีฤทธิ์มากดังกล่าว
 มา นี้ เพราะฉะนั้น นักปราชญ์
 ผู้เป็นบัณฑิต กล่าวสรรเสริญการ
 ที่บุคคลได้ทำบุญไว้”.

บัดนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสคำว่า
 “กุกฺกุฏฺ” เป็นต้น เพื่อจะแสดงถึงรัตนะ
 อันเป็นที่อยู่ของสิริของท่านอนาถปิณฺฑิกะ.

๑๐๒. “ไก่, แก้วมณี, ไม้เท้า และหญิง
 ชื่อบุญลักขณา เกิดขึ้นแก่บุคคล
 ผู้ไม่มีบาป ทำแต่บุญ”.

^๑ ฉ. โยนิโสว.

^๒ ฉ. มหคฺคิกา.

ตตถ ทณโทติ อารกขยญจี้
 สนธาย วุตตํ. ถิโยติ เสฏฺฐิภริยา
 ปุณฺณลกขณาเทวี^๑ เสสเมตถ อุตฺตาน-
 เมว. คากํ วตฺวา จ ปน ชาตกํ
 สโมธานสิ “ตทา ราชา อานนฺโท
 อโหสิ, กุลุปกตปโส สมฺมาสมฺพุทฺโธ”ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ไม้เท้า**
 ท่านกล่าวหมายถึงไม้เท้าดี. คำว่า **หญิง**
 ได้แก่ ภรรยาท่านเศรษฐีชื่อ **บุญ-**
ลักขณาเทวี. คำที่เหลือในคาถานี้ เข้าใจ
 ง่ายอยู่แล้วทั้งนั้น. ก็แลพระพุทธองค์
 ครั้นตรัสพระคาถาแล้ว ได้ประชุมชาดก
 ว่า “พระราชาในครั้งนั้น ได้เป็นพระ
 อานนท์ ดาบสรูปประจำตระกูล คือ
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า”.

สิริชาดกวรรณนา จตฺตถา.

พรรณนาสิริชาดก ที่ ๔ จบ.

^๑ จ. เสฏฺฐิภริยํ ปุณฺณลกขณาเทวี.

๕. มณิสุกรชาดก (๒๘๕)

๑๐๓. “ทริยา สตุต วสุธานี
ดีสมตุดา วสามเส
หญาวม มณีโน อากั
อิติ โน มนุติตํ อหุ.

๑๐๔. ยาวตา มณี ชंसาม
ภียโย โวทายเต มณี
อิทญจิทานิ ปุจฺฉาม
กึ กิจจํ อิธ มณฺวสิ.

๑๐๕. อัย มณี เวสุริโย.
อกาใจ วิมโล สุโก
นาสุส สกุกา สิริ หนตุ
อปกวมถ สุกรา”ติ.

มณิสุกรชาดกั ปณฺจมี.

๕. มณิสุกรชาดก (๒๘๕)

๑๐๓. “พวกข้าพเจ้าประมาณ ๓๐ ตัว อยู่
ที่ถ้ำ มาตลอด ๗ ปี พวกข้าพเจ้า
ปรึกษากันว่า จะกำจัดแสงสว่าง
แก้วมณีเสีย.

๑๐๔. พวกข้าพเจ้าช่วยกันสีแก้วมณีเพียง
ใจ (แต่) แก้วมณี ก็ยิ่งผ่องใสยิ่งขึ้น
(เพียงนั้น) อนึ่ง บัดนี้ พวกข้าพเจ้า
ขอถามท่านถึงเหตุนี้ว่า ในเรื่องนี้
ท่านจะสำคัญกิจนี้ว่าอย่างไรกัน.

๑๐๕. ดูกรสุกรทั้งหลาย แก้วไพฑูรย์นี้
เป็นของแข็ง งามผ่องใส ใคร ๆ
ก็ไม่อาจจะกำจัดความเงา ของ
แก้วไพฑูรย์นั้นได้ พวกเธอจง
หลีกไปเสียเถิด”.

มณิสุกรชาดก ที่ ๕.

๕. มณิสฺสกรชาตกถวณฺณา
(๒๘๕)

ทริยา สตุต วสุธานีติ อิทั
สตุตา เขตวเน วิหรนุโต สุนฺทรี^๑
สมาคมฺ อารพุก กเถสิ.

เตน โข ปน สมเยน ภควา
สกุโกโต โหติ ครุกโต^๒ มานิตो^๓
ปุชิตโต อปจิตโต ลากิ จีวรปิณฑปาด-
เสนาสนทิลานปัจจยภเสชชปริกขารานํ.
ภิกขุสํโฆปี โข สกุโกโต โหติ ครุกโต
ชเปย ปริกขารานํ. อณฺเฏตติตติยา ปน
ปริพุพชกา น สกุโกตา โหนฺติ น
ครุกตา อมานิตา อปุชิตา ชเปย
ปริกขารานํ.

ภควโต กิร ภิกขุสํฆสฺส จ ปญฺจนนํ
มหานทีนํ มโหฆสทิสเส ลากสกุกาเร

๕. พรรณนามณิสฺสกรชาดก
(๒๘๕)

พระศาสดา เมื่อประทับ (สำราญ
พระอิริยาบถ) อยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร
ทรงปรารภสมาคมนางสุนทรี ตรัส
พระธรรมเทศานี้มีว่า **ที่ถ้ำมาตลอด**
๗ ปี ดังนี้.

ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคอัน
เทวดาและมนุษย์สักการะ เคารพ นับถือ
บูชาและนอบน้อม (เป็นอันมาก) ทรงได้
รับจีวรปิณฑปาดเสนาสนะ และทิลาน
ปัจจยภเสชชบริขารทั้งหลาย. แม้ภิกษุสงฆ์
(ก็เหมือนกัน) อันเทวดาและมนุษย์
สักการะ เคารพ ชลย บริขารทั้งหลาย.
ส่วนพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์กลับหาผู้มีที่
จะสักการะ เคารพ นับถือ และบูชาไม่
ชลย บริขารทั้งหลาย.

ไฉนว่า เมื่อลามและสักการะ เช่นกับ
หัวน้ำใหญ่ของมหานทีทั้ง ๕ เกิดขึ้น

^๑ ฉ. สุนทรีมารณํ.
^๒ อีโต ปญฺจาย ฉ. ครุกโตติ วคฺค อุทานเน
อาคตเมว. อชฺ ปเนคฺค สจฺชเป.
^๓ ฉ. มานิตโต ปุชิตโต ชเปย ปริกขารานนฺติ อิทั น
ทิสฺสตี.

อรรถกถาชาดก ป.ท.๑๑-๕

อุปปนุเน หตลามาสกฏการา อญญตติตติยา
 สุริยคุคมณฑกาเล ขชฺโชปนกา วีย
 นิปุปภา หุตฺวา เอกโต สนนฺปิตติวา
 มนฺตยีสฺสุ “มยฺ สมนฺสฺส โคตมฺสฺส
 อุปฺปนฺนกาลโต ปฏฺจาย หตลามาสกฏการา
 น^๑ โน โกจิ อตฺตติภาวมฺปิ ชานาติ,
 สมฺณ^๒ โคตโม ลามยสฺสคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
 ชาโต เกน นุ โข สทฺธิ
 เอกโต หุตฺวา สมนฺสฺส โคตมฺสฺส
 อวณฺณํ อุปฺปาเทตฺวา ลามสกฏการมฺสฺส
 อนฺตรธาเปยฺยามา”ติ.

อด เนสํ เอตทโหสิ “สุนฺทรียา สทฺธิ
 เอกโต หุตฺวา สกฺกนฺนิสฺสามา”ติ.

เต เอกทิวสํ สุนฺทรี ติตฺตติยารามํ
 ปวิสิตฺวา วนฺทิตฺวา จิตํ นาลปฺปีสุ.
 สา ปฺนปฺปฺนํ สลฺลปฺนฺตีปิ ปฏฺิวาจํ
 อลภิตฺวา “อปิ นุ อยฺยา เกนจิ
 วิเหจิตฺตตฺตา”ติ ปุจฺฉิ. “กึ ภคินี
 สมณํ โคตมํ อเมห วิเหเจตฺวา

แก่พระผู้มีพระภาคและหมู่ภิกษุ พวก
 อัญเจียรตีย์ที่เสื่อมจากลามและสักการะ
 ก็อับแสงเหมือนหิ่งห้อยในเวลาพระอาทิตย์
 ขึ้นไป ฉะนั้น ร่วมประชุมปรึกษากันว่า
 “พวกเรานับตั้งแต่พระสมณโคตมอุปติมา
 ก็ถูกกำจัดลามและสักการะไปจนหมดสิ้น
 หามีใครรู้ไม่ว่า พวกเรามีอยู่ พระ
 สมณโคตม ถึงความเป็นผู้เลิศไปด้วยลาม
 (มากมายนัก) พวกเราจะร่วมกับใคร ให้
 โทษเกิดขึ้นแก่พระสมณโคตม ให้ลาม
 และสักการะของเธออันตรธานไป” ดังนี้.

ครั้งนั้น พวกเขาได้มีความคิดนี้ว่า
 “พวกเราพร้อมกับนางสุนฺทรียจักสามารถ”.

ครั้งวันหนึ่ง เจียรตีย์มิได้ทักทาย
 นางสุนฺทรียผู้เข้าไปยังติตติยาราม ยืนไหว
 อยู่. ถึงแม้นางจะเจรจาอยู่บ่อย ๆ ก็หา
 ได้รับความตอบไม่ ถามว่า “ข้าแต่พระผู้
 เป็นเจ้า พวกท่านถูกใคร ๆ เบียดเบียน
 หรือ”. พวกเจียรตีย์กล่าวว่า “น้องหญิง

^๑ ฉ. น. โกจิ อุมหากํ อตฺตติภาวมฺปิ ชานาติ.

^๒ ฉ. สมโณ โคตโม ลามยสฺสคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
 น ทิสฺสตี.

หตลภสกุภาเร กตฺวา วิจรนฺตํ น
ปสฺสสึ”ติ.

สา เอวมาห “มยา เอตถ กิ กาคุ
วฏฺฐตี”ติ. “ตฺวํ โขสิ ภคินี อภิรฺฐา
โสภคคฺคปฺตตฺตา สมณสฺส โคตมสฺส
อยสํ อโรเปตฺวา มหาชนํ ตว
วจนฺ”^๑ คาหาเปตฺวา หตลภสกุภา
กโรหิ”ติ.

สา “สาธฺว”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา วนฺทิตฺวา
ปฏฺกนฺตฺตา ตโต ปฏฺจาย มาลาคนฺธ-
วิเลปนกปฺปฺรฏฺกผลาทีนึ คเหตฺวา
สายํ มหาชนสฺส สตฺถุ ฐมฺมเทสนํ
สฺสฺตฺวา นครํ ปวิสฺนกาเล เขตฺวานาภิมฺขี
คจฺฉติ, “กหํ คจฺฉสึ”ติ จ ปฏฺจา
“สมณสฺส โคตมสฺส สนฺตึกํ, อหํ
หิ เตน สทฺธิ อেকคนฺธกฺฎฺยึ วสามิ”ติ
วตฺวา อณฺณตฺรสมิ ติตฺติยาราเม
วลิตฺวา ปาโตว เขตฺวานมคฺคํ
โอตฺริตฺวา นคราภิมฺขี คจฺฉติ, “กิ

เธอไม่เห็นพระสมณโคดมผู้เที่ยวเบียดเบียน
พวกเรา ให้เสื่อมลามและสักการะดอก
หรือ”.

นางสุนทรี กล่าวอย่างนี้ว่า “ในเรื่องนี้
ดิฉันควรทำอะไร”: อัญเดียรภัยกล่าว
ว่า “น้องหญิง เธอมีรูปสวย ถึงความเลิศ
ด้วยความงาม จงยกความเสื่อมเสียของ
พระสมณโคดมขึ้นมา ชักชวนมหาชน
ให้หลงเชื่อคำของเธอ ทำ(พระสมณโคดม)
ให้เสื่อมจากลามและสักการะเสียเถิด”.

นางรับว่า “ตกลง” ใจแล้วหลีกไป จำเดิม
แต่นั้นมา ก็ถือเอาดอกไม้ของหอม เครื่อง
ลูบไล้ การบูร และพริกไทยเป็นต้น
ขณะที่มหาชนพึงธรรมเทศนา ของ
พระศาสดา แล้วกลับเข้าไปยังพระนคร
ในเวลาเย็น (นาง) เดินมุ่งหน้าไปยังพระ
เชตวันมหาวิหาร, พอถูกถามว่า “เธอ
จะไปไหน” ก็บอกว่า “ไปสำนักพระ
สมณโคดม เพราะดิฉันอยู่พระคันธกฺฎฺยึ
เดียวกันกับพระองค์” ดังนี้แล้ว อยู่ใน
อารามเดียรภัยหลังใดหลังหนึ่ง พอเช้าตรู่

อรรถกถาชาคก ป.ท. ๑๑-๖

^๑ ฉ. กถ.

สุนฺทรี กหํ คตาสี”ติ จ ปุญฺจา
“สมณฺเนน โคตเมเน สทฺธิ เอกคณฺธกฺขิยํ
วสิตฺวา ตํ กิเลสฺรติยา รมาเปตฺวา
อาคตมहि”ติ วทติ.

อต นํ กติปาหจฺเจเนน ฐุตฺตานํ
กหาปณฺเน ทตฺวา “คจฺฉณ สุนฺทรี
มาเรตฺวา สมณฺสฺส โคตมฺสฺส
คณฺธกฺขิยา สมิเป มาลากจวรรณฺตเร
นิกฺขิปีตฺวา เอถา”ติ วทิสฺสุ.

เต ตถา กรีสฺสุ^๑ ตโต ติตฺติยา
“สุนฺทรี น ปสฺสามา”ติ โกลาหลํ
กตฺวา รณฺโฆ อาโรเจตฺวา “กหํ โว
อาสงฺกา”ติ วุตฺตา “อิมฺเสสุ ทิวเสสุ
เชตวนฺเน วสติ, ตตฺรฺสฺสา ปวตฺตี น
ชานามา”ติ วตฺวา “เตนฺหิ คจฺฉณ, นํ
วิจินาถา”ติ รณฺญา อนฺนุญาตา
อตฺตโน อฺปฺญฺจากชน^๒ คเหตุวา เชตวนํ
คณฺตฺวา วิจินนฺตฺวา มาลากจวรรณฺตเร

ก็เดิน (ออกจาก) ทาง ซึ่งไปยังพระเชตวัน
มุ่งหน้าเข้าพระนคร พอถูกเขาถามว่า
“แม่สุนทรี เธอจะไปไหน” ก็กล่าวว่า
“ดิฉันอยู่พระคันธกฏีหลังเดียวกับพระ
สมณโคดม ให้พระองค์อภิรมย์ ด้วย
ความยินดี ด้วยกิเลสแล้วกลับมา”.

ลำดับนั้น พอล่วงไปได้ ๒-๓ วัน
พวกอัญเดียรถีย์ จึงให้กหาปณะพวก
นักเลง บอกว่า “พวกท่านจงไปผ่านทาง
สุนทรีเสียแล้ว(นำไป) หมกทิ้งไว้ ในกอง
หยากเยื่อดอกไม้ ใกล้พระคันธกฏีของ
พระสมณโคดม เสร็จแล้วจง(รีบ)มา”.

พวกนักเลงก็ปฏิบัติตามนั้น. แต่ั้นพวก
เดียรถีย์ก็โวยวายว่า “พวกเราไม่เห็น
นางสุนทรีเลย” แล้วกราบทูลพระราช
กษัตริย์ว่า “พวกเธอสงสัย
ที่ไหน” ก็กราบทูลว่า “ในหลายวัน(ก่อน)
นี้ นางยังอยู่ในพระเชตวัน ในเรื่องนี้
พวกข้าพระองค์ไม่รู้เรื่องราวของนางเลย”
อันพระราชาทรงอนุญาตว่า “ถ้าเช่นนั้น
จงไปค้นดูนางเถิด” จึงพาเอาอูฏฐาก

^๑ น. อภิสุ.

^๒ น. อฺปฺญฺจาก.

สุนทรื ทิสฺวา ตํ มนฺจเก อาโรเปตฺวา
นครํ ปเวเสตฺวา “สมณฺสฺส โคตมฺสฺส
สวากา ‘สตุถารรา กตํ ปาปกมฺมํ
ปฏิจฺฉาเทสฺสามา’ติ สุนทรื มาเรตฺวา
มาลาภจวรรณฺตเร นิกฺขิปีสฺสุ”ติ รณฺโณ
อาโรจยีสฺสุ.

ราชา “เตนหิ คจฺฉณ นครํ
อาหิณฺฑตฺวา”ติ อาห. เต นครวิถีสฺสุ
“ปฺสฺสสฺส สมณานํ สกฺยปฺตฺติยานํ
กมฺมณฺ”ติ อาทินา^๑ วิจริตฺวา ปฺน
रणฺโณ นิเวสนทฺวารํ อาคมยีสฺสุ^๒

ราชา สุนทรียา สริริ อามก-
สุสานเน มนฺจกั^๓ อาโรเปตฺวา
รทฺษาเปสิ. สวตฺตฺติวาสิโน จเปตฺวา
อริยสวากเสสา เยภฺยุเยน “ปฺสฺสสฺส
สมณานํ สกฺยปฺตฺติยานํ กมฺมณฺ”ติ
อาทินิ วตฺวา อนฺโตเนนเร จ พหิเนนเร

ของตนไปยังพระเชตะวัน ตรววจันดูพบ
นางสุนทรืในกองหยากเยื่อดอกไม้ จึงยก
นางขึ้นเตียงน้อย ห้ามเข้าไปยังพระนคร
พากันกราบทูลพระราชาว่า “สาวกของ
สมณโคตม ฆ่านางสุนทรืแล้ว หมกเอา
ไว้ในกองหยากเยื่อดอกไม้ ด้วยประสงค์
ว่า จักปกปิดบาปกรรมที่พระศาสดา
ทำเอาไว้”.

พระราชাত্রัสว่า “ถ้าเช่นนั้นพวกเธอจง
ไปเที่ยว (ประกาศ) ให้ทั่วพระนครเถิด”.
คนพวกนั้นเที่ยว (ประกาศ) ไปตามถนน
ในพระนครโดยนัยว่า “พวกท่านจงดู
กรรมของพระสมณศากยบุตรเถิด” แล้ว
จึงวกมายังประตูพระราชานิเวศน์อีก.

พระราชาทรงบัญชา ให้ยกร่าง
นางสุนทรืขึ้นเตียงเล็ก ให้รักษาไว้ใน
ป่าช้าผีดิบ. คนที่อยู่ในพระนครสาวัดดี
ยกเว้นพระอริยสาวกเสีย ที่เหลือโดยมาก
พากันกล่าวคำเป็นต้นว่า “จงพากันดู
กรรมของสมณศากยบุตรเถิด” พากัน

^๑ น. อาทินิ.

^๒ น. อคมยีสฺสุ.

^๓ น. อญฺจกั.

จ ภิกขุ อุกโกสนุตตา วิจรณติ.

เที่ยวดำภิกษุทั้งหลาย ทั้งภายในพระนคร และภายนอกพระนคร.

ภิกขุ ตัม ปวตตี ตถาคตสฺส อารโจะสุ. สตุถา “เตนหิ ตุมฺเหปิ เต มนุสฺเส เอวํ ปฏิโจเทถา”ติ

ภิกษุทั้งหลาย พวกฉันกราบทูลเรื่องนั้น แต่พระตถาคต. พระศาสดาตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น แม้พวกเธอ จงทักท้วงมนุษย์ เหล่านั้นอย่างนี้” แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

“อภูตวาที นิรยํ อูเปติ
โย วาปี กตฺวา ‘น’^๑ กโรมี”ติ อาห
อุโกปิ เต เปจฺจ สมา ภวนฺติ
นิหีนฺกมฺมา มนุชา ปรตฺถา”ติ
อิมํ คากมาห.

“คนผู้มักพูดไม่จริง ย่อมเข้าถึงนรก หรือว่าผู้ใดทำ(กรรม) แล้วยังคงกล่าว (เท็จ) ว่า ‘ข้าพเจ้ามิได้ทำ’ คนแม้ ๒ จำพวกนั้น มีกรรมเลวทราม ละไปแล้ว ย่อมเสมอกันในโลกหน้า” ดังนี้.

ราชา “สุนฺทริยา อณฺเณหิ
มาริตภาวํ ชานาถา”ติ ปุริเส
ปโยเชสิ^๒ เตปิ โข ฐตุตฺตา เตหิ
กหาปณฺเหสิ สุวํ ปิวฺนตา อณฺเณมณฺเณ
กลหํ กโรนฺติ. ตตฺถเอโก เอวมาห
“ตวํ สุนฺทริ เอกปฺปหาเรเนว มาเรตฺวา
มาลาภจวฺรณฺตเร นิภูชิปีตฺวา ตโต
ลทฺธกหาปณฺเหสิ สุวํ ปิวฺสิ โหตุ

พระราชาราชจัดส่งบุรุษ (สอดแนม) ไป ด้วยบัญชาว่า “พวกท่านจงรู้ความที่นาง สุนทรี ถูกคนพวกอื่นฆ่าเกิด”. พวกนักเลง แม้นั้นใช้กหาปณะเหล่านั้น (ซื้อ)สุรา มาดื่ม จึงก่อการทะเลาะกันขึ้น. บรรดา นักเลงพวกนั้น คนหนึ่งกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านฆ่านางสุนทรี เพียงตีครั้งเดียว เท่านั้น ทั้งหมกเอาไว้ในกองหยากเยื่อ

^๑ ฉ. น. กโรมิ จาห.
^๒ ฉ. เปเสสิ.

โหตุ”ติ.

ดอกไม้ ดิมสุราอยู่ด้วยกหาปณะ ที่ได้มาจากการกระทำนั้น ช่างเถอะ จงยกไว้เถิด”.

ราชปุริสา เต ชุตเต กเหตฺวา รณฺโณ ทสฺเสสฺสุ. อถ เต ราชฯ “ตุเมหิ มาริตา”ติ ปุจฺฉิ. “อาม เทวา”ติ. “เกน มารูปิตา”ติ. “อณฺณตติตฺติเยหิ เทวา”ติ.

พวกราชบุรุษจึงจับพวกนักร้องนั้น แสดงแต่พระราชฯ. ลำดับนั้น พระราชฯ ตรัสถามพวกนักร้องนั้นว่า “พวกเธอชื่อนางสุนทรี่หรือ”. พวกนักร้องกราบทูลว่า “พระอาญาไม่พินเกล้า ไซ้แล้วพระเจ้าข้า”. พระราชฯตรัสถามว่า “ใครไซ้ให้พวกเธอชื่อนาง”. พวกนักร้องกราบทูลว่า “พวกอัญมณเฑียรถีย์ พระเจ้าข้า”.

ราชา ติตฺติเย ปกุโกสาเปตฺวา สุนฺทรี อุกฺขิปาเปตฺวา “คจฺฉนฺต ตุมฺเห เอวํ วทนฺตา นครํ อาหิณฺนฺตถ ‘อัย สุนฺทรี สมณฺสฺส โคตมฺสฺส อวณฺณํ อโรเปตฺกามาหิ อเมหิ มารูปิตา เนว สมณฺสฺส โคตมฺสฺส น โคตมฺสาวกานํ โทโส อตฺติ อมฺหากํเยว โทโส”ติ อาณฺนาเปสิ.

พระราชฯ รับสั่งให้เรียกพวกเดียรถีย์มาให้ยกนางสุนทรี่ขึ้น ทรงบังคับว่า “พวกเธอจงไป เทียวป่าวประกาศทั่วพระนคร อย่างนี้ว่า “พวกเราประสงค์จะยกโทษ (ให้แก่)พระสมณโคตม จึงให้ชื่อนางสุนทรี่นี้ มิใช่เป็นโทษพระสมณโคตม สาวกของพระโคตมก็ไม่มีโทษ เป็นโทษของพวกข้าพเจ้าเท่านั้น”.

เต ตถา กรีสุ. ตทา พาลมฺหาชนโน สทฺทหิ, ติตฺติยาปี ปุริสวธทณฺฑเชน

พวกเดียรถีย์เหล่านั้น ได้ปฏิบัติอย่างนั้น. ครั้งนั้น พาลมหาชน ก็เชื่อ, แม้พวก

ปีฬิตา^๑ จโต ปฏุจาย พุทธานัม
มหนุตตโร ลามสกุกาโร อโหสิ.

เดียรถียัญญกอาชญาว่าฆ่าคน บีบคั้นแล้ว.
จำเดิมแต่นั้นมา พระพุทธเจ้าก็มีลามและ
สักการะอย่างมากมายกว่า(เดิม).

อถกทิวสํ ภิกขุ ฐมฺมสภายํ
กถํ สมฺมจฺจาเปสฺสุ “อาวุโส ติตฺติยา
‘พุทฺธานํ กาทกฺกาว่า อูปฺปาเทสฺสามา’ติ
สยํ กาทกฺกา ชาตา, พุทฺธานํ ปน
มหนุตตโร ลามสกุกาโร อุตฺปาที”ติ.

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง ภิกษุ
ทั้งหลายประชุมสนทนากันที่ธรรมสภาว่า
“อาวุโสทั้งหลาย พวกเดียรถียัญญคิดว่า ‘จัก
ให้ความมัวหมองเกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้า’
ดังนี้ (กลับ) เป็นผู้มัวหมองไปเอง ส่วน
ลามและสักการะมากมายกว่า ได้เกิดขึ้น
แก่พระพุทธเจ้า” ดังนี้.

สตุตา อาคณฺฐวา “กายนฺตุถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนนฺนินฺนา”ติ
ปฺจุฉินฺตวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น
ภิกฺขเว สกุกา พุทฺธานํ สงฺกิลฺลสํ
อูปฺปาเทตุ, พุทฺธานํ สงฺกิลฺลจฺจาวกฺรณํ
นาม ชาติมณฺเฑโน กิลฺลจฺจาวกฺรณสทิสํ,
ปฺพุเพ ชาติมณฺเฑ กิลฺลจฺจํ กริสฺสามา’ติ
วายนฺตฺวาปี นาสกุขีสุ กิลฺลจฺจํ
กาตฺตุนฺ”ติ วตฺวา เตหิ ยาจิโต อตฺติตํ
อาหริ.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า
“ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนา
เรื่องอะไรกัน” เมื่อพวกเขากราบทูลว่า
“เรื่องชื่อนี้” จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
ใคร ๆ ก็หาอาจที่ให้สังกิลลเกิดขึ้นแก่
พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่ ขึ้นชื่อว่า การ
กระทำให้พระพุทธเจ้าเศร้าหมอง เป็น
เช่นกับการทำแก้วมณีตามธรรมชาติให้
เศร้าหมอง เมื่อก่อนสุกรทั้งหลาย คิดกัน
ว่า ‘จักทำแก้วมณีตามธรรมชาติให้
เศร้าหมองเสีย’ แม้จะพยายามอยู่ ก็มีได้

^๑ ฉ. ปลิพุทฺธา.

อาจจะทำแก้วมณี ให้เสรำหมองได้เลย”
 ดังนี้ อันภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นทูล
 อาราธนาแล้วจึงทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

อดีตเต พาราณสียํ พุรหมทตเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพธิสตุโต เอกสฺมี
 ความเก พุราหมณฺกุลเ นิพฺพตฺติตฺวา
 วยปฺปตฺโต กาเมสฺสุ อาทีนฺวํ ทิสฺวา
 นิภฺษมิตฺวา หิมวฺนตฺปฺเทศฺส ติสฺโส
 ปพฺพตฺราชีโย อติภฺกมิตฺวา ตาปโส
 หุตฺวา ปณฺณสาลายํ วสิ.

ในอดีตกาล ครั้นเมื่อพระเจ้า
 พรหมทัต เสดยราชสมบัติอยู่ที่นคร-
 พาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูล
 พรหมมณฺ ที่ตำบลบ้านแห่งหนึ่ง พอ
 เจริญวัยแล้ว เห็นโทษกามทั้งหลาย
 ออกไป(จากเรือน) ข้ามแนวภูเขาใน
 หิมวันตประเทศไป ๓ แคว (บวช) เป็น
 จาบสอยู่อาศัยที่บรรณศาลา.

ตสฺสา อวิฑูเร มณฺิคุหา อโหสิ. ตตฺถ
 ติสฺมตฺตา สุกฺรา วสนฺติ. คุหา
 อวิฑูเร เอโก สีโห จรติ. ตสฺส
 มณฺิมฺหิ ฉายา ปญฺญาตติ. สุกฺรา
 สีหจฺฉายํ ทิสฺวา ภีตา อุตฺราสา
 อปฺปมฺสโลหิตา อหฺสุ.

ไม่ไกลบรรณศาลาหลังนั้นไปมีถ้ำแก้วมณี
 อยู่. ภายในถ้ำแก้วมณีนั้น มีสุกร
 ประมาณ ๓๐ ตัว อยู่อาศัย. ในที่ซึ่งไม่
 ไกลไปจากถ้ำ ราชสีห์ตัวหนึ่งเที่ยวสัญจร
 ไปอยู่. เงามของมันปรากฏในแก้วมณี.
 สุกรทั้งหลาย เห็นเงาราชสีห์เข้า จึง
 หวาดกลัว ตกใจสั่น จึงพอมซัด.

เต “อิมฺสฺส มณฺิโน วิปฺปสนฺนตฺตา
 อยํ ฉายา ปญฺญาตติ, อิมํ มณฺิ
 สงฺกิลฺกฺจํ วิวณฺณํ กโรมา”ติ จินฺตฺตฺวา
 อวิฑูเร เอกํ สรํ คนฺตฺวา กลล

สุกรเหล่านั้น คิดกันว่า “เพราะแก้วมณี
 นี้ส่องใส เงามันจึงปรากฏ, พวกเรามาทำ
 แก้วมณีนี้ให้เสรำหมอง ให้ปราศจากสี
 กันเกิด” จึงไปยังสระแห่งหนึ่ง ณ

วฏฺเฐตุวา^๑ อาคนฺตุวา ตํ มณี สสถานที่ไม่ไกล เกลือกเอาเปือกตมติดตัว
 ฆมฺเสนฺติ. มาญแก้วมณีนั้น.

โส สุกรโลเมหิ ฆมฺสิยมาโน สุทฺธา- แก้วมณีนั้น ถูกชนสุกรทั้งหลายเสียดสี
 กาสตโล^๒ วีย วิปฺปสนฺนตโร อโหสิ. ก็ยิงฟองใส่ขึ้น ประจวบที่พื้นอากาศที่
 บริสุทฺธิจะนั้น.

สุกรา อุปายํ อปฺสสนฺตวา “อิมสฺส สุกรทั้งหลาย เมื่อมองไม่เห็นอุปาย คิด
 มณีโน วิวณฺณกรณฺอุปายํ ตาปสฺส กันว่า “พวกเราจักถามพระดาบส ถึง
 ปุจฺฉิสฺสามา”ติ โพรสิสฺตตํ อุปฺสงฺกมิตฺวา อุปายที่จะทำลายแก้วมณีนี้ให้เศร้าหมอง”
 วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ จิตฺตา ปุริมา เข้าไปหาพระโพธิสัตว์ ใหว่แล้วยืน ณ
 เทว คาคถว อุกาหรีสุ ที่สมควรข้างหนึ่ง กล่าวคาถา ๒ คาถา
 ตันว่า

๑๐๓. “ทริยา สตุตฺต วสฺसानิ
 ตีสมตฺตวา วสฺสามเส
 หนฺตวาม มณีโน อากํ
 อิติ โน มนฺตติ^๓ อหุ,

๑๐๔. ยาวตา มณี ฆมฺสาม
 ภียโย โวทายเต มณี
 อิทญฺจิตฺทานิ ปุจฺฉาม
 กิ กิจจํ อิท มญฺญสิ”ติ.

๑๐๓. “พวกข้าพเจ้าประมาณ ๓๐ ตัว อยู่
 ที่ถ้ำ มาตลอด ๗ ปี พวกข้าพเจ้า
 ปรึกษากันว่า จะพากันกำจัด
 แสงสว่างแก้วมณีเสีย,

๑๐๔. พวกข้าพเจ้าช่วยกันใส่แก้วมณีเพียง
 ใจ (แต่) แก้วมณี ก็ยิงฟองใส่ยิงขึ้น
 เพียงนั้น อนึ่ง บัดนี้ พวกข้าพเจ้า
 ขอดถามท่านถึงเหตุนี้ว่า ในเรื่องนี้
 ท่านจะสำคัญกิจนี้ว่าอย่างไร”.

^๑ น. ปวฏฺเฐตุวา.

^๒ น. อหํ ปาโจ น ทิสฺสติ.

^๓ น. มนฺตนิ.

ตตถ ทริยาติ มณิกุหาย.
 วสามเสติ วสาม. หลฺยมาติ
 หนีสฺสาม มยมฺปิ วิวณฺณํ กรีสฺสาม.
 อิทฺยจิทานิ ปุจฺจมาติ. อิทานิ มยํ
 “เกน การณฺน อยํ มณิ กิลิสฺยาโน
 โวทายเต”ติ อิทํ ตํ ปุจฺจาม.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ที่ถ้า**
 ความว่า **ที่ถ้า** แก้วมณี. คำว่า **อยู่**
 ความว่า พวกข้าพเจ้าย่อมอยู่อาศัย. คำว่า
กำจัด ความว่า แม้พวกข้าพเจ้าจักกำจัด
 คือจัก ทำให้ปราศจากสี. คำว่า **อนึ่ง**
บัดนี้ พวกข้าพเจ้าขอถามท่านถึงเหตุนี้
 ความว่า บัดนี้ พวกข้าพเจ้าขอถามท่าน
 ถึงเหตุนี้ว่า “เพราะเหตุไร แก้วมณีนี้
 พวกข้าพเจ้าให้เสรำหมองอยู่(แต่กลับ)
 ผ่องใสขึ้น (กว่า เดิม)”.

กิ กิจฺจํ อิท มณฺยสฺสิติ อิมสฺสมี อตฺตถ
 ตฺวํ อิมํ กิจฺจํ กิณฺติ มณฺยสฺสิ.

คำว่า **ในเรื่องนี้** ท่านจะสำคัญกิจนี้ว่า
อย่างไร ความว่า ท่านสำคัญกิจนี้ ใน
 เรื่องนี้ว่าอย่างไรดังนี้.

อถ เนสํ อาจิกฺขณฺโต โพรสิสฺสโต
 ตติยํ คาทมาห

ลำดับนั้น พระโพรสิสฺสฺตฺวเมื่อจะบอก
 สุกกรเหล่านั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๑๐๕. “อโย มณิ เวพฺุริโย
 อกาโจ วิมโล สุโภ
 นาสุส สกฺกา สิริ หนฺตุ
 อปฺกมฺถ สุกฺรา”ติ.

๑๐๕. “ดูกรสุกรทั้งหลาย แก้วไพฑูรย์นี้
 เป็นของแข็ง งามผ่องใส ใคร ๆ
 ก็ไม่อาจจะกำจัดความเงา ของ
 แก้วไพฑูรย์นั้นได้ พวกเธอจงหลีกเลี่ยง
 ไปเสียเถิด”.

ตตถ อกาโจติ อกฺกโส. สุโภติ
 โสภโน. สิริวฺติ ปภํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เป็น**
ของแข็ง ความว่า **แข็ง**. คำว่า **งาม**

ความว่า งดงาม. คำว่า ความเงา
ความว่า รัศมี.

อปกุกมถาติ อิมสุส มณิสฺสุ ปภา
วินาเสตุ น สกกา, ตุมฺเห ปน อิม
มณิกุหํ ปหาย อญฺตตถ คจฺจนถาติ.

คำว่า พวกเธอจงหลีกเลี่ยง ความว่า
ใคร ๆ ก็ไม่อาจจะให้รัศมีแก่วมณีนี้หมด
ไปได้, ส่วนพวกเธอจงละถ้ำแกวมณีนี้
เสีย ไป ณ สถานที่อื่นเถิด.

เต ตสุส กถิ สุตฺวา ตถา
กริสฺสุ. โพรสิตฺโต ฌานํ อุปฺปาเทตฺวา
อายุหฺปรีโยसानเ พุรฺหมโลกปรายโน
อโหสิ.

สุกรเหล่านั้น พอฟังคำพระโพรสิตว์
นั้นก็ทำตามอย่างนั้น. พระโพรสิตว์
บำเพ็ญให้ฌานเกิดขึ้น พอบั้นปลายอายุ
ก็มีพรหมโลกเป็นเบื้องหน้า.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธานะสิ “ตทา ตาปโส
อหเมว”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
“ดาบสในครั้งนั้น คือเราตถาคตแล”.

มณิสฺสุกรชาตกาวณฺณนา ปญฺจมา.

พรรณนามณิสฺสุกรชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. สาลูกชาตก (๒๘๖)

๑๐๖. “มา สาลูกสุส ปิหิ
    อาตุรณฺหานิ ภูฏุชฺติ
    อปฺโปสฺสุโก ภูสํ ชาท
    เอตํ ทีฆายุกฺขณํ.
๑๐๗. อิทานิ โส อิทาคนฺตุวา
    อติถิ ยุตฺตเสวโก
    อถ ทกฺขสิ สาลูกํ
    สยฺนุตํ มุสฺสุตฺตฺรํ.
๑๐๘. วิกนฺตํ สุกรํ ทิสฺวา
    สยฺนุตํ มุสฺสุตฺตฺรํ
    ขรคฺควา อจินฺเตสฺสุ
    วรมุหํ ภูสํมิวา”ติ.

สาลูกชาตกํ ฉฎฺจํ.

๖. สาลูกชาตก (๒๘๖)

๑๐๖. “เจ้าอย่างกระหิमत่อสุกร ชื่อสาลูก
    เลย (เพราะ)มันกินแต่ข้าวและน้ำ
    เดือดร้อน เจ้าจึงเป็นผู้มีความ
    ขานขายน้อย กินข้าวลืบเกิด
    (เพราะ) นั้นเป็นลักษณะความมี
    อายุยืน.
๑๐๗. บัดนี้ เสวกามาตย์ผู้ประกอบ(ด้วย
    ยศ และบริวาร)นั้น จักเป็นแขก
    มา ณ สถานที่นี้ กาลนั้นเจ้าจะ
    เห็นสุกรชื่อสาลูกะ ซึ่งถูกทูปด้วย
    สาก นอนตายอยู่.
๑๐๘. โคน้ทั้งหลายเห็นสุกรตัวกล้าหาญ
    ซึ่งเจ้าของใช้สากทูป นอนตายอยู่
    จึงคิดกันว่า ข้าวลืบเท่านั้น เป็น
    อาหารอย่างประเสริฐ ของพวก
    เรา”.

สาลูกชาตก ที่ ๖.

๖. สาธุกษัตริย์กษัตริย์ (๒๘๖)

มา สาธุกษัตริย์ ปิยิตติ อิทํ สตุถา
 เขตวานเน วิหรนุโต ญลลุมาริกาปโลภน^๑
 อารพุก กเถสิ.

ตํ อญฺพนารทกษัตริยชาตเก อาริ-
 ภาวิสุสตี. ตํ ปน ภิกขุํ สตุถา
 ปกุกโกสาเปตฺวา “สจฺจํ กิร ตวํ ภิกขุ
 อุกกณฺฐโรตี”ติ ปุจฺฉิ.

เอวํ ภนฺเตติ. “โก ตํ
 อุกกณฺฐโรตี”ติ. “ญลลุมาริกา ภนฺเต”ติ.

สตุถา “เอสา เต ภิกขุ
 อนตฺตถาการิกา ปุพฺเพปิ ตวํ เอติสฺสาย
 วิวาทกาเล อาคตปริสาย อุตฺตริภงฺโก

๖. พระธรรมาสาธุกษัตริย์ (๒๘๖)

พระศาสดา เมื่อประทับ (สำราญ
 พระอิริยาบถ) อยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร
 ทรงปรารภการประเล้าประโลม ของ
 นางญลลุมาริกา จึงตรัสพระธรรมเทศนา
 นี้มีว่า เจ้าอย่ากระหิ้มต่อสุกรชื่อสาธุกะ
 เป็นต้น.

เรื่องนั้น จักแจ่มแจ้งในอญฺพนารท-
 กษัตริยชาตก. ก็พระศาสดารับสั่งให้เรียก
 ภิกษุ นั้นมาตรัสถามว่า “ภิกษุ ชำว่า
 เธอเกิดความกระสันขึ้น เป็นความจริง
 หรือ”.

ภิกษุกราบทูลว่า เป็นความจริง
 อย่างนั้น พระเจ้าข้า. พระศาสดา
 ตรัสว่า “ใครให้เธอเกิดกระสันขึ้น”.
 ภิกษุ นั้น กราบทูลว่า “นางญลลุมาริกา
 พระเจ้าข้า”.

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุ หญิง
 นั้น เป็นผู้ทำความฉิบหายให้เธอ (เฉพาะ
 ในบัดนี้เท่านั้น หามิได้) แมื่กาลก่อน

^๑ ฉ. สาธุกษัตริย์กษัตริย์.

^๒ ฉ. ญลลุมาริกาปโลภน.

อโหสี”ติ วตฺวา ภิกฺขุหิ ยาจิโต อตีตํ
อาหริ :

อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิตฺโต มหาโลหิต-
โคโณ นาม อโหสี, กนิฏฺฐมาตา
ปนฺนสฺส จุลฺลโลหิตฺโต นาม. อุโปปี
คามเก เอกสฺมี กุเล กมฺมํ กโรนฺติ.

ตสฺส กุลฺลสฺส เอกา วยุปฺปตฺตา
กุมาริกา อตฺถิ. ตํ อณฺณํ กุลํ วาเรสิ.

อถ นํ กุลํ “วิวาทกาเล อุตฺตริภฺงฺโก
ภวิสฺสตี”ติ สาธุกํ นาม สุกฺรํ,
ยาคุภตฺเตน ปฏฺิซฺชคฺคิ. โส เหมฏฺฐามณฺเจ
สยติ.

อถกทิวสํ จุลฺลโลหิตฺโต ภาตฺรํ
อาห “ภาตฺติก มยํ อิมสฺมี กุเล
กมฺมํ กโรม, อเมห นิสฺสา ย อิมํ
กุลํ ชีวติ, อถ จ ปนิเม มนุสฺสา

เธอกิตฺกเป็นแกงอ่อม แก่บริษัทที่มาใน
คราววิวาทกของนางเหมือนกัน” อัน
ภิกษุทั้งหลายทูลอาราธนา จึงนำอดีต
นิทานมาว่า :

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติอยู่ที่นครพาราณสี พระ
โพธิสัตว์เป็นโคชื่อมหาโลहित ส่วนน้องชาย
พระโพธิสัตว์นั้น เป็นโคชื่อจุลโลहित.
โค ๒ ตัวพี่น้อง ทำการงานอยู่ในตระกูล
หนึ่งที่หมู่บ้าน (แห่งหนึ่ง).

ตระกูลนั้นมีนางกุมาริกาซึ่งเจริญวัย
อยู่คนหนึ่ง. ตระกูลอื่น หมั้นนางเอาไว้
แล้ว.

ลำดับนั้น ตระกูลนั้นคิดว่า “ในกาล
วิวาทกจักมีแกงอ่อม” จึงปรนเปรอ
สุกรชื่อสาธุกะตัวนั้น เอาไว้ด้วยยาคุและ
ภัตฺร. สุกฺรตัวนั้น (ตามปกติ) นอนอยู่
ใต้เตียง.

ครั้นวันหนึ่ง โคอจุลโลहितบอก
พี่ชายว่า “พี่ เราทำการงานอยู่ใน
ตระกูลนี้ ตระกูลนี้อาศัยเราจึงทรงชีพ
อยู่ได้ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์พวกนี้ ให้

อมุหากั ตินปลาลมตตํ เทนฺติ, อิมํ
ปนํ สุกรํ ยาคุกตฺเตน โปเสนฺติ,
เหฏฺฐามญฺเจ สยาเปนฺติ ก็ นามส
เอเตสํ กริสฺสตี”ติ.

มหาโลหิตो “ตาด มา ตฺวํ เอตสฺส
ยาคุกตตํ ปฏฺจยิ เอติสฺสา กุมาริกาย
วิวาทิวเส เอตํ ปนํ อุตฺตริวงฺคํ
กาตฺถกามา อิทํ ปนํ สุกรํ ยาคุกตฺเตน
เอเต มํสสฺส ภูลภาวกรณตฺถํ
โปเสนฺติ กติปาหจฺเจเนน ตํ ปสฺสิสฺสสิ
เหฏฺฐามญฺจโต นิฏฺขามेतฺวาว วริตฺวา
ขณฺฑาขณฺฑิกํ ฉินฺทิตฺวา อากฺขนฺตुकมตฺตํ
กรियมานนุ”ติ วตฺวา ปุริมา เทว
คาคา สมฺภูจฺจาเปสิ :

๑๐๖. “มา สาธุกสฺส ปิหยิ
อาตุรฺรณฺหานิ ภูณฺขติ
อบโปสฺสกุโก ภูสํ ขาท
เอตํ ทีฆายุกฺขณฺ.

เพียงหญ้าและฟางแก่เรา แต่กลับเอา
ข้าวยาคุและภัตต์ เลี้ยงดูสุกรตัวนี้ ให้
นอนอยู่ภายใต้เตียง สุกรตัวนั้นจักทำ
อะไรให้พวกเขาบ้าง”.

โคมหาโลहितกล่าวว่า “พ่อ เจ้าอย่า
ปรารถนายาคูและภัตต์ ของสุกรตัวนั้น
เลย ก็ในวันวิวาทิมงคลนางกุมาริกานั้น
คนทั้งหลายประสงค์จะทำมันเป็นแกงอ่อม
เพื่อจะทำเนื้อให้ล้าขึ้น จึงเอายาคูและ
ภัตต์เลี้ยงดูสุกรตัวนี้เอาไว้ โดยล่วงไป
เพียง ๒-๓ วัน เจ้าจะเห็นสุกรตัวนั้น ซึ่ง
จะถูกลากออกจากใต้เตียง ฆ่าชำแหละ
ออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ปรุงเป็นอาหาร
เพื่อแขก” จึงยกคาคาตอนต้นขึ้นแสดง
ว่า :

๑๐๖. “เจ้าอย่ากระหิ้มต่อสุกร ชื่อสาธุกะ
เลย (เพราะ)มันกินแต่ข้าวและน้ำ
เดือดร้อน เจ้าจึงเป็นผู้มีความ
ขวนขวายน้อย กินข้าวลึบเกิด
(เพราะ) นั่นเป็นลักษณะความมี
อายุยืน.

๑๐๗. อิทานิ โส อิธาคณฺฐวา
 อติถิ ยุตฺตเสวโก
 อด ทกฺขสิ สาธุกํ
 สยนฺตุ มุสฺสตุตฺตรนุ^๑ติ.

ตตถายํ สงฺเขปตฺโต ตาต ตวํ
 มา สาธุกสฺสกรภาวํ ปฏฺฐยิ, อยญฺหิ
 อาตฺรณฺหานิ มรณโกชนานิ ภูมฺพชฺติ,
 ยานิ ภูมฺพชิตฺวา นจิสฺเสว มรณํ
 ปาปฺพนิสฺสติ, ตวํ ปน อปฺโปสฺสกุโก
 นิราลโย หุตฺวา อุตฺตนา ลทฺธํ
 อิมํ ปลาลมฺิสฺสกํ ภูสํ ขาท, เอตํ
 ทีฆายุกาวสฺส ลกฺขณํ สญฺชานนนิมิตฺตํ,
 อิทานิ กติปาหฺสเสว โส วิวาทิกปริโส^๑
 มหติยา ปริสาย ยุตฺตตฺตา^๒
 ยุตฺตเสวโก อิธ อติถิ หุตฺวา อากโต
 ภวิสฺสติ, อดตํ สาธุกํ มุสฺสสฺสทิสฺเสน
 อุตฺตโรฏฺฐเจน สมฺนุณาคตตฺตา มุสฺสตุตฺตร-
 มาริตํ^๓ สยนฺตุ ทกฺขสิติ.

๑๐๗. บัดนี้เสวกามาตย์ ผู้ประกอบ(ด้วย
 ยศ และบริวาร)นั้น จักเป็นแขก
 มา ณ สถานที่นี้ กาลนั้นเจ้าจะ
 เห็นสุกรชื่อสาธุกะ ซึ่งถูกทูปด้วย
 สาก นอนตายอยู่”.

ในคานานั้น มีเนื้อความสังเขป
 ดังต่อไปนี้ว่า เนาะพ้อ เจ้าอย่าอยากเป็น
 สุกร ชื่อสาธุกะเลย เพราะสุกรสาธุกะ
 ตัวนี้กินแต่ข้าวและน้ำ เตือดร้อน คือ
 อาหารที่จะฆ่าตัวเอง ซึ่งมันกินเข้าไป
 ไม่นานเลย ก็จักถึงความตาย ส่วนเจ้า
 จงชวนชวายน้อย คือหมดความอาลัยเสีย
 เคี้ยวกินข้าวสับ ซึ่งเจือฟางนี้ที่ตนได้เกิด,
 นั้นเป็นลักษณะ คือเป็นเครื่องหมาย
 ให้รู้เหตุความเป็นผู้มีอายุยืนนาน, บัดนี้
 เพียงชั่ว ๒-๓ วันเท่านั้น บุรุษที่มาใน
 งานวิวาหมงคลนั้น เพราะประกอบด้วย
 บริษัทใหญ่ จึงชื่อว่า เสวกามาตย์ ผู้
 ประกอบ(ด้วยยศและบริวาร) จักเป็นแขก
 คือเป็นผู้มา ณ สถานที่นี้ เมื่อเป็น
 เช่นนั้น เจ้าจะเห็นสุกรสาธุกะตัวนั้น ซึ่ง

^๑ ฉ. เววาทิกปริโส.

^๒ ฉ. ยุตฺโต.

^๓ ฉ. มุสฺสตุตฺตร มาริต.

ถูกหุบด้วยหมอน เพราะประกอบด้วยริม
ฝีปากบนเช่นกับสาก นอนตายอยู่ดังนี้.

ตโต กติปาหฺสเสว วิวาทิเกสุ^๑
อาคเตสุ สาธุกํ มาเรตฺวา อุตฺตริภฺงกํ
อํกํสุ. อุโภ โคณา ตํ ตสฺส วิปตฺตี
ทิสฺวา “อมุหากํ ภูสเมว วรฺน”ติ
มนฺตยีสฺสุ^๒ สตุถา อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา
ตทตฺถชาตํ^๓ ตติยํ คาถมาห :

๑๐๘. “วิกนฺตํ สุกํ ทิสฺวา
สยนฺตํ มุสฺสตุตฺตํ
ชฺรคฺควา อจินฺเตสฺสุ
วรมุหากํ ภูสามิวา”ติ.

ตตฺถ ภูสามิวาติ ภูสเมว อมุหากํ
วํ อุตฺตมนฺติ อตฺถโก.

เพียง ๒-๓ วันจากวันนั้นเมื่อ(งาน)
วิวาทมงคลมาถึงเข้า คนทั้งหลายจึงฆ่า
สุกรสาธุกะปรุงเป็นแกงอ่อม. โภทั้งสอง
เห็นความวิบัตินั้นของสุกรสาธุกะนั้น จึง
ปรึกษากันว่า “ข้าวลีบเท่านั้นเป็นอาหาร
ประเสริฐสุดสำหรับเรา”. พระศาสดา
ผู้เป็นพระอภิสมพุทเจ้า ตรัสพระคาถา
ที่ ๓ ที่ส่งถึงเนื้อความนั้นว่า :

๑๐๘. “โคแก่ทั้งหลายเห็นสุกรตัวกล้าหาญ
ซึ่งเจ้าของใช้สากหุบ นอนตายอยู่
จึงคิดกันว่า ข้าวลีบเท่านั้น เป็น
อาหารอย่างประเสริฐ ของพวก
เรา”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ข้าวลีบ**
เท่านั้น ความว่า ข้าวลีบเท่านั้นเป็น
อาหารอย่างประเสริฐ อธิบายว่า อย่าง
สูงสุดของพวกเรา.

^๑ ฉ. เววาทิเกสุ.

^๒ ฉ. จินตยีสฺสุ.

^๓ ฉ. ตทตฺถโชติกํ.

สตถา อิมั ฌมมเทสนั พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 อahrtiva สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกั เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ
 สโมธานะสิ. สจฺจปรีโยसानะ โส ทั้งหลาย จึงได้ประชุมชาดก. เวลาจบ
 ภิกฺขุ โสตาปตฺติผละ ปตฺติฏฺจาสิ. “ตทา สัจจะ ภิกษุ นั้นดำรงอยู่ในโสตาปตฺติผล.
 ฌุลลุมาริกา^๑ เอตฺรหิ ฌุลลุมาริกาเอว^๒ “นางฌุลลุมาริกา ในกาลนั้นเป็นนาง
 สาธุโก อุกฺกณฺหิโต ภิกฺขุ, จุลลโลหิโต^๓ ฌุลลุมาริกานั้นแล ในบัดนี้ สุกรสาธุกะ
 อานนฺโท, มหาโลหิโต ปน อหเมวา”ติ. เป็นภิกษุกระสัน, โคจุลลโลหิตเป็น
 อานนท, ส่วนโคมหาโลหิต คือเรา
 ตถาคตแล”.

สาลกษาดกวรรณนา ฉฏฺฐมา.

พรรณนาสาลกษาดก ที่ ๖ จบ.

^๑ ฉ. กุมาริกา.

^๒ ฉ. ฌุลลุมาริกอโหสิ.

^๓ ฉ. จุลโลหิโต.

๗. ลากครหิกษาคก (๒๘๗)

๑๐๙. “นานุมมุตโต นานิปุโณ
นानโฏ นากุทุโธ
มฺพหุสฺส ลมเต ลามิ
เอสา เต อนุสาสนึ.

๑๑๐. ธีรตุฏฺ ตํ ยสลามิ
ธนลามญจ พุราหฺมณ
ยา วุตฺติ วินิปาเตน
อธมฺมจริยาย วา.

๑๑๑. อปี เจ ปตุตมาทาย
อนาคาโร ปริพุพฺเช
เอสาว ซีวิกา เสยฺโย
ยา จาธมฺเมน เอสนา”ติ.

ลากครหิกษาคก สุตตมํ.

๗. ลากครหิกษาคก (๒๘๗)

๑๐๙. “บุคคลไม่ใช่คนบ้า ทำตัวเช่นกับ
คนบ้า ไม่ใช่คนส่อเสียดทำตัวเช่น
กับคนส่อเสียด ไม่ใช่คนักพื่อนร่า
ทำตัวเช่นกับนักพื่อนร่า (และ)
ไม่ใช่คนตื่นข่าว แต่ทำตัวเช่นกับ
คนตื่นข่าว ย่อมจะได้ลามก ใน
คนหลงทั้งหลาย นี่เป็นอนุสาสนึ
สำหรับท่าน.

๑๑๐. ดูกรพราหมณ์ ความประพฤตินั้น
โตด้วยการยังตนให้ตกไปกิติด้วย
การประพฤดิอธรรมกิติ ข้าพเจ้า
ขอติความประพฤตินั้นนั้น ถึงจะ
(เป็นอุบาย)ได้ยศ และได้ทรัพย์
(ก็ตาม).

๑๑๑. อนึ่ง หากบุคคลถือบาตรออกบวช
เป็นอนาคาริกชนไซ้ไร การเป็น
อยู่นั้นแล ประเสริฐกว่า การ
แสวงหาโดยอธรรม จะประเสริฐ
อะไรเล่า”.

ลากครหิกษาคก ที่ ๗.

๗. ลาภครทิกชาดก^๑

(๒๘๗)

นานุมตโตติ อิทํ สตุถา
 เขตวานเน วิหรนฺโต สารีปุตฺตตฺเถรสฺส
 สหฺธิวิหาริกํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

เถรสฺส กิร สหฺธิวิหาริกโก เถโร
 อุปสงฺกमितฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ
 นิสินฺโน “ลามฺบุปฺตติปฏิปทํ เม ภนฺเต
 กเถถ, กิ กโรนฺโต จีวราทินํ ลามิ
 โหตี”ติ ปุจฺฉิ.

อถสฺส เถโร “อาวุโส จตุหฺงเคหิ
 สมฺนฺนาคตฺสฺส ลามสฺสกุทาโร อุปฺปชฺชติ,
 อตฺตโน อพฺภนฺตเร หิโรตฺตปฺปํ
 ภินฺทิตฺวา สามณฺณํ ปหาย
 อนุมฺมตฺเตเนว อุมฺมตฺเตน วิย ภวิตพฺพํ,
 ปิสฺสุนฺวาจา วตฺตพฺพา, นฏฺสทิสฺเสน
 ภวิตพฺพํ, วิกิณฺณฺวาเจน กุตฺตฺทเลน

๗. พรรณนาลาภครทิกชาดก

(๒๘๗)

พระศาสดา เมื่อประทับ (สำราญ
 พระอิริยาบถ) อยู่ ณ พระเชตะวันมหาวิหาร
 ทรงปรารภภิกษุผู้เป็นสหฺธิวิหาริก ของ
 พระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศนา
 นี้มีว่า **ไม่ใช่คนบ้า** เป็นต้น.

ข่าวว่า สหฺธิวิหาริกของพระเถระ
 เข้าไปหาพระเถระ ให้อุแล้วจึงนั่งลง ณ
 ที่สมควรข้างหนึ่ง เรียนถามว่า “ข้าแต่
 ท่านผู้เจริญ ขอท่านโปรดแสดงปฏิปทา
 ที่จะให้เกิดลามด้วยเถิด ภิกษุจะอย่างไร
 จึงจะได้ปัจจัย ๔ มีจีวร เป็นต้น”.

ลำดับนั้น พระเถระกล่าววปฏิปทาที่จะให้
 ลามนี้เกิดแก่เธอว่า “ผู้มีอายุ ลามและ
 สักการะ ย่อมเกิดแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วย
 องค์ ๔ (คือ) ภิกษุพึงทำลาย หิริและ
 โอตตปเปภายในตนเสีย ละความสำคัญ
 ว่าตัวไม่ใช่เป็นคนบ้า พึงทำตัวเป็น
 เหมือนคนบ้า ๑ พึงกล่าวววาจาต่อเสียด ๑

^๑ ฉ. ลาภครทิกชาดก.

ภวิตพพนะ”ติ อิมํ ลากุบุปฺตติปฏิปทํ
กเถสิ.

โส ตํ ปฏิปทํ ครหิตฺวา อุกฺกจาย
ปกฺกนฺโต. เถโร สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา
วฺนฺหิตฺวา ตํ ปวตฺติ อัจฺฉิ.

สตฺถา “เนโส สารีปฺตฺต ภิภฺษุ
อิทาเนว ลากํ ครหิ, ปุพฺเพปิ
ครหิเยว”ติ วตฺวา เถเรน ยาจิโต
อตีตํ อหริ :

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิสตฺโต พุราหุมนฺกุล
นิพฺพุตฺติตฺวา วยฺปฺตฺโต โสพล-
วสุลิกกาลเยว ตินฺนํ เวทานํ
อฏฺฐารสนฺนฺนฺจ สิปปานํ ปรีโยสานํ
ปตฺวา ทิสปาโมกฺขจริโย หุตฺวา
ปณฺจมาณวฺกสตานิ สิปปํ วาเจสิ.

ตฺเตรโก มาณโว สีลาจารสมฺปนฺโน
เอกทิวสํ อจฺฉริยํ อุปสงฺกมิตฺวา “กเถถ,
กถํ อิมสํ สตฺถานํ ลาโก อุปฺปชฺชติ”ติ
ลากุบุปฺตติปฏิปทํ ปุจฺฉิ.

พืงเป็นเช่นนักพอนร่า ๑ พืงเป็นผู้มีวาจา
พล่อย(และ)ถือมงคลตื่นข่าว ๑” ดังนี้.

เธอติเตียนข้อปฏิบัตินั้น แล้วลุกหนีไป.
พระเถระเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวาย
บังคมแล้ว จึงกราบทูลความประพตตินั้น.

พระศาสดาตรัสว่า “สารีบุตร ภิกษุณั้น
ติเตียนลามกเฉพาะในบัดนี้เท่านั้น ห้ามได้
ถึงในกาลก่อนเธอก็คติเตียนแล้วเหมือนกัน”
อันพระเถระทูลอาราธนา นำอติตนิทาน
มาว่า :

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ อยู่ที่พระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์ บังเกิดในตระกูลพราหมณ์
พอเจริญวัยขึ้นมามีอายุได้เพียง ๑๖ ปี
เท่านั้น บรรลุที่สุดแห่งไตรเพทและศิลปะ
อีก ๑๘ อย่าง เป็นอาจารย์ที่สาปาโมกข์
บอกศิลปะให้มาณพน้อยถึง ๕๐๐ คน.

ในจำนวนมาณพน้อย ๕๐๐ คน นั้น
มาณพคนหนึ่งสมบูรณ์ด้วยศีลและอาจารย์
วันหนึ่งเข้าไปหาอาจารย์ เรียนถามถึง
ข้อปฏิบัติที่จะให้ลามกเกิดขึ้นว่า “โปรด

กล่าวเกิด ทำอย่างไร ลามจึงจะเกิดขึ้น
แก่สัตว์เหล่านี้ได้”.

อาจารย์โย “ตาด อิมสํ สุตตานํ จตุหิ
การณหิ ลาภो อุปฺปชฺชตี”ติ วตฺวา
ปจฺมํ คาถมาห :

อาจารย์กล่าวว่า “พ่อ ลามย่อมเกิดขึ้นแก่
สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ ด้วยเหตุ ๔ ประการ”
ดังนี้ แล้วกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า :

๑๐๘. “นानุมนุตโต นาสฺสุโณ
          นानญฺเฏ นากุตุหฺโล
          มฺเพหฺสุ ลมเต ลภํ
          เอสา เต อนุสาสนี”ติ.

๑๐๘. “บุคคลไม่ใช่คนบ้า ทำตัวเช่นกับ
คนบ้า ไม่ใช่คนส่อเสียดทำตัว
เช่นกับคนส่อเสียด ไม่ใช่คนัก
พ้อนร่า ทำตัวเช่นกับนักพ้อนร่า
(และ)ไม่ใช่คนตื่นข่าว แต่ทำตัว
เช่นกับคนตื่นข่าว ย่อมจะได้
ลามในคนหลงทั้งหลาย นี่เป็น
อนุสาสนีสำหรับท่าน”.

ตตฺถ นานุมนุตโตติ น อนุมนุตโต.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ไม่ใช่
คนบ้า** ความว่า เป็นคนบ้า หามิได้.

อิทํ วุตฺตํ โหติ ยถา อุมฺมุตฺตโก
นาม อิตฺถิปุริสทารกทาริเก ทิสฺวา
เตสํ วตฺถาลงฺการาทีนํ วิลุมฺปติ ตโต
ตโต มจฺจมนฺสปฺวาทีนํ พลกฺกาเรน
คเหตุวา ขาทติ, เอวเมว โย คิทฺธิกุโต
อชฺชตฺตพหิทฺธาสมฺภูจฺจานํ ทิโรตฺตปฺปิ
ปหาย กุสฺลากุสฺลํ อคเณตฺวา นิริยภํ

มีคำอธิบายที่ท่านกล่าวไว้ว่า ขึ้น
ชื่อว่าคนบ้า เห็นหญิง บุรุษ เด็กชาย
เด็กหญิงเข้า ย่อมจะแย่งชิงผ้า และเครื่อง
ประดับเป็นต้นของเขาไป ต่อจากนั้น
ไป ๆ ก็จะมีขยับฉวยเอาปลาเนื้อและขนม
เป็นต้น ไปกินโดยผลการ ฉันทใด ผู้ใด
เป็นกฤหัสถ์ ละหิริและโอดตปปะ ซึ่งมี

อรรณภคาชาดก ป.ท. ๑๑-๗

อภายนุโต โลภาภิกุโต ปรียาทิณฺณ-
จิตฺโต กามสฺส ปมตฺโต สนฺธิจฺเจทาทีนิ
สาหสิกกมฺมานิ กโรติ, ปพฺพชิตฺตปิ
หิโรตฺตปฺปํ ปหาย กุสลากุสลํ อคเณตฺวา
นिरยภํ อภายนุโต สตุถารา ปณฺณตฺตํ
สิกฺขาปทํ มหฺตฺตฺโต โลภนาภิกุโต
ปรียาทิณฺณจิตฺโต จีวราทิมตฺตํ นิสฺสาย
อตุตฺตโน สามณฺณํ วิชิตฺวา ปมตฺโตว
เวชชกมฺมทฺตกมฺมาทีนิ กโรติ เวพฺุ-
ทานาทีนิ นิสฺสาย ชีวิตํ กปฺเปลี^๑ อํ
อนุมฺมตฺตปิ อุมฺมตฺตสทิสฺตฺตา อุมฺมตฺโต
นาม, เอวรูปสฺส ชิบฺปํ ลาภो
อุปฺปชฺชติ.

ข้างในและข้างนอกเป็นสมุฏฐานเสีย ไม่
คำนึงถึงกรรม จะเป็นกุศลหรืออกุศล
ไม่กลัวภัยในนรก ถูกความโลภครอบงำ
เอา มีจิตถูกค้นหาครอบงำโดยรอบ
แม้เมื่อนอกทั้งหลาย ทำกรรมที่สาหัส
มีดัดข้อย่องเบาเป็นต้น แม้ผู้เป็นบรรพชิต
(ก็เหมือนกัน) มาละทิ้งhiriและโอตตปปะ
เสีย ไม่คำนึงถึงกรรม จะเป็นกุศลหรือ
อกุศล ไม่หวาดกลัวภัยในนรก มา
เหยียบย่ำสิกขาบท ที่พระศาสดาทรง
บัญญัติเอาไว้ ถูกความโลภครอบงำ
มีจิตถูกโลภะครอบงำโดยรอบ อาศัยวัตถุ
สักว่าจิวรเป็นต้น ละคุณเครื่องความ
เป็นสมณะของตนไปเสีย ประมาทแม้เม
ทำอเนสนากรรมทั้งหลาย มีเวชกรรม
และทฺตกรรมเป็นต้น อาศัยการให้ไม้ไผ่
เป็นต้นเลี้ยงชีพ ก็ฉนั้นนั่น ผู้นี้ถึงแม้จะ
มิใช่คนบ้า ก็ชื่อว่า คนบ้าเพราะเป็น
เช่นกับคนบ้า ลากย่อมจะเกิดขึ้นโดย
ฉับพลันแก่คนเห็นปานนี้.

โย ปน เอวํ อนุมฺมตฺโต ลชฺชี่
กุกฺกจฺจโก, เอส มุเพฺหสฺส อุปฺนุชิตฺเตสฺส

ส่วนผู้ใดไม่เป็นคนบ้าอย่างนั้น เป็นผู้มี
ความละเอียดมีความรังเกียจ ผู้นั้นย่อมจะ

^๑ ฉ. ชีวิตํ กปฺเปลี.

ปุริเสสุ ลากิ น ลภติ, ตสุมา
 ลภตติเกน อุมุตตเกน วีย
 ภวิตพฺพนติ.

ไม่ได้ลาภในบรูษผู้หลง คือมิใช่บัณฑิต,
 เพราะเหตุนั้น ผู้ต้องการลาภ ฟังเป็น
 เหมือนคนบ้า.

นาปีสุโณติ เอตถาปิ “โย ปน
 ปิสุโณ โหติ “อสฺสเกน อิทิ นาม
 กตฺนฺ”ติ ราชกุเล เปสฺสณฺณิ อปฺสฺหริติ,
 โส อณฺเวยสํ ยสํ อจฺฉินฺนทิจฺฉวา อตฺตโน
 กณฺหติ.

แม้ในคำว่า **ไม่ใช่คนส่อเสียด** นี้
 ฟังทราบเนื้อความอย่างนี้ว่า ส่วนผู้ใด
 เป็นคนส่อเสียด นำคำส่อเสียดไปยุ้งใน
 ราชตระกูลว่า “คนโน้นทำกรรมชื่อนี้
 แล้ว” เขาผู้นั้นแย่งชิงเอายศของคนอื่น
 มายึดไว้เพื่อตน.

ราชาโนปิ นํ “อัย อเมหฺสุ
 สฺสึเนโห”ติ อจฺจุจฺจฺจาเน จเปนฺติ,
 อมจฺจาทโยปิสุส “อัย โน ราชกุเล
 ปริภินฺนุเทยฺยา”ติ ภเยน ทาทพฺพิ
 มณฺเณนฺติ. เอวิ เอตฺรหิ ปิสุณฺสฺส
 ลาภิ อูปฺปชฺชติ, โย ปน อปิสุโณ,
 โส น มุพฺพหฺสุ ลากิ ลภติ”ติ
 เอวมตฺโต เวทิตฺตฺโพ.

แม้พระราชาก็ทรงดำริว่า “ผู้นี้
 จงรักภักดีในพวกเรา” จึงทรงโปรด
 แต่งตั้งเขาเอาไว้ในตำแหน่งสูง ถึง
 อำมาตย์เป็นต้น ก็พากันสำคัญของที่จะ
 ให้เขา เพราะกลัวว่า “ผู้นี้จะฟังทำลาย
 พวกเราในราชตระกูล”. เพราะอย่างนี้
 ลาภจึงเกิดขึ้นแก่คนส่อเสียดในบัดนี้,
 ส่วนผู้ใดไม่เป็นคนส่อเสียด ผู้นั้นย่อมจะ
 “ไม่ได้ลาภ ในจำพวกคนงมงายทั้งหลาย
 เลย”.

นानนฺโฏติ ลากิ อูปฺปาเทนฺเตน
 นนฺฏน วีย ภวิตพฺพิ. ยถา นฺฏา
 หิโรตฺตปฺปํ ปหาย นจฺจคฺติวาทิตฺติ

คำว่า **ไม่ใช่นักพ้อ** ความว่า
 คนผู้ที่จะให้ลาภเกิดขึ้น ฟังเป็นเหมือน
 นักพ้อรำ. นักพ้อรำทั้งหลาย ละหิริ

กีฬั กตุวา ธนั สัหฺรณฺติ เอวเมว
 ลามกฺติเกน หิโรตฺตปฺปํ ภินฺทิตฺวา
 อิตฺถิปุริสทารกทาริกานํ โสณฺหสหาเยน
 วิย หุตฺวา นานปฺปการํ เกฬิ
 กโรนฺเตน วิจริตพฺพํ โย เอวมนโฏ
 โส น มุเพหฺสฺส ลามํ ลภติ.

และโอดตปเปเสีย แสดงการเล่นด้วย
 การพ้อน การขับ และการประโคม
 รวบรวมทรัพย์เอาไว้ ฉนฺได คนผู้ต้องการ
 ทรัพย์ ก็ฉนฺไดนั้นเหมือนกัน ฟิงทำลายหิริ
 และโอดตปเปเสีย เป็นเหมือนสหายนักเลง
 ของพวกหญิง ชาย เด็กชายและเด็กหญิง
 เทียวแสดงการเล่นมีประการต่าง ๆ ไป,
 ผู้ที่ไม่เป็นนักพ้อนร่าอย่างนั้น ย่อมจะไม่
 ได้ลามกในคนหลงทั้งหลาย.

นากุฑฺโหลติ กุฑฺโหล นาม
 วิภินฺณวาโจ^๑ ราชานो หิ อมจฺจ-
 ปรีวฺตา อมจฺเจ ปุจฺฉนฺติ “อสุกฺกุจฺจาเน
 กิร มนุสฺสโส มาริโต, มรํ วิลฺลุตฺตํ,
 ปเรสํ ทารา ปรีสิตาติ สฺยุยติ, เกสํ
 นุโข อิทํ กมฺมมนุ”ติ.

คำว่า ไม่ใช่คนตื่นข่าว ความว่า
 ชื่อว่า คนผู้ถือมงกลดตื่นข่าว เป็นผู้มีความ
 ฟุ้งไป. จริงอยู่ พระราชามีอำมาตย์
 ห้อมล้อม ตรัสถามพวกอำมาตย์ไปว่า
 “ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า ได้ยินว่า ในที่โน้น
 คนถูกฆ่า เรือนถูกปล้น ทาระของคนอื่น
 ถูกย้าย, ดังนี้ นี่เป็นกรรมของใครหนอ”.

ตตถ เสเสสฺส อกฺกิตฺเตสฺสเยว โย
 อุกฺกุจฺจิตฺวา “อสุโก จ อสุโก จ
 นามา”ติ วทติ, อयํ กุฑฺโหล นาม.

ในสมาคมนั้น เมื่อพวกอำมาตย์ที่เหลือ
 ไม่ทันได้ให้กราบทูลเลย อำมาตย์คนใด
 ลุกขึ้นกราบทูลว่า “คนชื่อโน้นและชื่อโน้น
 (พระเจ้าข้า)” ดังนี้ คนผู้นี้ชื่อว่า ผู้ตื่น
 ข่าว.

^๑ ฉ. วิปฺปกิณฺณวาโจ

ราชาโน ตสฺส วจเนน เต ปุริเส
 ปรีเยเสตฺวา นิเสเชตฺวา “อิมํ นิสฺสาย
 โน นครํ นิจุจฺริ ชาตฺนุ”ติ ตสฺส
 มหนฺตํ ยสํ เทนฺติ.

พระราชาทรงหลาย รับสั่งให้เสาะแสวงหา
 บุรุษพวกนั้น ตามคำของอำมาตย์นั้น
 รับสั่งให้ห้ามปราม แล้วทรงดำริว่า
 “พระนครของเราอาศัยอำมาตย์นี้ จึง
 ปราศจากโจร” ดังนี้ จึงพระราชทาน
 ยศใหญ่ให้เขา.

เสสาปิ ชนา “อัย โน ราชปุริเสหิ
 ปฏฺฐาเจ สยฺยตฺตพฺยตฺตํ กเถยยา”ติ ภเยน
 ตสฺสเสว ฐนํ เทนฺติ. เอวํ กุตุหฺลสฺส
 ลาภो อปุปฺชชติ. โย ปน อุกุตุหฺโล,
 เอส น มุเพหฺสฺส ลากํ ลภติ. เอส
 เต อนุสาสนีติ ยา เอสา อมฺหากํ
 สนฺตกา ตฺยหํ ลากานุสิฏฺฐิจิ.

คนแม่ที่เหลือ ก็พากันให้ทรัพย์เขา
 เพราะกลัวว่า “ผู้นี้ถูกราชบุรุษชักถาม
 แล้ว จะพึงบอกกรรมที่ประกอบดี และ
 ไม้ดีของเราเข้า”. ลากย่อมเกิดขึ้นแก่คน
 ผู้ตื่นข่าว ด้วยประการฉะนี้. ส่วนผู้ใด
 ไม่ตื่นข่าว ผู้นั้นย่อมจะไม่ได้ลาภใน
 คนหลงทั้งหลาย. คำว่า นี้เป็นอนุสาสนี
 สำหรับท่าน ความว่า อนุสาสนีนี้ได้
 เป็นคำพร่ำสอนของท่าน เพื่อลาภจาก
 สำนักของเรา.

อนฺเตवासิกो อจฺริยสฺส คากิ^๑
 สุตฺวา ลากํ คหฺรณฺโต คากาทฺทวยมาห

อันเตवासิก พอพึงคาถาของ
 อาจารย์เข้า เมื่อจะติเตียนลาก จึงกล่าว
 ๒ คาถา ว่า

อรรถกถาชาดก บ.พ. ๑๑-๗

^๑ ฉ. กถ.

๑๑๐. “ธิดตถุ ตัง ยสลาภัง
 ธนลาภมญจ พุราหุมน
 ยา วุตฺติ วินิปาเตน
 อธมฺมจริยาย^๑ วา.

๑๑๑. อปี เจ ปตฺตมาทาย
 อนาคาโร ปริพฺพเช
 เอสาว ชีวิกา เสยฺโย
 ยา จาธมฺเมน เอสนา”ติ.

ตตถุ ยา วุตฺติติ ยา ชีวิกา
 วุตฺติ^๒ วินิปาเตนาคี อตฺตโน
 วินิปาเตน.

อธมฺมจริยาย^๓ วาติ อธมฺมจริยาย^๔
 วิสมกิริยาย จ. วรพฺนุชฺชนครหาทีหิ
 อตฺตทานัง วินิปาเตตฺวา อธมฺมญจ
 จริตฺวา ยา วุตฺติ, ตถฺจ

๑๑๐. “ดูกรพราหมณ์ ความประพฤตินั้น
 ใด ด้วยการยังตนให้ตกไปก็ดีด้วย
 การประพฤติธรรมก็ดี ข้าพเจ้า
 ขอติความประพฤตินั้นนั้น ถึงจะ
 (เป็นอุบาย) ได้ยศ และได้ทรัพย์
 (ก็ตาม).

๑๑๑. อนึ่ง หากบุคคลถือบาตรออกบวช
 เป็นอนาคาริกชนไซ้ไร การเป็น
 อยู่เช่นนั้นแล ประเสริฐกว่า การ
 แสวงหาโดยธรรม จะประเสริฐ
 อะไรเล่า”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ความ
 ประพฤติใด ความว่า ความเป็นอยู่
 ชื่อว่า ความประพฤตินั้นใด คำว่า ด้วย
 การยังตนให้ตกไปก็ดี ความว่า ด้วยการ
 ยังตนให้ตกไป.

คำว่า ด้วยการประพฤติธรรมก็ดี
 ความว่า ด้วยการประพฤติธรรม คือ
 ด้วยการกระทำ ที่ไม่สม่าเสมอด้วย.
 อธิบายว่า การยังตนให้ตกไปด้วยเหตุ

^๑ ฉ. อธมฺมจรเณน.

^๒ ฉ. ชีวิตฺตฺติ.

^๓ ฉ. อธมฺมจรเณน.

^๔ ฉ. อธมฺมกิริยาช.

ยสชนลามณจ สพุพ ธิรตฤ นินฺหามิ
ครหามิ, น เม เอเตนตฺถโกติ
อธิปฺปาโย.

มีการฆ่า การจงจำ และการนินทา
เป็นต้น และประพฤดิธรรม แล้วจึง
ประพฤดิได้ ข้าพเจ้าขอตำหนิ คือนินทา
ได้แก่ ติเตียนความประพฤดินั้น และ
การได้ยศและทรัพย์ทั้งหมด อธิบายว่า
ข้าพเจ้าไม่มีความต้องการ ด้วยความ
ประพฤดินั้น.

ปุตฺตมาทยาติ ภิกฺขวาทานํ คเหตุว.
อนาคาโร ปรีพฺพเชติ อเคโห
ปพฺพชิตฺโต หุตฺวา จเรยฺย, น จ
สบุริโส กายทฺวจฺริตาทิวเสน อธมฺมจฺริยํ
จเรยฺย. ก็การณา ?

คำว่า ถือบาตร ความว่า ถือภาชนะ
ภิกษา. คำว่า ออกบวชเป็นอนาคาริกชน
ความว่า เป็นบรรพชิตไม่มีเรือน เทียวไป
ทั้งจะเป็นสัดบุรุษ ไม่ประพฤดิธรรม-
จฺริยา ด้วยสามารถกายทฺวจฺริตเป็นต้น.
ถามว่า เพราะเหตุไร ?

เอสวา ชีวิกา เสยฺโย ยา จาธมฺเมน
เอสนาติ ยา จ เอสา ธมฺเมน
ชีวิกปริเยสนา, ตโต เอสา ปุตฺตหตฺถสฺส
ปรกฺกฺเลสฺสุ ภิกฺขาจฺริยาว เสยฺโย
สตกฺกฺเณน สหสฺสคฺกฺเณน สุนฺทรตโรติ
ทสฺเสติ.

ตอบว่า การเป็นอยู่นั้นแลประเสริฐกว่า
การแสวงหาโดยอธรรม จะประเสริฐ
อะไรเล่า อธิบายว่า มาณพแสดงว่า
ส่วนการแสวงหาเลี้ยงชีพ โดยอธรรม
นี้ได้ การเทียวภิกษาในตระกูลอื่น ของ
ผู้ที่มีบาตรในมือนีทีเดียว ประเสริฐกว่า
การแสวงหาเลี้ยงชีพ โดยอธรรมนั้น คือ
ดีกว่าตั้งร้อยเท่า ตั้งพันเท่า.

เอวี่ มาณโว ปพพชชชชย คุณั
 วนุณเตตวา นิภขมิตวา อิลิปพพชชช
 ปพพชิตวา ธมเมเน ภิกขุ ปริเยสนุโต
 สสมาปตติโย นิพพตเตตวา พุรหมโลก-
 ปรายโน อโหสิ.

สตถา อิมั ธมมเทสนั อหริตวา
 ชาตกั สโมธานะสิ “ตทา มาณโว
 ลากครหิกภิกขุ^๑ อโหสิ, อัจริโย ปน
 อหเมวา”ติ.

ลากครหิกชาตกาวณณนา สตตมา.

माणพ ครันสรรเสริญคุณของ
 การบรรพชาอย่างนี้แล้ว จึงออกบวชเป็น
 ฤาษี เทียวแสวงหาภิกษาโดยธรรม ยัง
 สสมาปติให้เกิด มีพรหมโลกเป็นเบื้องหน้า.

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม-
 เทศนานี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
 “माणพในกาลนั้น เป็นลากครหิกภิกขุ
 ส่วนอาจารย์ คือเราตถาคตแล”.

พรรณนาลากครหิกชาดก ที่ ๗ จบ.

^๑ ฉ. ลากครหี ภิกขุ.

๘. มัจจุททานชาดก (๒๘๘)

๑๑๒. “อภุมนุติ มัจฉา อธิกั สหสฺสํ
น โส อตฺถิ โย อิมํ สทฺทเหฺยย
มยฺหณฺจ อสฺสุ อิทฺ สตุต มาสา
อหฺมปิ ตํ มัจฉทานํ กิณฺเณยฺย.

๑๑๓. มัจฉานํ โภชนํ ทตฺวา
มม ทกฺขิณมาทิสฺสิ
ตํ ทกฺขิณํ สรฺนฺติยา
กตํ อปฺจิตฺติ ตยา.

๑๑๔. ปทฺฐจฺจิตฺตสฺส น ผาติ โหติ
น จาปี นํ เทวตา ปุชฺชนฺติ
โย ภาตรํ เปตฺติกํ สาปเตยฺยํ
อวณฺจยฺยํ ทกฺกฏกฺกมฺมการี”ติ.

มัจจุททานชาดกํ อฏฺฐมํ.

๘. มัจจุททานชาดก (๒๘๘)

๑๑๒. “ปลาทั้งหลาย มีราคาถึง ๑,๐๐๐
กหาปณะกับอีก ๗ มาสก ผู้ที่จะ
พึงเชื่อเหตุนี้ ย่อมจะไม่มี แต่ใน
ที่นี้เรามีเพียง ๗ มาสก(เท่านั้น)
แม้เราก็ก็นซื้อพวกปลานั้นได้.

๑๑๓. ท่านให้เหยื่อแก่ปลาทั้งหลาย แล้ว
อุทิศส่วนกุศล ไปให้ข้าพเจ้า
ข้าพเจ้า เมื่อระลึกถึงส่วนกุศลนั้น
(และ)ความเคารพที่ท่านทำเอาไว้
(จึงรักษา ทรัพย์ของท่านเอาไว้
ตามเดิม).

๑๑๔. ผู้มีจิตถูกโทษประทุษร้าย ย่อม
จะหาความเจริญมิได้ ผู้ใดทำ
กรรมชั่วเอาไว้ ได้ยกยกเอา
ทรัพย์สมบัติของบิดา ชอนพี่ชาย
เทวดาหาได้บูชา ผู้นั้นไม่”.

มัจจุททานชาดก ที่ ๘.

๘. มัจฉุกุทานชาตกถา

(๒๘๘)

อกุมนติ มัจฉาติ อิหิ สตุธา
 เขตวเน วิหรนโต เอกิ กุฏวาณิขั
 อารพุก กเถสิ. วตุฏุ เหฎฐา กถิตเมว.

อดีตเต พาราณสียั พุรัมหมตเต
 รชชั กาวเรนเต โพธิสตุโต กุฏุมพิท-
 กाले निपुพत्तित्तวา วิญญุตติ ปตุโต
 กุฏุมพิ สนุจเปสิ. กนิฏฐภาตาปิสสุ
 อตุถิ.

เตสั อปรภาเค ปิตริ กาลกเต^๑ เต
 เอกทิวสั “ปิตุ สนุตกั โวหารั
 โสเธสสามา”ติ^๒ เอกิ กามั คนตุวา
 กหาปณสสสั ลภิตวา อากจุนตุตา
 นทีจิตเต นาวั ปฏิมานเนตา ปฏุกตติ
 ภูณชีสุ. โพธิสตุโต อติเรกภตติ คจฺกาย
 มัจฉานั ทตุวา นทีเทวตยา ปตุตติ
 อทาสิ.

๘. พรธณามัจฉุกุทานชาดก

(๒๘๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่พระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพ่อค้าโกง
 คนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีว่า
ปลาทั้งหลายมีราคา เป็นต้น. เรื่องนี้ท่าน
 กล่าวไว้ในหนังสือของตนเอง.

ในอดีตกาล ครั้นเมื่อพระเจ้า
 พรหมทัตเสวยราชสมบัติ อยู่ที่พระนคร
 พาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูล
 กุฏุมพี บรรลุณินิตภาวะแล้ว ได้รวบรวม
 ทรัพย์สมบัติเอาไว้แล้ว. ท่านมีน้องชาย
 อยู่(คนหนึ่ง).

ในกาลถัดมา เมื่อบิดาของสองพี่น้องนั้น
 ทำกาลจะไป วันหนึ่ง สองพี่น้องเหล่านั้น
 ปรึกษากันว่า “เราจะให้ลูกหนึ่งชำระ
 หนี้สิน ซึ่งเป็นส่วนของบิดาเสียที” จึง
 ไปยังบ้านแห่งหนึ่ง ได้ทรัพย์ ๑,๐๐๐
 กหาปณะ เดินทางกลับมา จอดเรือพัก
 ที่ท่าน้ำ บริโภคอาหารที่ห่อเตรียมมา.
 พระโพธิสัตว์ไปรับข้าวที่เหลือไปให้ปลาใน

^๑ น. ปิตา กาลกโต.^๒ น. สาเธสสามาติ.

แม่น้ำคงคา ให้ส่วนบุญแก่เทวดาที่สิงสถิต
อยู่ที่แม่น้ำ.

เทวดา ปตตี อนุโมทิตวาเยว
ทิพฺเพน ยเสน วฑฺฒิตวา อตฺตโน
ยสฺสุทฺถิ อวชฺชมานา ตํ การณํ
อณฺเวยสิ. โพรสิตฺโตปิ วาลุกาย
อตุตฺตราสงคํ ปตฺถริตฺวา นิปนฺโน
นิทฺทํ โอกฺกมิ.

เทวดาก็ได้อนุโมทนาส่วนบุญ เจริญ
ด้วยศที่เป็นของทิพย์ เมื่อหวนรำพึงถึง
ความเจริญด้วยยศของตน จึงทราบเหตุ
นั้น. ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็เอาผ้าอุตราสงค์
ปูลาดลงนอนหลับไปบนหาดทราย.

กนิฏฺฐภาตา ปนฺสฺส โถกํ โจปกฺติโก.
โส เต กหาปณฺเ โพรสิตฺตฺสฺส อทฺตวา
สยเมว คณฺหิตฺกามตาย กฺหาปณ-
ภณฺฑิกสฺทิสฺส เอกํ สกฺขรภณฺฑิกํ
กตฺวา เทวปี ภณฺฑิกา เอกโตว
จเปสิ.

ส่วนน้องชายของท่าน มีปกติชอบลักเล็ก
ขโมยน้อย. น้องชายนั้น เพราะตนใคร่
จะไม่แบ่งกหาปณะเหล่านั้น ให้พระ
โพธิสัตว์ รวบเอาเองคนเดียวเท่านั้น
จึงทำห่อก้อนกรวดห่อหนึ่ง ซึ่งคล้ายกับ
ห่อกหาปณะ เสร็จแล้วจึงวางห่อภณฑะ
ทั้งสองห่อรวมกันเอาไว้.

เตสํ นาวํ อภิรุหิตฺวา กงฺคาย
มชฺชคตฺตานํ กนิฏฺฐโ จ นาวํ โขภเวว
“สกฺขรภณฺฑิกํ อุกฺเก ชิปฺปิสฺสามิ”ติ
สฺสสฺสภณฺฑิกํ ชิปฺปิตฺวา สกฺขรภณฺฑิกํ
คฺยุหิตฺวา “ภาติก สฺสสฺสภณฺฑิกํ
อุกฺเก ปตฺติตา กิ^๑ กโรมา”ติ อาน.

เมื่อสองพี่น้องเหล่านั้นขึ้นเรือ พอแล่นไป
ถึงกลางแม่น้ำคงคาเข้า น้องชายจึงทำ
เรือให้โคลงไปมา คิดว่า “เราจักโยนห่อ
ก้อนกรวดลงน้ำไป” จึงโยนห่อกหาปณะ
๑,๐๐๐ ไปเสีย ซ่อนห่อก้อนกรวดแล้ว
กล่าวว่า “พี่ ห่อกหาปณะ ๑,๐๐๐ จมน้ำ

อรรถกถาชาดก ป.ที่.๑๑-๗

^๑ ฉ. กินฺติ.

“อุทเท ปติตาย ก็ กริสสาม มา
จินฺตยิ”ติ.

นทีเทวดา จินฺตยิ “อหิ อมิณา
ทินฺนปตฺตี อนุโมทิตฺวา ทิพฺเพน ยเสน
วฑฺฒิตฺวา เอตฺสฺส สนฺตกั รกฺขิสฺสามิ”ติ
อตฺตโน อานุกาเวน ตั ฆณฺฑิกั
เอกั มหามฺขมจฺฉิ^๑ คิลาเปตฺวา สยั
อารกฺขั ฆณฺฑิ.

โสปี โข โจโร เกหิ ฆนฺตฺวา “ภาตา
เม วณฺญิติ”ติ ฆณฺฑิกั โมเจนฺโต
สภฺขรึ ปสฺสิตฺวา หทยเณ สฺสฺสนฺเตน
มณฺจสฺส อฏฺเฐ อุกฺกุยฺหิตฺวา นิปชฺชิ.

ตทา เกวฏฺฏา มจฺฉกฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
ชาลั ฆิปีสุ. โส มจฺฉเณ เทวตานุกาเวน
ชาลั ปาวิสิ. เกวฏฺฏา ตั คเหตุวา
วิกฺกิตฺตํ นครึ ปวิฏฺฐา. มนุสฺสา
มหามจฺฉิ ทิสฺวา มุลั ปุจฺฉนฺติ.
เกวฏฺฏา “กหาปณฺสทฺสฺสณฺจ สจฺจต จ

ไปแล้วเราจะทำอย่างไรดี”. พระโพธิสัตว์
กล่าวว่า “เมื่อมันตกจมน้ำไปแล้ว (ก็แล้ว
ไป) เราจะทำอย่างไรได้ น้องอย่าคิด
อะไรไปเลย”.

เทวดาผู้สิงอยู่ที่แม่น้ำคิดว่า “เราอนุโมทนา
ส่วนบุญที่บุรุษนี้ให้แล้ว เจริญไปด้วยยศ
ที่เป็นทิพย์ จักรักษาหอกหาปณะ ส่วน
ของพระโพธิสัตว์นั้นเอาไว้” จึงบันดล
ให้ปลาปากกว้างตัวหนึ่ง กลืนกินห่อ
กัณฑ์นั้นเอาไว้ ด้วยอานุภาพของตน
ตนเองยึดการอารักขาเอาไว้.

(น้องพระโพธิสัตว์) ผู้เป็นโจร แม่นั้นแล
ไปถึงเรือนแล้วคิดว่า “เราลงพี่ชาย” แล้ว
จึงแก้หอกัณฑ์ออก เห็นกัณฑ์กรวดเข้า
จึงมีหทัยห่อเหี่ยว นอนกกแม่แคร่เดียวอยู่.

ครั้งนั้น ชาวประมงพากันทอดแห
ไปเพื่อจับเอาปลา. ด้วยอานุภาพเทวดา
ปลาทัวนั้นจึงติดแหเข้า. พวกชาวประมง
จับปลานั้นแล้ว ได้เข้าไปยังเมืองเพื่อจะ
ขาย. พวกมนุษย์เห็นปลาทัวใหญ่เข้า
ต่างพากันสอบถามราคาดู. ชาวประมงก็

^๑ จ. มหามจฺฉิ.

มาสเก ทตฺวา คณฺหถ นนฺ”ติ วทนฺติ.

บอกว่า “พวกท่านจงให้กหาปณะ ๑,๐๐๐ กับอีก ๗ มาสก แล้วรับเอามันไปเกิด”.

มนุสฺสา “สทฺสคฺขนิโก มจฺฉปิ
โน ทิฏฺฐโ”ติ ปรีหาสิ กโรนฺติ.
เกวฏฺฐา มจฺฉํ กเหตุวา โพรทิสฺตตฺส
สมรทวารํ คณฺทวา “อิมํ มจฺฉํ
คณฺหถา”ติ อาหํสุ.

พวกมนุษย์พากันเยาะเย้ยว่า “แม้ปลา
ราคาเป็น ๑,๐๐๐ กหาปณะ พวกเราไม่
เคยเห็นมาก่อนเลย”. พวกชาวประมง
จึงหิ้วปลาไปตั้งประตูบ้านพระโพธิสัตว์
แล้วกล่าวว่า “ขอท่านจงเอาปลาตัวนี้ไป
เกิด”.

กิมสฺส มฺลนฺติ. สตฺต มาสเก ทตฺวา
คณฺหถาติ. อญฺเฒสํ ททมาณา กถํ
เทธาติ. อญฺเฒสํ สทฺสเสน จ สตฺตทิ
จ มาสเกทิ เทม, ตุมฺเห ปน สตฺต
มาสเก ทตฺวา คณฺหถาติ.

พระโพธิสัตว์ถามว่า มันราคาเท่าไร.
ชาวประมงกล่าวว่า ท่านจ่ายมาเพียง
๗ มาสก แล้วจึงรับไปเกิด. พระโพธิสัตว์
ถามว่า พวกท่านเมื่อจะให้คนอื่น จะ
ให้อย่างไร. ชาวประมงกล่าวว่า พวก
ข้าพเจ้า เมื่อจะยกให้คนอื่นไป จะ
ยกให้ได้ด้วยทรัพย์ถึง ๑,๐๐๐ กหาปณะ
กับอีก ๗ มาสก ส่วนท่านมอบให้ ๗
มาสก (เท่านั้น) จึงรับเอาไปเกิด.

โส เตสํ สตฺต มาสเก ทตฺวา มจฺฉํ
ภริยาย เปเสสิ. सा मज्जसुस कुञ्चि
ผาลยมาणा สทฺสภณฺฑทิกํ ทิสฺวา
โพรทิสฺตตฺส อาโรเจสิ.

พระโพธิสัตว์นั้น ให้ทรัพย์แก่ชาวประมง
เหล่านั้นไป ๗ มาสก จึงส่งปลาไปให้
ภริยา. นางผ่าท้องปลา เห็นห่อทรัพย์
๑,๐๐๐ กหาปณะ จึงบอกพระโพธิสัตว์.

โพธิสตุโต ตํ โอลิเกนุโต^๑ อตุตโน
 ลมฺจน^๒ ทิสฺวา สกภาว^๓ ฌตฺวา
 “อิทานิ อิมเ กเวญฺญา อิมํ มจฺจนํ
 อญฺเฒสํ ททมานา สหสฺเสน เจว
 สตุตฺทหิ จ มาสเกหิ เทนฺติ, อเมห
 ปน ปตฺวา สหสฺส^๔ อวตฺวา อมฺหากํ
 สนฺตกตฺตา สตุเตว มาสเก กเหตฺวา
 อทฺสฺ, อิทํ อนฺตรํ อชานนฺตํ น
 สกฺกา กณฺจิ สทฺทหาเปตฺนุ”ติ
 จินฺเตตฺวา ปรมํ คาถมาห

พระโพธิสัตว์ มองดูห่อทรัพย์ ๑,๐๐๐ นั้น
 มองเห็นตราประทับของตน จึงรู้ว่า เป็น
 ของตน คิดว่า “บัดนี้ ชาวประมงเหล่านี้
 เมื่อจะยกปลาตัวนี้ ให้คนอื่น ย่อมจะให้
 ได้ด้วยราคาถึง ๑,๐๐๐ กหาปณะ กับอีก
 ๗ มาสก แต่พอมาถึงเราเข้ามิได้เอ่ยถึง
 ทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะเลย รับเอาเพียง
 ๗ มาสกเท่านั้น เพราะหอกหาปณะ
 ๑,๐๐๐ ในท้องปลาเป็นของเราจึงยกให้
 เราไม่อาจจะให้ใคร ๆ ซึ่งไม่ทราบ
 ช่องว่างนี้เชื่อถือได้แล้ว” ดังนี้จึงกล่าว
 คาถาที่ ๑ ว่า

๑๑๒. “อภฺกนฺตฺติ มจฺจนา อธิกํ สหสฺสํ
 น โส อตุตฺติ โย อิมํ สทฺทเหยฺย
 มยฺหณฺจ อสฺสุ อิทฺ สตุตฺ มาสา
 อหฺมปิ ตํ มจฺจตุทฺทานํ กิณฺเญยฺนุ”ติ.

๑๑๒. “ปลาทั้งหลาย มีราคาเกิน ๑,๐๐๐
 กหาปณะกับอีก ๗ มาสก ผู้ที่จะ
 พึ่งเชื่อเหตุนี้ ย่อมจะไม่มี แต่ใน
 ที่นี้เรามีเพียง ๗ มาสก (เท่านั้น)
 แม้เราก็ก็นซื้อพวงปลานั้นได้”.

ตตุถ อธิกนฺตฺติ อญฺเฒหิ ปุจฺฉิตฺตา
 เกวญฺญา “สตุตฺตมาสกาธิกํ สหสฺสํ

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า เกิน
 ความว่า ชาวประมงถูกคนอื่นถาม

^๑ ฉ. โอลิเกตฺวา.

^๒ ฉ. ลมฺจํ.

^๓ ฉ. สกสนฺตคภาว.

^๔ ฉ. สหสฺสสฺส อมฺหากํ สนฺตกตฺตา.

อกุมนุตี”ติ วนนฺติ.

เข้า จึงกล่าวว่า “มีราคาถึง ๑,๐๐๐ กหาปณะเกินขึ้นไปอีก ๗ มาสก”.

น โส อดฺธิ โย อิมํ สทฺทเหฺยยติ
โส ปุริโส น อดฺธิ, โย อิมํ การณํ
ปจฺจกฺขโต อชานนฺโต มม วจเนน
สทฺทเหฺยย, เอตฺตกํ วา มจฺฉา
อกุมนุตีติ โย อิมํ สทฺทเหฺยย, โส
นตฺถิ, ตสฺมาเยว เต อญฺเฌหิ น
กหิตาติ อตฺถเ.

คำว่า ผู้ที่จะพึงเชื่อเหตุนี้ จะไม่มี
ความว่า บุรุษผู้ที่ไม่ทราบเหตุนี้โดย
ประจักษ์ จะพึงเชื่อคำของเรานั้น ย่อม
จะไม่มี อีกอย่างหนึ่ง ความว่า ผู้ใดจะ
พึงเชื่อคำนี้ว่า ปลาทั้งหลายมีราคาถึง
เพียงนี้ ผู้นั้นหาไม่มี เพราะเหตุนั้น
นั้นแหละ คนพวกอื่นจึงมิได้รับ(ซื้อ)เอา
ปลาเหล่านั้นไว้.

มยฺหุลจ อสฺสูติ มยฺหํ ปนสฺสุ สตุค
มาสกา อหฺลฺสุ. มจฺฉุกฺขทานนฺติ มจฺฉวคฺคํ.

คำว่า แต่เรามีเพียง ๗ มาสก ความว่า
แต่สำหรับข้าพเจ้ามีเพียง ๗ มาสกเท่านั้น.
คำว่า พวงปลา ได้แก่ พวงปลา.

เตน หิ มจฺฉเนน สทฺธี อญฺเฌปิ
มจฺฉา เอกโต วิพทฺธา, ตํ สกฺลมฺปิ
มจฺฉุกฺขทานํ สนฺธาเยตํ วุคฺคตํ.

จริงอยู่ ปลาแม่อื่นกับปลาตัวนั้น
เขาผูกกรรมกันเอาไว้, คำว่า พวงปลานั้น
ท่านกล่าวหมายเอาพวงปลานั้นแม้ทั้งสิ้น.

กิณฺเณยฺยนฺติ กิณฺเณ, สตุเตว มาสเก
ทตฺวา เอตฺตกํ มจฺฉวคฺคํ คณฺหิณฺนติ
อตฺถเ.

คำว่า ยังซื้อ ความว่า ซื้อเอาไว้,
ความว่า ข้าพเจ้ายกทรัพย์ให้เพียง ๗
มาสกเท่านั้น รับเอาพวงปลาไปถึง
ประมาณเท่านี้.

เอวญฺจ ปน วตฺวา อิหํ จินฺนเตสิ
“กินฺนุโข นิสฺสาย มยา เอเต กหาปณา

ก็แลพระโพธิสัตว์ครั้นกล่าวอย่างนี้
แล้ว จึงคิดเหตุนี้ว่า “เราได้กหาปณะ

อรรณโกถาชาดก ป.ท. ๑๑-๘

ลทฐา”ติ. ตสฺมี ขณ นทีเทวดา
 อากาเส ทิสฺสमानรुปา^๑ จตุวา “อหิ
 คงคาเทวดา ตยา มจฺจนํ อติเรกภตฺตํ
 ทตุวา มยฺหํ ปตฺติ ทินฺนา. เตนาหิ
 ตว สนฺตํ รกฺขณฺตี อาคตา”ติ
 ที่ปยมาณา คาทมาห

๑๑๓. “มจฺจนํ โภชนํ ทตุวา
 มม ทกฺขินฺมาทิสฺสิ
 ตํ ทกฺขินํ สรณฺติยา
 กตํ อปฺจิตฺติ ตยา”ติ.

ตตฺถ ทกฺขินฺนุติ อิมสฺมี จาเน
 ปตฺติทานํ ทกฺขินา นาม. สรณฺติยา
 กตํ อปฺจิตฺติ ตยาติ ตํ ตยา มยฺหํ
 กตํ อปฺจิตฺติ สรณฺติยา มยา อิหํ ตว
 ธนํ รกฺขิตฺนุติ อตุโถ.

เหล่านั้น เพราะอาศัยอะไรเล่าหนอ”.
 ขณะนั้น เทวดาที่สิงอยู่ที่แม่น้ำ ยิน
 ปรากฏรูปร่างให้เห็นอยู่ในอากาศ ชี้แจง
 ว่า “ข้าพเจ้าเป็นเทวดาผู้สิงอยู่ที่แม่น้ำ
 คงคา ท่านโปรดอาหารที่เป็นเดนลงให้
 ผูกปลาแล้ว ให้ส่วนบุญข้าพเจ้าไป.
 เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงมารักษาของที่
 ท่านมีอยู่เอาไว้” ดังนี้ แล้วกล่าวคาถาว่า

๑๑๓. “ท่านให้เหื่อแก่ปลาทั้งหลาย แล้ว
 อุทิศส่วนกุศล ไปให้ข้าพเจ้า
 ข้าพเจ้า เมื่อระลึกถึงส่วนกุศลนั้น
 (และ)ความเคารพที่ท่านทำเอาไว้
 (จึงรักษา ทรัพย์ของท่านเอาไว้
 ตามเดิม)”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ทักษิณา**
 ความว่า การให้ส่วนบุญชื่อว่าทักษิณา
 ในที่นี้. คำว่า **เมื่อระลึกถึงความเคารพ**
ที่ท่านทำเอาไว้ ความว่า ข้าพเจ้าเมื่อ
 หวนระลึกถึงความเคารพที่ท่านทำไว้แก่
 เรานั้น จึงได้รักษาทรัพย์นี้เอาไว้เพื่อท่าน.

^๑ ฉ. ทิสฺสมานรुเปน.

อิทํ วตฺวา จ ปน สา นทีทเวตฺตา
 ตสฺส กนิฏฺเฐน กตํ กุฏฺเฐกมฺมํ สพฺพํ
 กเถตฺวา “เอโส อิทานิ หทฺเพน
 สฺสฺสเนตฺเตน นิปนฺโน, ทฺวญฺจิจฺตตสฺส วุฑฺฒิ
 นาม นตฺติ, อหํ ปน ตว สนฺตกํ
 มา นสฺสํ”ติ ธนํ เต อหริตฺวา
 อทาสี, อิทํ ตว กนิฏฺฐจโรสฺส อทตฺวา
 สพฺพํ ตวญฺเฒว กณฺหาหิ”ติ วตฺวา
 ตตฺติยํ คากมมาห

ก็แลเทวดาผู้สิงอยู่ที่แม่น้ำนั้น ครั้น
 กล่าวคำนี้แล้ว จึงเล่าถึงกรรมคือการโกง
 ที่น้องชายของพระโพธิสัตว์นั้นทำเอาไว้
 ทั้งหมด กล่าวว่่า “บัดนี้น้องชายของ
 ท่านนั้น มีเหตุภัยเหี้ยวแห่ง นอนจมอยู่
 ขึ้นชื่อว่า ความเจริญ หามีแก่ผู้ที่มีจิตใจ
 ประทุษร้ายไม่ แต่ข้าพเจ้าคิดว่า “ทรัพย์
 ของท่านอย่าได้ฉิบหายไปเลย’ จึงได้นำ
 ทรัพย์มาให้แก่ท่าน ตัวท่านนั้นแหละ
 ไม่ให้ทรัพย์นี้แก่โจร คือผู้เป็นน้องชาย
 ของท่าน จงรับเอาทั้งหมดเถิด” ดังนี้
 จึงกล่าวคาถา ที่ ๓ ว่า

๑๑๔. “ปทฺวญฺจิจฺตตสฺส น ผาติ โหติ
 น จาปี นํ เทวตา ปุชฺชนฺติ
 โย ภาตโร เปตฺติกํ สาปเดยฺยํ
 อวญฺจยิ ทฺวทุกฺกมฺมการี”ติ.

๑๑๔. “ผู้มีจิตถูกโทษประทุษร้าย ย่อม
 จะหาความเจริญมิได้ ผู้ใดทำ
 กรรมชั่วเอาไว้ ได้ยกยอกเอา
 ทรัพย์สมบัติของบิดา กะพี่ชาย
 เทวดาหาได้บูชาผู้นั้นไม่”.

ตตฺถ น ผาติ โหตฺติติ เอวรูปสฺส
 ปุคฺคตสฺส อิทฺโลกเก วา ปฺรโลกเก วา
 วุฑฺฒิ นาม น โหติ. น จาปี
 นนฺติ นํ ปุคฺคลํ ตสฺส สนฺตกํ
 รกฺขมานา เทวตา น ปุชฺชนฺติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ย่อมจะ
 หาความเจริญมิได้ ความว่า ขึ้นชื่อว่า
 ความเจริญในโลกนี้ หรือโลกหน้า หามี
 แก่บุคคลเห็นปานนั้นไม่. คำว่า (พวก
 เทวดาหาได้บูชา) ผู้นั้นไม่ ความว่า

พวกเทวดา เมื่อจะรักษาทรัพย์ของเขา
เอาไว้ หาได้บูชาบุคคลนั้นไม่.

อิติ เทวดา มิตตตพุกิโจรสสุ
กหาปณ น^๑ ทาเปตุกามา เอวมาห.

เทวดามีความประสงค์ จะไม่ให้
พระโพธิสัตว์ ให้กหาปณะแก่โจรผู้
ประทุษร้ายมิตร จึงกล่าวอย่างนี้ด้วย
ประการฉะนี้.

โพธิสตุโต ปน “น สกุกา เอว
ภาตุน”ติ ตสสาปิ ปญจกหาปณสทานิ
เปเสสิเยว.

ส่วนพระโพธิสัตว์คิดว่า “เราไม่สามารถ
จะทำอย่างนั้นได้เลย” จึงจัดส่งไปให้เขา
ประมาณ ๕๐๐ กหาปณะแล้ว.

สตถา อิมิ ฐมมเทสนิ อหาริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตุวา ชาตกั
สโมชานะสิ. สจฺจปรีโยसानะ วาณิโช
โสตาปัตติผละ ปติฏฺฐหิ. “ตทา
กนิฏฺฐภาตา อิทานิ กุฏฺฐวาณิโช
เชฏฺฐภาตา ปน อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำอดีตนิทาน
นี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ จึงประชุม
ชาดก. เวลาจบสัจจะพอคำได้ดำรงอยู่
ในโสดาปัตติผล. “น้องชายในครั้งนั้น
บัดนี้เป็นพ่อค้าขี่ไถ ส่วนพี่ชายคือเรา
ตถาคตแล”.

มจฺจุทฺทานชาตกาวณฺณนา อฏฺฐมา.

พรวณนามัจจุททานชาดก ที่ ๘ จบ.

^๑ ฉ. อทาคูกามา.

๕. นานาฉนุทชาตก (๒๘๕)

๑๑๕. “นานาฉนุททา มหาราช
เอกาคาเร วสามเส
อหิ คามวาริ อิจฺเจ
พฺรหฺมณิ จ ควิ สติ.

๑๑๖. ปุตุโต อาชณฺณกํ รถํ
กณฺญา จ มณิกุณฺฑลํ
ยา เจสา ปุณฺณกา^๑ ชมฺมี
อุทฺทุกฺขลํ อภิกงฺขติ.

๑๑๗. พฺรหฺมณฺสฺส คามวาริ
พฺรหฺมณฺนิยา ควิ สติ
ปุตุตฺสฺส อาชณฺณรถํ
กณฺญาย มณิกุณฺฑลํ
ยณฺเจติ ปุณฺณกํ ชมฺมี
ปฺปฏิปาเทตฺทุกฺขลนุ”ติ.

นานาฉนุทชาตกํ นวมิ.

๕. นานาฉนุทชาตก (๒๘๕)

๑๑๕. “ข้าแต่มหาราช พวกข้าพระองค์
อยู่เรือนหลังเดียวกัน (แต่) มีความ
พอใจต่างกัน ข้าพระองค์ต้องการ
บ้านส่วย แต่พราหมณ์ต้องการ
แม่โคนม ๑๐๐ ตัว.

๑๑๖. บุตรต้องการรถเทียมม้า นาง
กัญญาลูกสะใภ้ ต้องการต่างหู
แก้วมณี นางทาสีชื่อปุณณกา
ต้องการครก.

๑๑๗. พวกท่านจงให้บ้านส่วย แก่
พราหมณ์ แม่โคนม ๑๐๐ ตัวแก่
นางพราหมณี รถม้าแก่บุตร
ต่างหูแก้วมณีแก่นางกัญญา และ
จงให้ครกแก่นางทาสี ชื่อ
ปุณณกา”.

นานาฉนุทชาตก ที่ ๘.

)

^๑ น. ปุณฺณิกา.

๕. นานาจนุทชาติกถา

(๒๘๕)

นานาจนุทา มหาราชาติ อิทํ
สตุธา เขตวานะ วิหรนุโต อายสมโต
อานนทสฺส อฏฺฐจรรลภา อารพฺภา
กเถสิ. วตฺตุ เอกาทสกนิปาเต
ชฺฌนุทชาติเก อาวิภาวิสฺสตี.

อดีตเต ปน โพรสิสตฺโต พาราณสียํ
พฺรหมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต ตสฺส
อตุคฺคมาหะสิยา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา
วยฺยปฺปโต ตกฺกสิลา ยํ สพฺพสิปฺปานิ
อตุคฺคณฺหิตฺวา ปิตุ อจฺจเยน รชฺชํ
ปาปฺปณิ. ตสฺส จานโต อปฺนิโต ปิตุ
ปฺุโรหิตโต อตฺถิ.

โส ทฺุคฺคโต หุตฺวา เอกสฺมี ชฺรเคเห
วสตี. อเถกทิวสํ โพรสิสตฺโต

๕. พรณนานานาฉนุทชาติก

(๒๘๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภลาภชั้นเล็ก
๘ ชนิดของท่านพระอานนท์ จึงตรัส
พระธรรมเทศนาแก่ภิกษุทั้งหลาย ว่า ข้าแต่
มหาราช พวกข้าพระองค์มีความพอใจ
ต่างกัน ดังนี้ เป็นต้น. เนื้อเรื่องจักมี
ปรากฏชัดในชฺฌนุทชาติก ในเอกาทสก-
นิบาต.

ก็ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี
พระโพธิสัตว์ อุปบัติในพระครรภ์ของ
พระอัครมเหสีของพระราชานั้น ทรง
เจริญวัยแล้ว เรียนศิลปศาสตร์ทั้งมวล
ณ เมืองตักสิลา (เมื่อ) พระบิดาเสด็จ
ล่วงลับไปแล้ว จึงถึง (วาระ) เถลิง
ราชสมบัติ. พระราชบิดาของพระ
โพธิสัตว์นั้น มีปฺุโรหิตซึ่งถูกถอดออกจาก
ตำแหน่ง (คนหนึ่ง).

เขาเป็นคนยากจน อาศัยอยู่ในเรือน
เก่า ๆ หลังหนึ่ง. ต่อมาวันหนึ่ง พระ

อญญาตกเวเสน รตติมาเค นคร
 ปรีศคุณุหนุโต วิจรติ.

โพธิสัตว์ปลอมพระองค์ไม่ให้ใครรู้จัก เสด็จ
 เกี่ยวตรวจพระนครในยามค่ำคืน.

ตเมณํ กตกมุจโจรา เอกสุมี สุราปานะ
 สุรํ ปิวิตวา อปรมุปี ฆฎณาทาย
 อตุตโน เคะห์ คจจनुตา อนุตรวีถียํ
 ทิสฺวา “อเร โกสิ ทุวนุ”ติ วตุวา
 ปหริตฺวา อุตฺตรสาฎกํ คเหตุวา ตํ
 ฆฏฺฏํ อุกฺขิปาเปตฺวา ตาเสนฺตฺวา คจจฺนิสฺสุ.

พวกโจรที่ปล้นมาแล้ว ตีมสรุราที่ร้านสุรา
 แห่งหนึ่ง แล้วนำสุราอีกหม้อหนึ่ง ไปยัง
 เรือนของตน พบพระราชานั้นในระหว่าง
 ถนน จึงถามว่า “เฮ้ย เจ้าเป็นใคร”
 ดังนี้ แล้วทำร้ายชิงเอาผ้าห่มไปเสียแล้ว
 (บังคับ) ให้พระองค์ยกหม้อ(สุรา)นั้นขึ้น
 เดินไปเฉยๆไป.

โสปี โข พุราหฺมโณ ตสุมี ขณ
 นิภุขมิตฺวา อนุตรวีถียํ จิตฺ นภุขตฺตํ
 โอลเกตฺวา รณฺโวย อมิตฺตานํ
 หตฺถกตภาวํ ฅตฺวา พุราหฺมณํ
 อามนฺเตสิ. สวา “กี อยฺยา”ติ วตุวา
 เวเคน ตสฺส สนฺติกํ อาคตา.

ในขณะนั้น ฝ่ายพราหมณ์นั้นแล ออก
 มายืนระหว่างถนน ตรวจดูดาวฤกษ์
 ทราบว่า พระราชาตกไปอยู่ในเงื้อมมือ
 ของอมิตร จึงเรียกนางพราหมณี. นาง
 กล่าวว่า “อะไรคุณพี่” แล้วรีบมาหาเขา.

อถ นํ โส อาห “โกติ อมุหํ
 ราชา อมิตฺตานํ วสํ คโต”ติ. “อฺยฺย
 กิณฺเต รณฺโวย สนฺติเก ปตฺตยฺสา^๑
 พุราหฺมณา ชานิสฺสนฺติ”ติ.

จากนั้น เขากล่าวกะนางว่า “เธอ
 ผู้เจริญ พระราชาของเราตกอยู่ในอำนาจ
 ของอมิตรเสียแล้ว”. นางกล่าวว่า “คุณพี่
 พวกพราหมณ์ผู้มียศในราชสำนัก จักรู้
 เรื่องอะไรของท่าน”.

^๑ น. ปวศุคฺคิยา.

ราชา พุราหมณฺสฺส สทฺทํ
 สุตฺวา โถกํ คนฺตุวา ชฺชุตฺเต อาห
 “ทฺถคฺคโตมฺหิ สามิ อุตฺตฺราสงฺคํ
 คฺเหตฺวา วิสฺซชฺเชถ มนฺ”ติ. เต
 ปฺนปฺปฺนํ กถนฺตํ การุญฺเณน วิสฺซชฺเชสุ.

พระราชสาส์นเสียงของพราหมณ์
 จึงเสด็จไปหน่อยหนึ่ง แล้วตรัสกับนักเลง
 ว่า “นายเอ๋ย เราเป็นคนยากจน ท่าน
 เอาผ้าห่มไปแล้ว จงปล่อยเราเสียเถอะ”.
 พระองค์ตรัสอยู่บ่อย ๆ พวกโจรเหล่านั้น
 จึงปล่อยด้วยความสงสาร.

โส เตสํ วสนเคหํ สลฺลกุเขตฺวา
 นีวตฺติ. อถ ปฺปราณกปฺโรหิตो
 พุราหมฺโณปิ “โกติ อมฺหากํ ราชา
 อมิตฺตหตฺถโต มตฺโต”ติ อาห.

ท้าวเธอ ทรงกำหนดเรือนที่อยู่ของโจร
 เหล่านั้น แล้วก็เสด็จกลับ. ต่อมาฝ่าย
 พราหมณ์ปุโรหิตคนเก่ากล่าวว่า “เธอ
 ผู้เจริญ พระราชาของพวกเรา พันมือ
 อมิตรแล้ว”.

ราชา ตมฺปิ สุตฺวา ตสฺเสว
 เกหํ สลฺลกุเขตฺวา ปาสาทํ อภิรุหิ.
 โส วิภาตาย รตฺติยา พุราหมฺเณ
 ปกฺโกสาเปตฺวา “กิ อจฺจริยา รตฺติ
 นกฺขตฺตํ โอลฺกยิตฺถา”ติ ปุจฺฉิ. อาม
 เทวาคิ. โสภนฺนฺติ. โสภนํ เทวาคิ.
 โภจิ คาโห นตฺถิติ. นตฺถิ เทวาคิ.

พระราชสาส์นเสียงนั้นแล้ว ทรง
 กำหนดเรือนเขาไว้แล้ว จึงเสด็จขึ้น
 ปราสาท. เมื่อราตรีสว่างแล้ว พระองค์
 รับสั่งให้เรียกพวกพราหมณ์(มาเฝ้า)แล้ว
 ตรัสถามว่า “ท่านอาจารย์ทั้งหลาย
 พวกท่านตรวจดูดาวฤกษ์ในราตรีหรือ”.
 พวกพราหมณ์กราบทูลว่า ข้าแต่
 สมมติเทพ ข้าพระองค์ตรวจดูดาวฤกษ์แล้ว
 พะยะคะ. พระราชาตรัสถามว่า ฤกษ์ดี
 หรือ. พราหมณ์กราบทูลว่า ข้าแต่
 สมมติเทพ ฤกษ์ดี พะยะคะ. พระราชา
 ตรัสถามว่า ไม่มีการจับกุมอะไร ๆ กัน

บ้างหรือ. พราหมณ์กราบทูลว่า เทวะ
ไม่มีพะยะคะ.

ราชา “อสุกเคเหโต พุราหุณ
ปุกโกสธา”ติ ปุราณกปุโรหิต
ปุกโกสธาเปตฺวา “กิมัจริย รตฺตี เต
นภขตฺตํ ทิฏฺฐนุ”ติ ปุจฺฉิ. “อาม
เทวา”ติ. “อตฺถิ โกจิ คาโ”ติ. “อาม
มหाराช อชฺช รตฺตี ตฺเมห อมิตฺตวส
กนฺตฺวา มุหฺตฺเตเนว มุตฺตา”ติ.

พระราชชาตรัสให้เรียกปุโรหิตคนเก่ามาว่า
“พวกท่านจงเรียกพราหมณ์บ้านโน้นมา”
แล้วตรัสถามว่า “ท่านอาจารย์ท่านตรวจ
ดูดาวฤกษ์ในราตรี บ้างหรือ”. พราหมณ์
กราบทูลว่า “เทวะ ตรวจแล้ว พะยะคะ”.
พระราชชาตรัสถามว่า “มีการจับกุม
ใคร ๆ กันบ้างไหม”. พราหมณ์กราบทูล
ว่า “ข้าแต่มหाराชา มีพะยะคะ เมื่อคืน
วันนี้ พระองค์ตกไปในอำนาจของอมิตร
เพิงพันมาสักครู่นี้เอง”.

ราชา “นภขตฺตชานนเกน นาม
เอวรฺุเปน ภวิตพฺพนุ”ติ เสสพฺราหฺมณ
นิกุกทฺฐาเปตฺวา “พุราหฺมณ ปสนฺโนสฺมิ
เต วรํ กณฺหาหิ”ติ อาห.
“มหाराช ปุตฺตทาเรน สทฺธิ
มนฺเตตฺวา กณฺหิสฺสามิ”ติ. “คจฺฉ
มนฺเตตฺวา เอหิ”ติ.

พระราชชาตรว่า “(เรา)ควรมี
พราหมณ์ผู้รู้ฤกษ์เห็นปานนี้ไว้” ดังนี้
แล้ว ถอดพราหมณ์ที่เหลือ ตรัสว่า
“แน่ะพราหมณ์ เราเลื่อมใสท่าน ท่าน
จงรับพรของเราเถอะ”. เขากราบทูลว่า
“ข้าแต่มหाराช ข้าพระองค์ปรีกษาบุตร
ภรรยา(ก่อน)แล้ว จักรับ”. พระองค์ตรัสว่า
“ท่านจงไปปรีกษากันแล้วจงมา”.

โส กนฺตฺวา พุราหฺมณิณฺจ
ปุตฺตณฺจ สฺกณฺนิสฺณฺจ ทาสิณฺจ ปุกโกสิตฺวา

เขากลับไปเรียกนางพราหมณี บุตร
สะไก และนางทาสี(มาแล้ว) ถามว่า

“ราชา เม วรํ เทติ, ก็ คณฺหามิ”ติ
 ปุจฺฉิ. พุราหมณฺี “มยฺหํ เชนฺุสตํ
 อาหารา”ติ อาห.

ปุตุโต ฉตฺตมาณโว นาม “มยฺหํ
 กุมฺภทวณฺเณหิ จตุหิ สินฺหเวหิ ยุตฺตํ
 อาษณฺุฉรณฺุ”ติ. สุนฺนิสา “มยฺหํ
 มณฺิณฺุณฺุทลํ อาที กตฺวา สพฺุพา-
 ลงฺการณฺุ”ติ. ปุณฺุณา นาม ทาสี
 “มยฺหํ อุกฺกุขลณฺุจ มฺุสลณฺุจเว
 สุปฺุปฺุณฺุจา”ติ.

พุราหมณฺุ ปน คามวริ คเหตุกาโม
 รณฺุโย สนฺุติกํ คนฺุตฺวา “กิ
 พุราหมณฺุ ปุจฺฉิโต เต ปุตุตทาโร”ติ
 ปุญฺุโจ -“อาม มหาราช ปุจฺฉิโต,
 อนนฺุกจฺฉนฺุโท”ติ วตฺวา ปจฺฉมิ
 คาถาทฺวยมาห

๑๑๕. “นानาฉนฺุทา มหาราช
 เอกาคาเร วสามเส

“พระราชจะพระราชทานพรแก่เรา เรา
 จะเอาอะไร”. นางพราหมณีกล่าวว่า
 “ท่านจงนำแม่โคนม ๑๐๐ ตัวมาให้เรา”.

บุตรชื่อฉัตรมาณพกล่าวว่า “พ่อจงนำ
 รถม้าเทียมด้วยม้าสินธพ ๔ ตัว ซึ่งมีสี
 เหมือนดอกโกมุทมาให้ฉันเถอะ”. ลูกสะใภ้
 กล่าวว่า “พ่อจงนำเครื่องประดับทุกอย่าง
 ตั้งแต่ต่างหูแก้วมณีเป็นต้น มาให้ฉัน”.
 นางทาสีชื่อปุณณา กล่าวว่า “ขอท่าน
 โปรดนำครก สาก และกระดัง มาให้
 ดิฉัน”.

ฝ่ายพราหมณ์ ประสงค์จะรับบ้านงาม ๆ
 จึงไปราชสำนัก ถูกระองค์ศรีธรรมาว่า
 “พราหมณ์ ท่านถามบุตรภรรยาแล้ว
 หรือ” ดังนี้แล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่
 มหาราชข้าพระองค์ถามแล้ว พะยะคะ
 (แต่ละคน) มีความพอใจแตกต่างกัน”
 กราบทูล ๒ คาถาแรกว่า

๑๑๕. “ข้าแต่มหาราช พวกข้าพระองค์
 อยู่เรือนหลังเดียวกัน (แต่) มีความ

อหิ คามาวรี อิจฺเจ
พฺราหฺมณี จ ควํ สติ.

พอใจต่างกัน ข้าพระองค์ต้องการ
บ้านส่วย แต่นางพราหมณี
ต้องการแม่โคนม ๑๐๐ ตัว.

๑๑๖. ปุตุโต^๑ อาชณฺณกํ รัตติ
กณฺญา จ มณิกุณฺฑลํ
ยา เจสา ปุณฺณกา^๒ ชมฺมี
อุทฺทุขลํ อภิกงฺขติ^๓ติ.

๑๑๖. บุตรต้องการรถเทียมม้า นาง
กัญญาลูกสะไภ้ ต้องการต่างหู
แก้วมณี นางทาสีชื่อปุณณกา
ต้องการครก^๓.

ตตฺถ อิจฺเจติ อิจฺฉามิ. ควํ
สตนฺติ ชีรเชนฺน^๓ คุนฺนํ สติ.
กณฺญาติ สฺุณฺนิสา.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า **ต้องการ**
ได้แก่ ปรรถนา. คำว่า **แม่โคนม**
๑๐๐ ตัว ได้แก่ ร้อยแห่งโคแม่นม. คำว่า
นางกัญญา ได้แก่ ลูกสะไภ้.

ยา เจสาติ ยา เอสา อมฺหากํ
ชมฺเร ปุณฺณกา นาม ทาสี สา
ชมฺมี ลามิกา สฺุปฺมุสเสหิ สทฺธิ
อุทฺทุขลํ อภิกงฺขติ อิจฺฉตีติ.

คำว่า **นั้นใด** ความว่า นางทาสีชื่อ
ปุณณกา ในเรือนของข้าพระองค์นั้นใด
นางทาสีผู้ต่ำต้อยนั้นต้องการ คือ
ปรรถนาครกกับกระดัง และสาก.

ราชา “สพฺเพสํ อิจฺฉิตฺตอิจฺฉิตํ
เทถา”ติ อาณาปนฺโต คาทมาห

พระราชาทรงมีพระราชโองการว่า
“พวกท่านจงให้สิ่งที่เขาปรรถนา ๆ แก่
เขาทั้งหมด” ดังนี้แล้วตรัสพระคาถาว่า

^๑ น. ปุตุโต จ อาชณฺณกํ.

^๒ น. ปุณฺณิกา.

^๓ น. เรนฺนํ.

๑๑๗. “พurahมณฺสฺส คามวรี
 พurahมณฺเญยา ควํ สติ
 ปุตุตฺตสฺส อาชณฺณวณฺํ
 กณฺณาย มณฺเญกฺกชฺลํ
 ยณฺเญตํ ปุณฺณกํ ชมฺมี
 ปฏฺฐิปาทฺตฺถุทฺทกฺขลนฺ”ติ.

ตตฺถ ยณฺเญตฺตฺถุติ ยํ เอตํ
 ปุณฺณกนฺทุติ วทตี, ตํ ชมฺมี อุกฺกขลํ
 ปฏฺฐิปาทฺตฺถุ สมนฺปฏฺฐิจฺฉนาเทถาติ.

อิติ ราชฯ พurahมณฺเณน ปตฺถิตฺตณฺจ
 อณฺณณฺจ มหนฺตํ ยสํ ทตฺวา “อิโต
 ปฏฺฐาย อมฺหากํ กตฺตพฺพกิจฺเจสุ
 อุตฺตสฺสูกฺมาปชฺชา”ติ วทฺวา พurahมณฺ
 อตฺตโน สนฺตฺถิกเ อกาสิ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธาเนสิ “ตทา พurahมณฺโณ
 อานนฺโท อโหสิ, ราชฯ ปน
 อหเมว”ติ.

นานาฉนฺนทฺชาตกาวณฺณนา นวมา.

๑๑๗. “พวกท่านจงให้บ้านส่วย แก่
 พราหมณ์ แม่โคนม ๑๐๐ ตัวแก่
 นางพราหมณี รถม้าแก่บุตร
 ต่างหูแก้วมณี แก่นางกัญญา
 และจงให้ครก แก่นางทาสีชื่อ
 ปุณณกา”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นั้นใด
 ความว่า พวกท่านจงเตรียม คือจัดการ
 ครกไว้ให้นางทาสี ผู้ซึ่งเขาเรียกว่า
 ปุณณกา.

พระราชฯ พระราชทานสิ่ง
 พราหมณ์ปรารภนา และยศใหญ่
 อย่างอื่น แล้วตรัสว่า “จำเดิมแต่นี้ไป
 ท่านจงมาชวนชวายในกิจการที่จะพึงทำ
 ของเราเกิด” ดังนี้แล้ว ทรงให้พราหมณ์
 ประจำ ในสำนักของพระองค์.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
 “พราหมณ์ในกาลนั้น กลับชาติมาเป็น
 อานนท์ ส่วนพระราชากลับชาติมาเป็น
 เราผู้ตถาคตแล”.

พรรณนานานาฉนฺนทฺชาตกฯ ที่ ๙ จบ.

๑๐. สิวี่ม้งสกซาดก (๒๕๐)

๑๑๘. “สิล้ กิเรว กฤษยณั
สิล้ โลเก อนนุตุตรั
ปสฺส โฆรววิโส นาโค
สิลวาทิ น หนฺยณติ.

๑๑๙. โสหนั สิล้ สมหาทิสฺสั
โลเก อนนุมตั สิวั
อริยวุตฺตติสมาจโร
เยน วุจฺจติ สิลวา.

๑๒๐. ฅาตินนฺจ ปิโย โหติ
मितฺเตสฺ จ วิโรจติ
กายสฺส เกทา สุกฺติ
อุปฺปชฺชติ สิลวา”ติ.

สิลวี่ม้งสกซาดกั ทสมั.

อพฺภานนฺตรวรกุโค จตฺตโก.

๑๐. สิวี่ม้งสกซาดก (๒๕๐)

๑๑๘. “ไต้ยี่นว่า คีลเป็นคณธรรมงามคีล
ยอดเยียมทีสุตในโลก ท่านจงดู
เกอะ งามพิษร้าย ไม่เบียดเบียน
(ผู้อื่น) เพราะรู้ว่า ตนมีคีล.

๑๑๙. เรานั้นจักสมาทานคีล ที่เป็นเหตุ
ให้ผู้มีคีลถูกเรียกว่า ผู้มีความ
ประพฤดิเยี่ยงพระอริยะซึ่งชาวโลก
รับรองว่า เป็นธรรมเกษม.

๑๒๐. ผู้มีคีลเป็นที่รักของหมู่ญาติ รุ่งเรือง
ในหมู่มิตร เพราะกายแตก ย่อม
เข้าถึงสุคติภพ”.

สิลวี่ม้งสกซาดก ที่ ๑๐.

อพฺภานนฺตรวรกุ ที่ ๔.

๑๐. สीलวีมัสกชาตกถกฏณนา (๒๕๐) ๑๐. พรรณนาสीलวีมัสกชาตก(๒๕๐)

สีลํ กิเรว กลุยามนติ อิทํ พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 สตุฎา เขตวานะ วิหรนุโต เอกํ เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพราหมณ์
 สीलวีมัสกํ พุราหุณํ อารพุก กเถสิ. ผู้หนึ่งซึ่งทดลองศีล ตรัสพระธรรมเทศนา
 นี้ว่า ได้ยินว่าศีลเป็นคุณธรรมงาม ดังนี้
 เป็นต้น.

วตุฏ ปน ปจฺจุปนฺนมุปี อตีตมุปี
 เหมฐา เอกกนิปาเต สीलวีมัสกชาตเก
 วิตุฏาริตเมว.

เรื่องทั้งปัจจุบันและอดีตท่านแสดง
 ไว้อย่างพิสดาร ในสीलวีมัสกชาตก ใน
 เอกกนิบาตตอนต้น.

อิธ ปน พาราณสียํ พุรหุमतฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต ตสฺส ปุโรหิตो
 “อตุตโน สีลํ วีมัสสสามิ”ติ หिरณฺย-
 ผลกโต^๑ เทว ทิวเส เอกกํ กหาปณํ
 กณฺหิ.

แต่ในที่นี้(มีเรื่องว่า) เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี
 ปุโรหิตของท้าวเธอก็คิดว่า “เราจะทดลอง
 ศีลของตน” ดังนี้ แล้วถือเอาหาปณะ
 วันละหนึ่งกหาปณะ จากแผ่นกระดาน
 นับเงินของหลวง ๒ วัน.

อถ นํ ตติยทิวเส “โจโร”ติ คเหตุวา
 รณฺโวย สนฺติกํ นยีสฺ.

ต่อมาในวันที่ ๓ พวกราชบุรุษจับเขา
 (ในข้อหา)ว่า “เป็นโจร” แล้วนำไปยัง
 สำนักพระราช.

โส อนฺตรามกุเค อหิตฺตฺตฺเทเก สปฺปํ
 กิพายนฺเต^๒ อทุกฺส.

ในระหว่างทาง เขาเห็นหมองู(จับ)งูให้
 เล่น.

^๑ ฉ. เพรณณิกผลกโค.

^๒ ฉ. กิพายนฺเต.

อด นั ราชา ทิสฺวา “กสฺมา ครั้นนั้น พระราชาทอดพระเนตรเห็น
 เอวรूपิ อกาสิ”ติ ปุจฺฉิ. พุราหฺมโณ เข้าแล้ว จึงตรัสถามว่า “เพราะเหตุไร
 “อตุตฺตโน สิลํ วิมฺลิตฺตุกามตยา”ติ ท่านจึงทำอย่างนี้”. พราหมณ์กราบทูล
 วตุวา อิมิ คาคฺคมาห ว่า “ข้าพระองค์ทำอย่างนี้ เพราะ
 ต้องการจะทดลองศีลของตน” ดังนี้
 แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๑๑๘. “สิลํ กิเรว กลฺยาณํ
 สิลํ โลกเ อนฺตุตฺตริ
 ปสฺส โฆรวิโส นาโค
 สิลวาติ น หญฺญติ.

๑๑๙. โสหิ สิลํ สฺมาทิสฺสํ
 โลกเ อนฺมตํ สิวํ
 อริยวฺตุตฺติสฺมาจาโร
 เยน วุจฺจติ สิลวา.

๑๒๐. ฌาตึนญจ ปิโย โหติ
 มิตุเตสฺสุ จ วิโรจติ
 กายสฺส เกทา สุกฺคิ
 อุปฺปชฺชติ สิลวา”ติ.

ตตฺถ สีนฺนติ อจาโร. กิราติ
 อนฺนุสฺสวนญฺเจ นิปาโต.

๑๑๘. “ได้ยินว่า ศีลเป็นคุณธรรมงาม
 ศีลยอดเยี่ยมที่สุดในโลก ท่านจงดู
 เกอะ งามมีพิษร้าย ไม่เบียดเบียน
 (ผู้อื่น) เพราะรู้ว่า ตนมีศีล.

๑๑๙. เรานั้นจักสมาทานศีล ที่เป็นเหตุ
 ให้ผู้มีศีลถูกเรียกว่า ผู้มีความ
 ประพศุติเยี่ยงพระอริยะ ซึ่ง
 ชาวโลกรับรองว่าเป็นธรรมเกษม.

๑๒๐. ผู้มีศีลเป็นที่รักของหมู่ญาติ รุ่งเรือง
 ในหมู่มิตร เพราะกายแตก ย่อม
 เข้าถึงสุคติภพ”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ศีล
 ได้แก่ อาจารย์ (มรรยาท). ศัพท์ว่า
 กิร เป็นนิบาตลงในอรรถว่า ฟังกันมา
 โดยลำดับ.

กถยาณนุติ โสภณํ สีธํ กิเรว
 กถยาณนุติ เอวํ ปณฺหิตา วทนฺตํ
 อตุโก. ปสฺสาติ อตุตฺตานเมว วทติ.

น หญฺญตฺติ ปรมฺปิ น วิเหเจติ
 ปเรปิ^๑ น วิเหเจยฺยติ. สฺมาทิสฺสนุติ
 สฺมาทยิสฺสามิ. อนุมตฺ สิวฺนุติ เขมํ
 นิพฺภยฺนุติ เอวํ ปณฺหิตเตหิ สฺมปฺปฏิจฺจติ.

เยน วุจฺจตฺติ เยน สีเสน สีลวา
 ปุริโส อริยานํ พุทฺธาทีนํ ปฺฏิปตฺติ
 สฺมาจฺรณฺโต อริยวฺุตฺติสฺมาจาโรติ วุจฺจติ.
 ตมห์ สฺมาทยิสฺสามิติ อตุโก.
 วิโรจตฺติ ปพฺพตฺมตฺตเก อคฺคิกฺขนฺโ
 วีย วิโรจติ.

คำว่า กุณธรรมงาม ได้แก่
 สวงาม. ความว่า พวกบัณฑิตกล่าว
 อย่างนี้ว่า ได้ยินว่า ศิลเท่านั้นเป็น
 คุณธรรมงาม. ด้วยคำว่า จงดูเถะ
 พราหมณ์กล่าวถึงตนเองที่เดียว.

คำว่า ไม่เบียดเบียน ความว่า ไม่
 เบียดเบียนแม้ซึ่งผู้อื่น คือไม่ควรเบียดเบียน
 แม้สัตว์เหล่าอื่น. คำว่า จักสมาทาน
 ความว่า จักยึดถือเอาอย่างดี. คำว่า
 ซึ่งชาวโลกรับรองว่า เป็นธรรมเกษม
 ความว่า บัณฑิตทั้งหลายยอมรับอย่างนี้
 ว่า เกשמปราศจากภัย.

คำว่า ที่เป็นเหตุให้ผู้มีศีลถูกเรียก
 ความว่า บุรุษผู้มีศีล เมื่อประพฤติ(ตาม)
 ข้อปฏิบัติของพระอริยะมีพระพุทธเจ้า
 เป็นต้น ท่านเรียกว่า ผู้มีความประพฤติ
 เยี่ยงพระอริยะ ด้วยศีลใด ข้าพเจ้าจะ
 สมาทานศีลนั้น. คำว่า รุ่งเรือง
 ความว่า ย่อมรุ่งโรจน์ประดุจกองไฟบน
 ยอดภูเขา ฉะนั้น.

^๑ ฉ. ปเรหิ น วิเหเจติ.

เอว โภชิสตุโต ตีหิ คาทาหิ
 สีลสฺส วณฺณํ ปกาเสนฺโต รณฺโวย
 ธมฺมํ เทเสตฺวา “มหาราช มม
 เคเห ปิตุ สนฺตกํ (๑) อตฺตนา
 อุปฺปาทิตํ ตยา ทินฺนญจ พหุ ธนํ
 อตฺติ, ปรียนฺโต นาม น ปญฺญาติ,
 อหํ ปน สีลํ วิมฺสนฺโต หิรณฺยผลกโต
 กหาปณฺเ คณฺหี. อิทานิ มยา
 อิมสฺมี โลก ชาติโคตฺตกุลปฺปเทศานํ
 ลามกภาโว สีลสฺเสว จ เขฎฺฐกภาโว
 ญาโต อหํ ปพฺพชิสฺสสามิ, ปพฺพชฺชํ เม
 อนุชานาหิ”ติ ปพฺพชฺชํ อนุชานาเปตฺวา
 รณฺญา ปุณฺปุณฺนี ยาจิยมาโนปิ
 นิฏฺขมฺม หิมานฺตํ ปวีสิตฺวา
 อิลิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา อภิญญา จ
 สมาปตฺติโย จ นิพฺพตฺเตตฺวา
 พุรฺหมโลกปรายโน อโหสิ.

พระโพธิสัตว์ เมื่อประกาศการ
 สรรเสริญศีลด้วยคาถาทังสามอย่างนี้
 แล้วแสดงธรรมแก่พระราชาวา “ข้าแต่
 มหาราช ในเรือนของข้าพระองค์ ทรัพย์
 อันเป็นมรดกของบิดาด้วย ที่ข้าพระองค์
 ให้เกิดขึ้นด้วย และทรัพย์ที่พระองค์
 พระราชทาน มีอยู่มาก ไม่ปรากฏว่า
 หหมดสิ้นเลย แต่ข้าพระองค์เมื่อจะทดลอง
 ศีล จึงหยิบกหาปณะจากแผ่นกระดาน
 นับเงินของหลวง. บัดนี้ ข้าพระองค์
 ทราบถึงข้อที่ชาติโคตรตระกูลประเทศ
 ในโลกนี้ เลวทราม และศีลเป็นคุณธรรม
 อันประเสริฐ ข้าพระองค์จะบวช ขอ
 พระองค์โปรดอนุญาตให้ข้าพระองค์บวช
 เกิด” ดังนี้ ขอให้พระราชาทรงอนุญาต
 การบวช แม้พระราชาทรงอ่อนน้อม
 บ่อย ๆ ก็ยังออกไป แล้วเข้าป่าหิมพานต์
 บวชเป็นฤาษี ให้ภิญญาและสมาบัติ
 เกิดขึ้น(ตายแล้ว) ไปเกิดบนพรหมโลก.

๑ ฉ. มาตุ สนฺตกํ.

สตถา อิมิ ฐมมเทสนัน อหริตฺวา
 ชาตกั สโมธานเนสิ “ตทา สีลวีมัสโก
 ปุโรหิตโต พุราหุมนเ อหเมวา”ติ.

สีลวีมัสกชาตกาวณฺณนา ทสมา.

อพฺพนฺตรวคฺโค จตฺตฺโก.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ
 ธรรมเทศนาเข้ามาแล้ว ทรงประชุมชาดก
 ว่า “พราหมณ์ ปุโรหิตผู้ทดลองศีลใน
 กาลนั้น กลับชาติมาเป็นเราผู้ตถาคตแล”.

พรวณฺณาสีลวีมัสกชาตก ที่ ๑๐ จบ.

อัปกันตรวรรค ที่ ๔ จบ.